

LAPSEN HYVINVOINTI JA OSALLISUUS LASTENSUOJELUN
LÄHEISNEUVONPIDON DOKUMENTEISSA

Vuokko Airaksinen
Pro gradu-tutkielma
Sosiaalityö
Jyväskylän yliopisto;
Kokkolan yliopistokeskus
Chydenius
2014

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

TAULUKOT JA KUVIOT

1	JOHDANTO	5
2	TUTKIMUKSEN TAUSTAA	8
2.1	Yhteiskunnalliset muutokset	8
2.2	Lastensuojelu ó yhteiskunnallinen tehtävä	10
3	LASTEN HYVINVOINTI JA OSALLISUUS	12
3.1	Hyvinvoinnin käsite	12
3.2	Muuttuva lapsi - käsitys	18
3.3	Lapsen osallisuus	21
3.4	Lasten hyvinvointi ja osallisuus - Kiilin malli	26
4	LÄHEISNEUVONPITO	30
4.1	Läheisneuvonpito - lapsilähtöisyys	30
4.2	Empowerment käsite	34
4.3	Empowerment prosessina	36
4.4	Sosiaalinen verkosto	38
5	TUTKIMUSTEHTÄVÄT JA METODISET RATKAISUT	40
5.1	Tutkimustehtävä	40
5.2	Laadullinen tutkimus	41
5.3	Aineisto	43
5.4	Aineistoina dokumentit	44
5.5	Aineiston käsittely ja analyysi	46
6	AINEISTON ANALYSOINTI	49
6.1	Vanhempien elämäntilanne	49
6.2	Lapsen hyvinvoinnin vajeet	50
6.3	Hyvinvoinnin vajeiden vaikutukset lapseen ja lapsen elinympäristöön	53
6.4	Lapsen hyvinvointia ja osallisuutta suojaavia tekijöitä	56
6.5	Lapsen verkosto läheisneuvonpidossa	60
6.6	Lapsen osallisuus lastensuojelun läheisneuvonpidon prosessissa	62
6.7	Muutokset lapsen hyvinvointiin ja osallisuuteen	65
6.8	Yhteenveto aineiston analyysistä	69
7	TULOSLUKU	73
7.1	Lapsen hyvinvoinnin vajeet ja niiden vaikutukset	74
7.1.1	Vanhempien elämäntilanne	74
7.1.2	Lapsen hyvinvoinnin vajeet	76
7.2	Lapsen hyvinvointia ja osallisuutta suojaavat ja edistävät tekijät	79
7.2.1	Lapsen läheisverkosto	81
7.2.2	Lapsen osallistuminen	82
7.3	Läheisneuvonpidon prosessin aikana esille tulleet muutokset	86
7.4	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	89
7.5	Johtopäätökset	93
8	KIRJALLISUUS	101

TIIVISTELMÄ

Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
Sosiaalityö

Vuokko Airaksinen: Lapsen hyvinvointi ja osallisuus lastensuojelun läheisneuvonpidon dokumenteissa.

Pro-gradu . tutkielma, 117 sivua

Kevät 2014

Ohjaaja: Professori Aila-Leena Matthies ja yliopistonopettaja Helky Koskela

Tämän laadullisen tutkimuksen kohteena ovat lastensuojelun dokumentit. Tutkimustehtävänä on kuvata ja ymmärtää lapsen hyvinvointia ja osallisuutta lastensuojelun läheisneuvonpidossa asiakirjojen perusteella. Tutkimuksessa on mukana 15 lapsen läheisneuvonpidon dokumentit, jotka koskevat 2 -17 vuotiaita lapsia. Tutkimuksen aineistoa analysoin sisällönanalyysimenetelmän avulla. Tutkimuksen teoreettisena pohjana ovat käsitykset lapsesta, lapsen hyvinvoinnista ja osallisuudesta. Tutkin lasten hyvinvointia tarkastelemalla lasten vanhempien elämäntilannetta. Havaitsin vanhempien elämäntilanteessa esiintyvän samanaikaisesti haasteita usealla elämän osa-alueella. Lasten hyvinvointia tutkin lasten hyvinvoinnin vajeiden kautta. Dokumenttien valossa lapsen hyvinvoinnin vajeiksi muodostuivat puutteellinen vanhemmuus, vanhempien voimattomuus ja lapsen haitallinen kasvuympäristö. Lapsen hyvinvoinnin vajeiden vaikutukset näyttäytyivät lapsen laiminlyöntinä, lapsen kehityksellisinä viiveinä, lapsen rajattomana käyttäytymisenä sekä lapsen syrjäytymisen uhkana. Lapsen hyvinvoinnin ja osallisuuden suojaaviksi tekijöiksi näyttivät osoittautuvan seikat, jotka tässä nimeän lapsen kehitysvaiheiksi, lapsen sosiaalisiksi suhteiksi ja sosiaalisiksi taidoiksi, yksilöllisiksi sosiaali- ja terveystalveluiksi sekä tiedoiksi lapsen riskeistä. Lapsen mahdollisuudet osallisuuteen näyttäytyivät muodostuvan lapsen tapaamisella, tiedon antamisella ja lapsen mielipiteen kuulemisella ja osallistumisena aikuisen tuen avulla. Sukulaisverkoston säännöllinen yhteydenpito ja lapsen kanssa oleminen näyttivät edistävän lapsen osallistumista ja vaikuttamista. Läheisneuvonpidon prosessissa lapsen osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääntyminen näyttivät muodostuvan tiedon saannista, vuorovaikutuksen lisääntymisestä, verkoston laajentumisesta ja osallistumisen mahdollistamisesta. Tieto lapsen ja perheen tukitoimista ja niiden järjestämisestä näyttivät auttavan lasta. Lapsen edistyminen näkyi koulun sujumisena ja käyttäytymisen muutoksena sekä lapsen kehittymisenä. Perheessä myös roolit selkeytyivät. Läheisneuvonpidon prosessin aikana tuli esille myös lapsen kiireellisen sijoituksen tarve, jolloin dokumenttien perusteella vaikutti siltä, että lasta oli suojeltava. Läheisneuvonpidon työmenetelmään kuuluu lapsen avustajan määrittäminen. Dokumenteissa ei kuulunut avustajan ääntä lainkaan. Tutkimus osoitti, että lapsi tarvitsee aikuisten tukea hyvinvoinnin ja osallisuuden mahdollistamiseksi ja läheisneuvonpidon avulla voitiinkin selvästi aktivoida lapsen verkostoa. Tuloksia voidaan hyödyntää lapsilähtöisten työkäytänteiden kehittämisessä lastensuojelussa ja vanhemmille suunnatuissa sosiaali- ja terveystalveluissa.

Avainsanat: Käsitys lapsesta, lapsen hyvinvointi ja osallisuus, lastensuojelu ja läheisneuvonpito

TAULUKOT:

Taulukko 1: Lasten hyvinvoinnin kriteerit

Taulukko 2: Lasten vanhempien elämäntilanne

Taulukko 3: Lapsen hyvinvoinnin vajeet

Taulukko 4: Hyvinvoinnin vajeiden vaikutukset lapseen ja lapsen elinympäristöön

Taulukko 5: Lasta suojaavat tekijät

Taulukko 6: Lapsen verkosto

Taulukko 9: Muutokset lapsen hyvinvointiin

KUVIOT:

Kuvio 1: Hyvinvoinnin kolme pääulottuvuutta

Kuvio 2: Lasten subjektiivisen hyvinvoinnin kolmio

1 JOHDANTO

Lastensuojelulaissa on viimeisten vuosien aikana Suomessa tapahtunut muutoksia, jotka vaativat myös uudistamaan sosiaalityön käytäntöjä. Uusi lastensuojelulaki (417/2007) tuli voimaan 1.1.2008. Kyseessä oli lastensuojelulain kokonaisuudistus, joka rakentui aikaisemman lain pohjalle. Laissa korostetaan lapsen hyvinvointia. Tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvu-ympäristöön, tasapainoiseen kasvuun ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelutyön on katsottu olevan viimesijainen tuen muoto ja ratkaisevan haasteita, joita yhteiskunta tuottaa. Ennaltaehkäiseviä lapsiperheiden tuen muotoja on 1990-luvun laman jälkeen karsittu tuntuvasti. Yhteiskunnan muutokset ovat tapahtuneet varsin lyhyessä ajassa. Yksilön vastuu on lisääntynyt samalla, kun julkisten sosiaali- ja terveystalvelut ovat heikentyneet. (Kääriäinen 2009.)

Uudistetussa laissa on mainittu ennaltaehkäisevä lastensuojelu, jonka tarkoituksena on edistää lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia. Tutkimusten mukaan ennalta ehkäisevä työ ja varhainen puuttuminen sekä erityinen lastensuojelutyö toteutetaan parhaiten eri viranomaisten ja läheisverkoston yhteistyöllä. Työskentelyssä korostetaan lastensuojelun suunnitelmallisuutta ja avopalveluiden ensisijaisuutta. (Räty 2010, 35 . 36, Rousu 2007, 60, Vornanen 2007, 12.)

Uuden lain pohjana on asiakaslähtöinen toiminta ja lapsen etu, jossa korostetaan erityisesti lapsen kuulemistä ja osallisuutta ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Laki velvoittaa sosiaalityössä huomiomaan lapsen osallisuuden lisäksi lapsen verkoston. Tämä haastaa uudistamaan lastensuojelun työkäytänteitä sekä perinteistä lastensuojelutyön roolia. Aino Kääriäisen (2007) mukaan moninäkökulmaisuus - erilaisten mahdollisuuksien ja ratkaisujen etsiminen avaa työntekijälle mahdollisuuden nähdä asiakkaan tilannetta eri näkökulmasta. Mihin käytännössä asettuvat asiakas ja työntekijä? Kaarina Mönkkösen (2002, 6) mukaan autettava ja auttaja osallistuisivat aktiivisesti position luomiseen ja ylläpitämiseen. Kääriäisen (Kääriäinen 2007, 127-128) mukaan lastensuojelutyön haasteellisuus näkyy ristiriitaisina käsityksinä perheen tilanteesta. Mikäli tätä

ristiriitaa ei avata, ovat yhteistyön edellytykset heikot. Ilman yhteisesti jaettua ymmärrystä on vaikea päästä ratkaisuihin, jotka tyydyttäisivät eri osapuolia, joten tärkeää olisi löytää erilaisia tulkintoja. Lastensuojelutyötä on uutisoitu viime aikoina mediassa näyttävästi. Julkisuudessa on käyty keskustelua muun muassa 8-vuotiaan pikkutyön surmasta, jossa lastensuojelun toimintaa on kritisoitukin voimakkaasti. Tämän tapahtuman vuoksi on perustettu myös työryhmä, jonka tehtävänä on miettiä lastensuojelun käytäntöjä uudelleen.

Reinikaisen (2007) mukaan yhtenä lapsilähtöisenä työmenetelmänä lastensuojelussa on pidetty läheisneuvonpitoa. Hänen mukaansa läheisneuvonpidon perimmäinen ajatus ja toimintakulttuuri haastavat perinteistä sosiaalityötä, sillä läheisneuvonpidon lähtökohtana on kumppanuus ja tasavertaisuus. Läheisneuvonpidon ajatuksena nähdään kaikilla toimijoilla olevan yhtä lailla arvokasta tietoa ja näkemystä lapsen asiassa. Toimintatapa nähdään sosiaalityötä demokratisoivana työtapana. (Reinikainen 2007, 13.)

Tässä tutkimuksessa on hyödynnetty hermeneuttista ymmärtävää tutkimusotetta. Tutkimuksen tarkoituksena on lisätä tietoa läheisneuvonpidon työmenetelmästä lapsen näkökulmasta . miten lapsen hyvinvointi mahdollisesti lisääntyy ja osallisuus toteutuu läheisneuvonpidon prosessissa. Tutkimuksen kiinnostuksen kohteena ovat lastensuojelun läheisneuvonpidon prosessista syntyneet dokumentit. Sosiaalityön olennaisena osana on työn dokumentointi, jonka avulla voidaan seurata lastensuojelun työskentelyn prosessia; eri tilanteita, asetettuja tavoitteita, tukitoimia, sekä näiden vaikuttavuutta lapsen hyvinvointiin. Tutkimusnäkökulmaa ohjaa lapsilähtöisyys, jonka kautta tarkastelen sitä, millä tavalla läheisneuvonpidossa lapsi osallistuu ja miten lapsen hyvinvointi muuttuu dokumenteissa. Haluan myös tutkia vastaako läheisneuvonpito työmenetelmänä lain vaatimukseen lapsen osallisuudesta, hyvinvoinnista ja verkoston huomioimisesta. Tästä näkökulmasta läheisneuvonpito työmenetelmänä on mielenkiintoinen ja ajankohtainen tutkimusaihe.

Oman kokemukseni mukaan läheisneuvonpidon avulla on mahdollista tuoda esille useita näkökulmia ja saada lapsen oma verkosto aktivoitumaan uudella tavalla työskentelemään lapsen parhaaksi. Mielestäni tässä työmuodossa lapsi

ja lapsen asiat ovat keskiössä. Minua on alkanut myös kiinnostaa, miten lapsi varsinaisesti tulee osalliseksi ja autetuksi tällä työmenetelmällä. On mahdollista että työroolini vuoksi itselläni on liian positiivinen käsitys työmuodosta ja olen saattanut katsoa asioita aikuisen näkökulmasta. Sen vuoksi pyrin tarkastelemaan työmuotoa kriittisesti lapsen näkökulmasta.

Reinikaisen (2007) mukaan lapsilähtöisellä läheisneuvonpidolla on hyvät mahdollisuudet auttaa lasta ja perhettä. Läheisneuvonpidon avulla lapsen turvallisuus ja mahdollisuus selviytyä lisääntyvät. Työmenetelmän ajatuksena voimavarat syntyvät lapsen, vanhemman ja verkoston avulla. Lapsikeskeisyys tarkoittaa Ervastin ja Tulensalon (2006, 27) mukaan periaatetta ja työtä ohjaavaa käytäntöä, jossa lapsinäkökulma ohjaa työskentelyprosessia. Lapsikeskeisyys vaatii lapsen ja vanhempien kohtaamista ja heidän kokemustensa kuulemista. Vastavuoroinen lasta aidosti kohtaava toimintakulttuuri on vasta syntymässä, jonka mukaisesti lasta ei enää arvioitaisi vanhempien toiminnan kautta.

Tutkimus on rakentunut seitsemästä luvusta. Tutkimuksen alussa luvuissa kaksi tarkastelen yhteiskunnallisia muutoksia ja niiden vaikutuksesta yksilöiden elämässä lisääntyvinä tarpeina erityispalveluissa. Luvussa kolme tarkastelen tämän tutkimuksen varsinaista viitekehystä. Aloitan luvun kolme hyvinvoinnin käsitteen määrittelyllä ja esittelen hyvinvoinnin eri lähestymistapoja. Luvun loppuosassa tarkastelen lapsen hyvinvointia ja osallisuutta, jonka aloitan pohtimalla käsitystä lapsesta ja lapsen osallisuudesta jatkuen Johanna Kiilin lasten hyvinvoinnin kriteerien tarkastelulla. Läheisneuvonpitoa käsitellään luvussa neljä, jonka aloitan tarkastelemalla läheisneuvonpidon työmenetelmää ja empowerment - käsitettä ja empowermettia prosessina, joka katsotaan syntyvän läheisneuvonpidon työmenetelmässä verkoston avulla. Luvun loppuosassa tarkastelen sosiaalista verkostoa, joka kuuluu läheisneuvonpitoon. Luvussa viisi tarkastelen tutkimusmenetelmää, miten tämä tutkimus on toteutettu ja analysoitu. Luku kuusi on aineiston analyysi, joita tulosluvussa seitsemän tarkastelen aikaisempien tutkimusten valossa. Luvun seitsemän loppuosassa tarkastelen tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä. Luku seitsemän päättyy johtopäätöksiin ja tämän tutkimuksen pohjalta nousseisiin kehittämissuhteisiin.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

Lasten ja perheiden hyvinvoinnin tausta-ajatuksena tarkastelen yhteiskunnallisia tekijöitä, jotka mahdollisesti vaikuttavat lasten ja perheiden elämäntilanteisiin ja sitä kautta lasten hyvinvoinnin vajeisiin. Näitä tekijöitä ovat muun muassa sosiaali- ja terveystalouden supistaminen, työttömyys, eriarvoisuuden ja köyhyyden lisääntyminen Suomessa.

2.1 Yhteiskunnalliset muutokset

Lasten hyvinvointia tarkastellessa on syytä ottaa huomioon yhteiskunnallinen tilanne ja sen muutokset. Taloudellinen lama 1990-luvun alussa ja uudenlainen poliittinen ajattelu muuttivat aikaisempaa myönteistä kehitystä, mikä on nähtävissä hyvinvointikoneiston murenemisena. Yhteiskunta ei enää pysty takaamaan turvallisuutta kaikille kansalaisille ja lapsiperheille. Laman jälkeistä yhteiskuntaa tutkinut Kääriäinen (2003) toteaa, että yhteiskunnalliset rakennemuutokset pakottivat uusiin järjestelyihin ja niiden vaikutukset näkyvät edelleen lapsiperheiden arjessa lasten hyvinvoinnin vajeina. Laman aikana kunnat supistivat useita lasten ja perheiden palveluita ja tukimuotoja pysyvästi. Kuitenkaan talouden välillä elvyttyä ja kansantalouden kohennuttua työttömyyden vuoksi syrjäytyneiden perheiden olot eivät kohentuneetkaan. (Kääriäinen 2003, 9.) Näitä ovat Laurilan (2003, 13) mukaan esimerkiksi asumiseen, toimeentuloon ja palveluiden saatavuuteen liittyvissä tekijöissä.

Laman vaikutuksia on tutkittu lasten hyvinvoinnissa ja syrjäytymisriskeissä. (Salmi ym.1996). Vanhempien huono-osaisuus ja sitä kautta lapsen hyvinvoinnin vajeet ovat köyhyystutkimusten mukaan kansallinen haaste. Lasten pahoinvointia uhkaavina tekijöinä pidetään vanhempien päihteidenkäyttöä, mielenterveyden ongelmia, työttömyyttä sekä yksinhuoltajuutta. Yhteiskunnassa vallitseva eriarvoisuuden ja köyhyyden lisääntyminen on asia, jota ei tule sivuttaa. Tämä on tullut selkeästi esille suomalaisissa sekä kansainvälisissä köyhyystutkimuksissa. (Stam 2012.) Irene Roivaisen (Roivainen ym. 2011) köyhyystutki-

muksessa köyhyyttä esiintyy Suomessa eri ikäluokissa ja yhtenä ryhmänä ovat yksinhuoltajaperheet, joissa köyhyys heijastuu väistämättä lapsiin - köyhiä lapsia ei ole ilman köyhiä vanhempia. (Roivainen ym. 2011, 77-78.) Heinon (2007) tutkimuksessa lastensuojelun asiakkaista 40 % lapsista tuli köyhistä perheistä ja 56 %:lla lapsista oli muuttuneet perherakenteet, kuten esimerkiksi yksinhuoltajuus (Heino 2007, 4, 65). Irmeli Järvitien (2000, 147-148) tutkimus ei anna suoraa vastausta siihen, miten vanhempien vaikeudet näyttäytyvät lasten silmin, mutta viitteitä lasten pahoinvoinnista on nähtävissä. Järvitien (2000) tutkimus osoitti kuitenkin osalla lapsista esiintyvän monia puutteita, kuten aliravitsemusta, turvattomuutta, yksinoloa, masennusta sekä koulukiusaamista ja ystävyys-suhteiden niukkuutta. Lasten pahoinvointi heijastui myös lapsen minäkuvaan negatiivisuutena. Lasten pahoinvointi on lisääntynyt selvästi vuosituhannen vaihteessa ja esille ovat nousseet lasten mielenterveysongelmat ja väkivallan teot. (Sauli, Kainulainen 2001, 52-53, 56.56; Törrönen 2001, 62-63.)

Piispan (ym. 2012, 7, 17) THL:lle laatiman terveyden- ja hyvinvoinnin selvityksen mukaan Suomessa on tapahtunut vuosina 2011-2012 yhteensä kahdeksan perhesurmaa. Selvityksen mukaan perheen traagiset tapahtumat eivät synny tyhjästä. Väkivaltaa tai sen uhkaa on esiintynyt pidempään ja ne ovat myös viranomaisten tiedossa, mutta niihin ei osata reagoida oikein. Yksi suurimmista ongelmista nähdään viranomaisten välisessä tiedonkulussa. Piispan (ym. 2012) havaintojen mukaan viranomaiset eivät tee lastensuojeluilmoituksia tarpeeksi ja toisaalta lastensuojelun työntekijät eivät tee riittävästi rikosilmoituksia. (Piispa ym. 2012, 17-27.)

Lapsen hyvinvoinnin vajeilla voi olla kauaskantoisia seurauksia. Vaikka lapsiperheen sosiaalinen asema ei suoranaisesti määrittele lapsen taloudellista ja sosiaalista asemaa aikuisuudessa, kuitenkin huono-osaisten perheiden lapsilla on suurempi riski päätyä huono-osaiseksi verrattuna muihin lapsiin. Huono-osaisuuteen on tullut uudenlainen syrjäytymiseen kytkeytyvä ulottuvuus, sillä materiaallinen huono-osaisuus on muuttumassa toiminnalliseksi huono-osaisuudeksi. Historian professori Laura Kolben (2012) mukaan luokkayhteiskunta on palanut, lääkäreiden lapsista tulee lääkäreitä. Hyvinvointiyhteiskunta ei enää anna lapselle sivistyksellistä pääomaa, vaan se on vanhempien vastuul-

la. Kolben mielestä on suuri merkitys sillä, kenen vanhempien lapsiksi synnyttään. (Hahto 2012.)

Edellä mainitut näkökulmat osoittavat, miten moninaiset asiat vaikuttavat lasten ja perheiden hyvinvointiin. Kuntia on velvoitettu kehittämään ja toteuttamaan lasten ja perheiden hyvinvoinnin ennaltaehkäiseviä tukitoimia, sekä erityistä lastensuojelullista tehtävää, joka perustuu lastensuojelulakiin, jossa korostetaan lasten hyvinvointia. Seuraavassa luvussa tarkastellaan kunnille määriteltyä lastensuojelutehtävää lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta.

2.2 Lastensuojelu . yhteiskunnallinen tehtävä

Lastensuojelun sosiaalityö voidaan Hurtigin (2003) mukaan jaotella kolmeen tasoon. Lastensuojelullinen ennaltaehkäisevä työ voidaan toteuttaa primaari-, sekundaari- ja tertiaaritasolla. Primaaritason ennaltaehkäisy on hyvinvoinnin ylläpitämistä ja ongelmien ennakoinnista. Sekundaaritasolla yksilö kiinnittyy palvelujärjestelmän asiakkaaksi ja toiminta on lyhytaikaista. Tertiaaritasolla tehtävä työ on erityisalojen ammatillista työtä jossa asiakkaana ovat riskioloissa elävät asiakkaat ja palveluiden toiminta perustuu lakeihin. (Hurtig ym. 2003, 122 . 123;Räty 2010,60.) Lastensuojelu tarkoittaa sosiaalitoimelle osoitettua julkisen vallan tehtävää. Lastensuojelu ei ole irrallinen yhteiskunnallinen tehtävä, vaan se on sidoksissa yhteiskuntaan. Lastensuojelu toteuttaa niitä tarpeita ja käytäntöjä, joita yhteiskunta tarvitsee. (Heino 2009, 198.)

Uudistetun lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen kasvuun ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Uutena laissa on mainittu ennaltaehkäisevä lastensuojelu, jonka tarkoituksena on edistää lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia. Ennalta ehkäisevä työ ja varhainen puuttuminen lapsen ja perheen ongelmiin toteutetaan parhaiten viranomaisien yhteistyöllä, korostamalla lastensuojelun suunnitelmallisuutta ja avopalveluiden ensisijaisuutta. Lain tarkoituksena on asiakaslähtöinen toimiminen ja lapsen etu. (Räty 2010, 35 . 36, Rousu 2007, 60, Vornanen 2007, 12.) Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat lastensuojelutar-

peen selvitys, avohuollontukitoimet, kiireellinen sijoitus, huostaanotto ja jälkihuolto. (Lsl 1 §; Kääriäinen 2003, 11.) Lastensuojelutarpeen selvityksessä tarkastellaan lapsen arkipäivää, olosuhteita ja mahdollisia riskejä, sekä tarvittavia tukitoimia. Tarve lapsen avohuollon asiakkuuteen kertoo siitä, että lapsen terveys ja kehitys on vaarantunut ja siitä, ettei perhettä ole voitu auttaa peruspalveluiden kautta. (Räty 2010; Lammi-Tastula ym. 2009.)

Lastensuojelun tulee myös tarkastella toimintatapoja ja työmenetelmiä, joilla voidaan edistää lapsen hyvinvointia ja osallisuutta. Läheisneuvonpito on yksi lastensuojelussa käytetty työmenetelmä, jossa lapsen läheis- ja viranomaisverkostolla olisi mahdollisuus toimia parhaimmillaan yhteistyössä ja edistää lapsen hyvinvointia ja osallisuutta.

Lasten etuun (Lsl 4 §) on kiinnitettävä huomioita, kun mietitään eri toimenpidevaihtoehtoja. Jos avohuollontukitoimet osoittautuvat riittämättömäksi, niin lastensuojelullisena vaihtoehtona voi olla lapsen kiireellinen sijoitus tai huostaanotto. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2011; Lsl 36 §, 37 §; Räty 2007, 209 . 210, Kääriäinen 2003, 10.) Lain mukaan lapsen huostaanotto on viimesijainen lastensuojelullinen toimenpide ja se on mahdollista tehdä, kun: 1) lapsella on puutteita huolenpidossa tai jos kodin kasvuolosuhteet uhkaavat vaarantaa lapsen kehitystä ja terveyttä tai jos lapsi itse vaarantaa kehitystään ja terveyttään käyttämällä päihteitä tai tekemällä rikoksia tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään 2) avohuollon tukitoimet ja palvelut eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia, tarkoituksenmukaisia tai ovat osoittautuneet riittämättömäksi, sekä 3) sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. Kaikki edellä mainitut kriteerit tulee täyttyä ennen lapsen huostaanottoa. (Lsl 40 §; Taskinen 2007, 111.) Lastensuojelussa on tarkoituksena palauttaa ja edistää niitä lapsen hyvinvoinnin vajeita, jotka ovat tulleet esille lastensuojelun asiakkuuden eri vaiheissa.

Tässä tutkimuksessa lasten asiakkuuden vaiheet olivat lastensuojelutarpeen selvitys, lastensuojelun avohuollon sekä sijaishuollon asiakkuus. Tässä tutkimuksessa lastensuojelu ja lastensuojelussa käytetty työmenetelmä läheisneu-

vonpito ovat kontekstit, jonka kautta tarkastelin lasten hyvinvointia ja osallisuutta.

3 LASTEN HYVINVOINTI JA OSALLISUUS

Tutkimuksen alkuvaiheessa aion käyttää varsinaisena teoriana voimaantumisen teoriaa, jota yleensä käytetään läheisneuvonpidon teoreettisena viitekehystenä. Voimaantumisen teoria vastasi tämän tutkimuksen teoreettiseen viitekehukseen kuitenkin vain ohuesti. Luku kolme sisältää tämän tutkimuksen varsinaiset teoreettiset käsitteet. Luvun alussa avataan hyvinvoinnin määritelmää jonka avulla voidaan ymmärtää Erik Allardtin (1993;1973) tarveperusteinen hyvinvoinnin määritelmä. Tutkimuksessa pyritään selvittämään lapsen hyvinvointia ja osallisuutta, joten lähdin tarkastelemaan aluksi muuttunutta lapsikäsitystä ja lapsen osallisuutta. Luvun loppuosassa tarkastellaan Allardtin hyvinvointimallin pohjalta Johanna Kiilin (1998) lapsen hyvinvoinnin indikaattoreita, joilla voidaan arvioida lapsen hyvinvointia ja elämänlaatua.

3.1 Hyvinvoinnin käsite

Tämän tutkimuksen vahvimaksi teoreettiseksi viitekehykseksi vakiintui vanha klassinen Erik Allardtin hyvinvointiteoria (1993;1973), jonka pohjalta Johanna Kiili (1998) on kehittänyt lasten hyvinvoinnin kriteerejä. Seuraavan luvun alussa tarkastellaan hyvinvoinnin käsitettä ja hyvinvoinnin malleja.

Sosiologian professori Erik Allardtin (1976) mukaan hyvinvointia on vaikea määritellä ja tutkia sen moninaisuutensa vuoksi. Käsitteeseen liittyviä määritelmiä ovat hyvän yhteiskunnan määritelmä, hyvinvoinnin määritelmä, ihmisten tarpeiden määritelmä sekä arvojen määritelmä. Hyvinvoinnin määritelmää on tarkasteltava oman aikansa viitekehyksestä käsin. Saulin ja Simpuran (2005) mukaan pohjoismainen hyvinvointikäsitteen painotukset vaihtelevat eri aikakausilla. 1960-luvulla hyvinvointia tarkasteltiin toimeentulona ja tarpeina, 1970-luvulla resursseina ja toimintoina. 1980-luvulla alkoi erilaistumiskausi, EU . vai-

heen alussa 1990-luvulla hyvinvointi käsite kutistui ja 2000-luvulla hyvinvointitutkimus painottui huono-osaisuuteen. Kansainväliset hyvinvointitutkimukset osoittavat hyvinvoinnin laaja-alaisuuden kattavan inhimillisen elämän kaikki osat alueet. Haasteeksi nähdään edelleen, ettei ole sellaisia globaalia hyvinvoinnin käsitettä ja mittaamisen menetelmiä, jotka olisivat yleisesti hyväksytyjä. (Bardy 2009, 228.)

Hyvän yhteiskunnan mallia on vaikea lähteä rakentamaan, sen sijaan lähtökohdaksi voidaan asettaa huonot olosuhteet. Allardtin mukaan arvoulottuvuudet perustuvat määritelmälle, mitkä ovat tärkeitä ihmisen hyvinvoinnille ja tarpeentyydytyksille. Näitä ovat esimerkiksi tieto siitä, mistä ihmiset kärsivät, mitä tavoitteita ihmiset ilmaisevat yhteiskunnallisella toiminnallaan ja mitä arvostuksia ja toiveita ihmiset ilmaisevat kielellisesti. Hyvinvointimäärittelyssä toivomusvaltaiset periaatteet osoittautuvat vaikeaksi ihmisillä, jotka elävät vaikeissa olosuhteissa. Sillä ihmisen toivomukset ovat vahvasti riippuvaisia ympäristöstään ja nykyhetkestä. (Allardt 1976, 14-21.) Hyvätkään elinolot eivät takaa ihmiselle hyvinvointia. Ihminen voi olla vaatimattomissa olosuhteissa hyvinvoiva ja onnellinen, mikäli hän kokee olevansa terve, nauttii perheestä ja ystäväistä, sekä kokee olevansa arvostettu yhteisönsä keskuudessa. (Karvonen ym.2009, 20.)

Willimsin ja Popayn (1999) hyvinvoinnin mallissa ihminen nähdään aktiivisena toimijana. Tavoitteena on ymmärtää riskejä ja mahdollisuuksia, joita ihminen itse tuottaa. Näin voidaan ymmärtää myös yksilön ja hyvinvointipolitiikan suhdetta paremmin. (William, Popay 1999, 179-181; Vornainen 2001, 24.) Willimsin ja Popayn (1999) hyvinvoinnin mallissa on neljä hyvinvoinnin ulottuvuutta. Ensimmäisellä tasolla ovat yksilön subjektiiviset kokemukset ja käsitykset omasta hyvinvoinnistaan. Toisella tasolla ovat hyvinvointiin liittyvät riskit, voimavarat ja mahdollisuudet. Kolmannella tasolla ovat hyvinvoinnin suunnittelun, hyvinvointipolitiikan, toimeenpanon ja tuloksiin liittyvä näkökulma. Neljännellä tasolla ovat hyvinvoinnin rakenteelliset, yhteiskunnalliset ja globaalit näkökulmat.

Williams ja Popayn (1999, 179-181) mukaan ihmisten voimavaroja voivat olla taloudelliset, henkilökohtaiset voimavarat ja selviytymiskeinot sekä verkoston ja palveluiden kautta saadut voimavarat. Williamsin ja Popayn mallissa ihminen

nähdään aktiivisena osallistujana, jossa esimerkiksi lapsi otetaan aktiivisena toimijana mukaan. Suomessa ei suoraan jäsennetä hyvinvointia Williamsin ja Popeyn määritelmän mukaan, mutta sen eri ulottuvuuksia sovelletaan käytännössä. (William, Popay 1999, 179-181; Vournanen 2001, 23-24.)

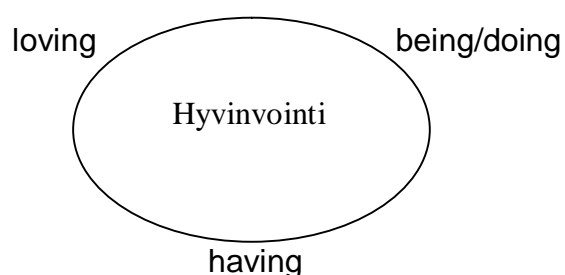
Hyvinvointia voidaan lähestyä subjektiivisen ja objektiivisen hyvinvoinnin kautta. Subjektiivisella hyvinvoinnilla tarkoitetaan ihmisen omaa kokemusta hyvinvoinnista ja objektiivisella hyvinvoinnilla arvioimalla hyvinvoinnin ulkoisia tekijöitä. Objektiivinen hyvinvointi tarkoittaa elinolojen tutkimusta, jossa jaotellaan positiivisen hyvän elämän malli sekä negatiivinen, elinoloissa ilmenevien puutteiden määritelmä hyvän elämän ominaisuuksista. Negatiivinen tutkimuspa kohdentaa huomion huono-osaisuuteen. (Karisto 1984, 8.) Erik Allardtin (1976, 35) hyvinvointia koskevassa tutkimuksessa subjektiivisen ja objektiivisen hyvinvoinnin lisäksi on tarkasteltava toimintavalmiuksia, selvitysstrategioita ja elämänhallintaa.

Hyvinvointitutkimusten resurssiperusteisessa lähestymistavassa hyvinvointi yhdistetään yksilön resurssien hallintaan. Resurssit ymmärretään välineinä, joilla ihminen voi tietoisesti ohjata elämäänsä. Resurssit nähdään voimavaroina joiden avulla ihmisen on mahdollista tehdä päätöksiä ja valintoja (Sauli, Simpura 2005.) Elinolot nähdään aineelliseksi perustaksi, joiden avulla hyvinvointi rakentuu yksilöllisenä prosessina. Nämä ovat määrällisesti mitattavia tekijöitä, joiden avulla voidaan hyvinvointia mitata koko väestön tasolla - tuoden esille vaurauden sekä eriarvoisuuden. Taustalla on vallitseva käsitys siitä, että hyvinvointi kuuluu kaikille ja jossa pyritään arvovapauteen sekä ihmisen omaan valintaan. (Heikkilä, Kautto 2002; Kautto 2007; Moisio ym. 2008.) Autonomiseen ihmiskäsitykseen perustuva hyvinvoinnin käsite voi olla ongelmallinen muun muassa lasten ja nuorten kohdalla. Heitä ei voi ajatella itsellisinä ja itsenäisinä, vaan on otettava huomioon lapsen ja nuoren kyky- ja kehitystaso. Aikuisella on vastuu lapsen ja nuoren hyvinvoinnista. (Karvonen ym.2009, 20-21.)

Allardtin (1973) näkemyksen mukaan hyvinvointi syntyy mahdollisuudesta tyydyttää ihmisen keskeiset perustarpeet. Käytännössä tarpeita voidaan todeta tutkimalla huonoja olosuhteita, ihmisen kärsimyksen syitä, ihmisen yhteisöllisiä

pyrkimyksiä sekä ihmisen hyviä ja huonoja olosuhteita koskevia arvostuksia. Hyvinvointi asetetaan hyvän yhteiskunnan perustaksi. Silloin on tärkeää tarkastella mitkä ovat yhteiskunnassa vallitsevat arvot? ja mitkä niistä ovat tavoittelamisen arvoisia asioita? sillä arvot liittyvät kiinteästi ihmisen tarpeiden tyydyttämiseen. (Allardt 1976, 26-28.)

Resurssiperusteisen hyvinvointikäsitteen rinnalle on vakiintunut tarveperusteinen Erik Allardt'n (1993;1973) Pohjoismainen hyvinvointikäsite, joka kiteytyy tunnettuihin having-loving-being osa-alueisiin. Kolmiojaon lähtökohtana ovat inhimilliset perustarpeet, sekä välttämättömät olemassaolon ja kehityksen aineelliset ja aineettomat ehdot. (Allardt'n 1973; 1993.)

Kuvio 1: Hyvinvoinnin kolme pääulottuvuutta (Allardt 1993;1973).

Having . osa-alue viittaa elinoloihin, kuten toimeentuloon, asumiseen, työllisyyteen, työlöihin, terveyteen ja koulutukseen. Tähän liittyvät myös Allardt'n mukaan fyysinen ja biologinen ympäristön laatu, jota ovat ilman, veden ja maaperän puhtaus. Loving . osa-alue viittaa käsitykseen ystävyyssuhteista, joita ovat perhe, suku, ystävät sekä paikallisyhteisö. Being . osa-alue käsittää toimimisen, osallistumisen omaan ja yhteisiin toimiin ja päätöksiin sekä mahdollisuuden vapaa-ajan toimintaan. Doing viittaa mielekkyyteen nauttia työstä ja luonnosta. Ihmisen tarpeena nähdään elää sovussa toisten ihmisten ja luonnon kanssa. (Allardt1993; Allardt 1973.)

Allardt'n (1976) näkemyksen mukaan yleiset hyvinvoinnin ulottuvuudet koostuvat onnellisuudesta, elämänlaadusta, yhteisyyssuhteista ja itsensä toteuttamisen muodoista. Hyvinvointi - onnellisuus on määritelty tarpeentyydytyksen asteen mukaan, jolloin tarpeina nähdään ihmisen perustarpeet ja onnellisuus syn-

tyy ihmisen subjektiivisesta kokemuksesta. Onnellisuus liittyy hetkellisyyteen, kun taas hyvinvointi on pysyvämpää. Elintaso - elämänlaatu koostuvat aineellisista resursseista, joiden avulla ihminen voi ohjata elämäänsä. Näitä ovat esimerkiksi tulot, asumistaso, terveys, koulutus ja työllisyys. Myös hyvät sosiaaliset suhteet muodostavat ihmiselle resurssin. Hyvinvointiin kuuluu Allardtin mukaan myös yhteisyyssuhteet ja itsensä toteuttamisen muodot. Ihmisellä on tarve kuulua johonkin ja saada osakseen rakkautta ja hellyyttä. Näitä ovat esimerkiksi perhe ja ystävyysuhteet. Itsensä toteuttamisen vastakohtana voidaan pitää vieraantumista, jolloin ihminen kokee olevansa korvattavissa, jolloin hän kokee myös menettävänsä itseisarvonsa. Itsensä toteuttamiseen voidaan liittää myös mahdollisuus toteuttaa itseään mielenkiintoisen harrastuksen kautta. (Allardt 1976, 32-34, 42-50.)

Allardt (1998) halusi tutkia myös elinoloissa ilmeneviä subjektiivisia kokemuksia, yhteisyyssuhteita ja ihmisenä olemisen kokemusta. Allardt jaotteli objektiivisiin ja subjektiivisiin indikaattoreihin hyvinvoinnin ehtoja ristiintaulukoiden Havingin, Lovingin ja Beingin. Tästä saatiin kuusi eri indikaattorityyppiä: 1. Elintason (Having) objektiiviset indikaattorit ovat tulotaso, asuminen, terveys ja työllisyys ja 2. Elintason subjektiiviset indikaattorit ovat edellä mainittujen indikaattoreiden tyytymättömyys. 3. Yhteisyyssuhteiden (Loving) objektiiviset indikaattorit ovat ystävät, kontaktit paikallisyhteisöissä ja eri järjestöissä. 4. Yhteisyyssuhteiden subjektiiviset indikaattorit ovat onnellisuus ja onnettomuuden elämykset. 5. Ihmisenä olemisen (Being) objektiiviset indikaattorit ovat poliittinen aktiivisuus, korvaamattomuus työssä, harrastukset ja muu toiminta. 6. Ihmisenä olemisen subjektiiviset indikaattorit ovat omakohtaiset kokemukset vieraantumisesta, itsensä toteuttamisesta ja oman identiteetin muodostumisesta. (Allardt 1998, 40-41, 45.)

Allardtin (1998) mukaan objektiivisten ja subjektiivisten indikaattorien samanlaisen käyttämisen perustelu onnistuu parhaiten osoittamalla kummankin huonoja puolia. Elämänlaadun ja elintason käsitteet ovat apuna esittämään kansalaisten ongelmia ja tyydyttämättömiä tarpeita, kun taas elämäntavan käsite kuvaa ihmisen ratkaisuja ja reagointia ongelmiinsa, joko pakenemalla tai rakentamalla sosiaalisia käytäntöjä tarpeiden tyydyttämiseen. (Allardt 1998, 49.) Eletyn

elämän vaiheet synnyttävät ihmisessä tunteita, jotka ohjaavat toimintaa oikeaan tai väärään. Tunteilla on historia ja ne ilmentävät kokijansa arvoja. Tunteet kertovat onnesta ja mielihyvästä. Ne ohjaavat ihmisen merkityksiä; sitä mitä hän pitää tärkeänä ja miten haluaa elää. Tunnehistoria tuottaa tietoa, jota ei voi muulla tavoin saavuttaa. Tunteet ja järki nähdään kiinteänä osana. (Bardy 2009, 235-236.)

Marjatta Bardy (2009) nostaa esille viisi tärkeää näkökulmaa, jota auttavat ymmärtämään hyvinvoinnin kolmiulotteista merkitystä. 1. Ulottuvuudet limittyvät toisiinsa, mutta eivät voi korvata toisiaan, sillä jokaisella ulottuvuudella on oma ainutkertainen itseisarvonsa ja hyvinvointi edellyttävät tarpeidentyydytystä kaikilla osa-alueilla. 2. Ulottuvuudet muodostavat kokonaisuuden, joka syntyy kaikista osatekijöistä. Tämän kokonaisuuden ymmärtäminen antaa viitekehyksen empiiriselle tutkimukselle, kehittämiselle sekä poliittiselle keskustelulle. 3. Inhimillisistä perustarpeista nouseva käsitys soveltuu eri rakenteiden ja palveluiden tarkasteluun, niin yhteiskunnallisten rakenteiden, yksilöllisten tarpeiden kuin sosiaalisten yhteisöjen ja instituutioidenkin tarkasteluun. 4. Perustarpeet ovat tärkeitä kaikille ikään, sukupuoleen ja sosiaaliseen asemaan katsomatta. 5. Perustarpeet voidaan ymmärtää universaaleiksi, johon pyritään kaikkialla maailmassa. (Bardy 2009, 230-231.)

Pohjoismaissa on hyvinvointia mitattu yleensä elintaso- tai elinoloindikaattoreilla (Strandell 1995). Elintason määrite on vaikea ja moniulotteinen, sillä pelkkä talouskasvu ei kerro elinolojen muutoksista, elintasosta eikä hyvinvoinnista (Karisto ym. 1991). Suomi on vauraampi kuin koskaan ja väestön elintaso on korkea. Elintason nousu ei enää tietyn rajan jälkeen tuota parempaa elämää. Suomessa bruttokansantuote asukasta kohden on kasvanut kolminkertaiseksi neljässä vuosikymmenessä, mutta tyytyväisyys on pysynyt samalla tasolla. Kansainvälisesti suomi asettui materiaalisen toimeentulon vertailussa kärkipäähän, mutta subjektiivisessa hyvinvoinnissa, perhe- ja ystävyysuhteissa häntäpäähän (Kangas 2008.) Suomessa hyvinvoinnin lisääntyessä yhtenä huolestuttavimmista piirteistä kuitenkin on hyvinvointierojen kasvu ja eriarvoisuuden lisääntyminen. (Bardy 2009, 231.)

Willimsin ja Popayn hyvinvoinnin mallissa ihminen nähdään aktiivisena toimijana. Hyvinvoinnin mallissa huomioidaan yksilön subjektiiviset kokemukset ja käsitykset omasta hyvinvoinnistaan sekä hyvinvointiin liittyvät riskit, voimavarat ja mahdollisuudet. Mallissa huomioidaan myös hyvinvoinnin suunnittelu, hyvinvointipolitiikka, toimeenpano ja tuloksiin liittyvä näkökulma sekä hyvinvoinnin rakenteelliset, yhteiskunnalliset ja globaalit näkökulmat. Näitä ulottuvuuksia on tässä tutkimuksessa arvioitu riskien ja voimavarojen sekä suunnitelmallisuuden näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa otetaan kantaa myös yhteiskunnalliseen tilaan, joka vaikuttaa yksilön hyvinvointiin. Tutkimuksessa olen hyödyntänyt Allardtin näkemyksen mukaan hyvinvoinnin todentamisen tapaa selvittämällä aluksi hyvinvointia hyvinvoinnin vajeiden kautta, sekä tarkastelemalla hyvinvointia objektiivisten ja subjektiivisten indikaattoreiden avulla. Tutkimuksessa on lähestytty lasten hyvinvointia Johanna Kiilin (1998) kehittämän lasten hyvinvoinnin indikaattoreiden avulla, joka pohjautuu Erik Allardtin (1993) hyvinvointimalliin. Seuraavassa luvussa tarkastellaan käsitystä lapsesta, jota kautta voidaan lähestyä hyvinvointia ja osallisuutta lapsen näkökulmasta.

3.2 Muuttuva lapsi - käsitys

Käsitys lapsesta vaihtelevat eri tutkimusperinteissä. Sosiologinen tutkimusperinteessä lapsi nähdään riippuvaisena aikuisista ja kasvuprosessissa olevana kohti lopullista päämäärää, joka on aikuisuus. Näkemyksen mukaan lapsia ei nähdä omana yhteiskunnallisena ilmiönä. (Butler, Williamson 1994.) Tästä näkökulmasta lapsella ymmärretään olevan riippuvuutta ja vastuullisuuden puutetta (Morrow 1994). Sosialisaaion näkökulmasta lapsi ymmärretään epätäydellisenä, vajavaisena yhteiskunnan jäsenenä, koska lapsi ei ole vielä saavuttanut tarvittavia tietoja ja taitoja. Näkemyksen taustalla on perhekeskeinen malli, jossa lapsi nähdään osana perhettä. (Qvortrup 1990.)

Lapsen näkeminen yksilönä on muotoutunut pikku hiljaa. Edistymisen tueksi on tarvittu kansallisia ja kansainvälisiä sopimuksia ja lakeja. Suomen ensimmäinen lastensuojelulaki on vuodelta 1936, joka sisälsi pelkästään huostaanottosäännösten sekä köyhäinhoitolakien jatkeen (Pulma 1987, 160.) Lapsikeskeinen vii-

tekehys tuli vasta 1984 lastensuojelulain ja lapsenhuoltolain myötä. Lain pohjalta huomioitiin YK:n lastenoikeuksien julistus vuodelta 1989. (Ervast & Tulensalo 2006, 25.)

Uudessa lapsuustutkimuksessa korostetaan lapsen aktiivista toimijuutta tässä ja nyt, ei vasta tulevina aikuisina ja päättäjinä (Bardy 2009, 29). Lapsilähtöisessä yhteiskunnallisessa tutkimuksessa lapsuutta ei enää nähdä prosessina kohti aikuisuutta, vaan se nähdään itsenäisenä elämän vaiheena. Lapsipolitiikassa lähtökohtana on lapsen autonomia ja subjektiivisuus, jolloin lapsella on samat oikeudet kuin aikuisilla, sekä mahdollisuus ilmaista omat mielipiteensä ja intressinsä. (Kiili 1998, 16; Törrönen 1994.) Strandellin (1995) korostaa lapsilähtöisessä tutkimuksessaan erityisesti subjektiivisen kokemuksen tärkeyttä objektiivisuuden rinnalla, sillä lapsi tarvitsee aikuista enemmän apua mielipiteensä esille saamiseksi. (Kiili 1998, 14.) Uudenlaisessa lapsuustutkimuksessa lapsuus nähdään yhteiskunnallisena ilmiönä, jossa suojeleminen, voimavarat ja osallisuus ovat keskeisiä teemoja. (Vornanen 2001, 20; Eskelinen & Kinnunen 2001, 14.)

Lapsen asemaa on lähestytty eri käsitteiden kautta. Käsitteenä ovat oikeudet, subjektiivisuus, näkökulma sekä rooli. Subjektius korostaa lapsen huomioimista ja aktiivista toimijuutta. Oikeuden käsitystä käytetään juridisessa yhteydessä, esimerkiksi lapsen kuulemisessa. Lapsen näkökulma on tuttu käsite lastensuojelussa, kun puhutaan lapsilähtöisyydestä tai lapsikeskeisyydestä. Lapsen näkökulmaan voidaan lähestyä lapsen etuna, joka ymmärretään usein synonyymina lapsen oikeuksille. Etu-käsite kääntää ajatukset lapselle koituviin seurauksiin ja niiden huomioimiseen sekä lapsen mielipiteen kuulemiseen. Kaikkia käsitteitä yhdistävä tekijänä lapsi halutaan nähdä itsenäisenä ja osallistuvana yksilönä, omine oikeuksineen. (Hurtig 2003, 71.)

Lapsen asema yhteiskunnan jäsenenä on edelleen vajavaista verrattuna aikuisiin. Lapsen näkeminen yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi edellyttää toimijoilta uudenlaista tapaa ymmärtää lapsuutta lapsen näkökulmasta (Eskelinen, Kinnunen 2001, 10). Lapsen aseman epätasa-arvo näyttäytyy yhteiskunnassa lapsen oikeuksien keskusteluissa. Lapsella ei nähdä välttämättä itsessään olevan kansalaisoikeutta, vaan hänelle on erikseen annettava sellainen oikeus.

(King 1997, 170.) Suomessa vuodesta 2005 alkaen on toiminut lapsiasiavaltuutettu, jolle on laissa määritelty erityiset tehtävät edistää lapsen asemaa. (Lapsiasiavaltuutettu 2014)

Sosiaalityössä on lapsinäkökulmaan kiinnitetty huomiota 1970-luvulta lähtien ja varsinaisesti lapsikeskeisyys sosiaalityöhön muodostui yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimusten myötä, jossa määriteltiin uudenlaista lapsikäsitystä. Siinä lapset nähdään sosiaalisina ja kyvykkäinä toimijoina tuottamaan tietoa omista kokemuksistaan. (Ervast & Tulensalo 2006, 25.) Lapsen asema subjektina tuli lastensuojelulakiin muutoksena 1990-luvulla. Muutos ei näkynyt kuitenkaan vielä kovinkaan vahvasti sosiaalityön käytännöissä, jossa työtä tehtiin edelleen vanhempikeskeisesti. Tausta-ajatuksena tähän vaikutti perheterapiassa käytetty systeemiteoreettinen viitekehys. (Sinko 2001, 129-130.) Lastensuojelu säädöksineen ei ole irrallinen yhteiskunnan osa, vaan siihen vaikuttavat kulloisetkin yhteiskunnassa vallitsevat arvot ja ideologia. Lapsen oikeuspuhe alkaa vasta silloin, kun lapsi nähdään yksilönä, irrallaan perheestään. (Nieminen 1999, 116.) Lapsikeskeisyys tulee esille uudessa lastensuojelulaissa. Lain uudistamisessa nähdään tarpeellisenä selventää lapsen asemaa lastensuojelutyössä. (Ervast & Tulensalo 2006, 25.)

Lapsen oikeuksien sopimuksen ja lastensuojelulain ajatuksena on nähdä lapsi samoin kuten aikuinen inhimillisenä ja ajattelevana ihmisenä. Pelkkä lapsen oikeuksista puhuminen ei edistä lasten hyvinvointia, mutta se voi antaa lisää ymmärrystä lastensuojeluun. Lastensuojelukontekstissa tarkastellaan sekä suojelemisen että osallisuuden näkökulmaa, mikä ei välttämättä ole helppo yhtälö. Suojelunäkökulmasta lapsi nähdään suojelun tarpeessa olevana, haavoittuvana ja kykenemättömänä ottamaan vastuuta itsestään ja tämä näkemys onkin omiaan vahvistamaan lastensuojelun lapsinäkökulmaa. Uudenlaisessa lapsuustutkimuksessa (Kirmanen 2000) lapsi nähdään tietävänä ympärillään olevista asioista ja näin ollen lasta tulee suojella vahingoittavilta asioilta. (Sinko 2001, 138-139.)

Tässä tutkimuksessa lasta on lähestytty itsenäisenä ja osallistuvana yksilönä, jolla on oikeudet osallisuuteen, hyvinvointiin ja erityiseen suojeluun. Käsitystä

lapsesta on lähdetty tarkastelemaan uudenlaisen lapsuustutkimuksen näkökulmasta, jossa lapsi nähdään yhteiskunnallisena ilmiönä, jossa suojeleminen, voimavarat ja osallisuus ovat keskiössä. Seuraavassa luvussa tarkastellaan lapsen osallisuutta.

3.3 Lapsen osallisuus

Lapsen osallistumisen kehittymistä Suomessa voidaan tarkastella seuraamalla lapsipolitiikan eri vaiheita. Lapsipolitiikan juuret löytyvät 1960-luvulta, jolloin kiinnostuksen kohteena olivat lapsen oikeudet ja asema. Lapsen osallistuminen alkoi kehittyä 2000-luvulla, jolloin Suomen Kuntaliitto valmisti kunnille suosittelun lapsipoliittisen ohjelman ja strategian vuoteen 2015 asti. (Kiili 2006, 19.)

Toimijuutta on pidetty avainkäsitteenä tarkasteltaessa lapsen osallisuutta. Lehtisen (2000) mukaan lapsen toimijuudessa on kysymys voimavaroista, joita lapsella on mahdollista käyttää eri tilanteissa. Lapsen henkilökohtaisten voimavarojen lisäksi rakenteet joko mahdollistavat tai estävät voimavarojen käytön. (Williams, Popey, Oakley 1999,3).

Lapsen osallisuutta ja toimijuutta on hyvä tarkastella siitä näkökulmasta, miten lapsen mahdollisuuksia ja rajoituksia julkisuudessa ymmärretään. Julkinen keskustelu on kulminoitunut kahteen näkökulmaan, jossa lapsi nähdään joko vaarallisena itselle tai muille tai vaarassa olevana olosuhteissa, jossa lasten kasvu ja kehitys ovat vaarantuneet. (Kiili 2006, 23) Alan Proutin (2003) mukaan kumpikaan näkökulma ei anna ymmärrystä lapsen asemasta nyky-yhteiskunnassa. Lapset tulisi nähdä yksilöinä sekä ryhmänä, joilla on oikeuksia ja jotka tulisi ottaa todesta. (Kiili 2006, 24; Prout 2003, 11-15.) Lapsen osallistumista voidaan tutkia tarkastelemalla lapsen osallistumisen reunaehtoja. Lapset elävät erilaisissa olosuhteissa ja siksi julkisten palveluiden on huomioitava lapset yksilöinä. (Prout 2003, 22.)

Lapsen osallisuus ja oikeudet ovat kiinteästi yhteydessä aikuisten tarjoamiin voimavaroihin ja huolenpitoon. (Kiili 2006, 12.) Prout (2003, 22) nostaa esille kysymyksen siitä, että kuka puhuu lapsen puolesta ja pitää lapsen puolia jaettaessa voimavaroja. Lapsen osallistuminen tapahtuu suhteessa ja sen vuoksi on merkitystä millaisia nämä suhteet ovat. (Kiili 2006, 29.)

Elina Nivalan (2010) mukaan lapsen osallisuuden edistämiseksi tulee edistää kaikkia lapsen oikeuksien toteutumista. Näitä ovat lapsen suojeleminen elämää, kehitystään ja hyvinvointiaan uhkaavilta tekijöiltä, joita ovat muun muassa väkivalta, hyväksikäyttö ja välinpitämätön kohtelu. Lapselle tulee turvata riittävät mahdollisuudet käyttää yhteiskunnan voimavaroja, joita ovat muun muassa, riittävä elintaso, sosiaaliturva, terveys- ja sosiaalipalvelut, opetus ja erityispalvelut. Lapselle on tarjottava mahdollisuuksia osallistua, ilmaista mielipiteensä ja tulla kuulluksi. Tähän kuuluu lisäksi lapsen mahdollisuus sosiaaliseen kanssakäymiseen ja mahdollisuuteen osallistua myös taide- ja kulttuurielämään. (Nivala 2010, 22.)

Osallistumiseen tarvitaan erilaisia voimavaroja. Bourdieun (Alasen ym. 2007) mukaan eri pääoman muotoja ovat sosiaalinen, kulttuurinen, symbolinen ja taloudellinen pääoma. Bourdieulle pääoman käsite on suhteellinen, sillä pääoma on jatkuva ristiriitojen ja kamppailujen kohde, missä yksilö ja ryhmät kehittävät erilaisia tapoja, joilla lisäävät tai pyrkivät säilyttämään pääomaa tai estävät eri ryhmiä kasaamasta samaa pääomaa. (Alanen ym. 2007.)

Suomessa lapsen oikeus osallisuuteen on suojattu erittäin vahvasti eri lainsäädännöllä. Lastensuojelussa lapsella on oikeus saada tietoa itseään koskevista asioista ja ratkaisuista, sekä lausua asioissa oma näkemyksensä. Viranomaisella on erityinen velvoite kohdella lasta tasa-arvoisena ja antaa mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Vastavuoroisuus on lähtökohta, mikä mahdollistaa tiedon saannin sekä mahdollisuuden vaikuttamiseen. (Bardy 2009, 13 Sosiaaliportti 2014.)

Lapsen oikeuksien suhde osallisuuteen on riippuvainen osallisuuden käsitteen ymmärtämisestä ja siitä nähdäänkö osallistuminen suppeana vai laajemmin

osallistumisena yhteisöön ja yhteiskuntaan. Suppeammin ajateltuna osallisuus tarkoittaa mahdollisuutta vaikuttaa, ilmaista mielipiteensä ja tulla kuulluksi. Kokonaisvaltainen kokemus osallisuudesta syntyy, kun lapsi elää turvallisessa yhteisössä, jossa hänen perustarpeistaan huolehditaan ja hänellä on mahdollisuus tulla kuulluksi ja jossa hän kokee olevansa merkityksellinen. (Nivala 2010, 22.)

Lapsen osallisuus yhteisössä ja yhteiskunnan päätöksenteossa toteutuu, kun hänelle on tarjottu mahdollisuus keskustella itselleen tärkeistä asioista, tuoda niitä aikuisen tietoon, tehdä itse aloitteita, osallistua itseään ja muita lapsia koskeviin päätöksentekoon. Osallisuuden käsitettä voidaan tarkastella myös osallisuutena yhteisössä. Tässä merkityksessä osallisuus on vahvasti kokemuksellinen asia - kuulumisen tunne yhteisön jäsenenä. Miten lapsi kokee yhteisössä turvallisuutta, hyväksymistä ja yhteenkuuluvuutta? Perheyhteisössä lapsi kokee saavansa perustarpeet tyydytetyksi. Laajemmin lapsen tarpeista huolehtiminen voidaan nähdä yhteiskunnan tehtäväksi. Voidaan ajatella, että yhteiskunnan osallisuus ja syrjäytyminen ovat toistensa vastakäsitteitä. Lapsen osallistumisen kannalta on tärkeää tulla kuulluksi ja hyväksytyksi. Ensimmäiseksi osallisuus toteutuu kokemuksena kuulumisena johonkin yhteisöön, toiseksi kokemuksena olla merkityksellinen yhteisölle ja kolmanneksi kokemuksena omasta toimintakyvystä eli tunteena pärjäämisestä ja mahdollisuudesta vaikuttaa. (Leinonen 2010, 4;Nivala 2010, 20-21;Lapsiasianvaltuutettu 2014.)

Tässä tutkimuksessa osallisuutta tarkastellaan toimijuus- käsitteen kautta. Lehtisen (2000) näkemyksen mukaan toimijuudessa on kysymys voimavaroista, joita lapsella on mahdollista käyttää eri tilanteissa. Tutkimuksessa tarkastellaan miten eri asiat mahdollistavat tai estävät lapsen voimavarojen käyttöä. Tutkimuksessa tarkastellaan miten lapsella on mahdollisuus osallistua perheyhteisössä, yhteisössä sekä laajemmin yhteiskunnassa.

Lapsen osallisuuden todentamiseen on kehitelty erilaisia malleja. Roger Hart (1999, 40-46) esittää niin kutsutussa tikapuumallissa, miten aikuiset mahdollistavat lapsen osallisuuden. Tikapuumallissa on kahdeksan askelmaa ja osallisuuden määrä nousee tikapuumaisesti porras portaalta ja jossa varsinainen osallisuuden katsotaan alkavan vasta portaalla neljä. (Eskel ym.2013, 79-81.)

Ensimmäisellä portaalla lapset ovat mukana, mutta heidän mielipidettään ei kysytä, toisella portaalla lapset osallistuvat, mutta eivät ymmärrä omaa rooliaan, kolmannella portaalla lasten mielipidettä kysytään vain muodon vuoksi, neljännellä portaalla lapset ovat mukana vapaaehtoisesti ja heidän mielipidettään kunnioitetaan, viidennellä portaalla lapselta kysytään toiminnasta ja heidän näkemyksensä otetaan myös huomioon, kuudennella portaalla lapsi otetaan mukaan suunnitteluun ja toteutuksen joka vaiheeseen, seitsemännellä portaalla lapset tekevät aloitteen toiminnasta ja toteuttavat sen itse ja viimeisellä kahdeksannella portaalla lapset ja kasvattajat ovat tasavertaisia. He ideoivat, aloittavat ja tekevät päätökset yhdessä.

Harry Shier (2001, 110) on lisännyt tikapuumalliin ulottuvuudet, joissa kasvattajan valmiudet, velvollisuudet ja mahdollisuudet suhteutuvat lapsen osallisuuteen. Shierin osallisuuden viisi tasoa, joissa kasvattajan toimet lapsen osallisuuteen voidaan jakaa seuraavasti: 1. lapsia kuunnellaan, 2. lapsia tuetaan mielipiteen ilmaisussa, 3. lasten näkemykset otetaan huomioon, 4. lapset otetaan mukaan prosessiin ja 5. lasten kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta päätöksenteossa. Minimiedellytykset lapsen osallisuuteen täyttyy, kun kolme ensimmäistä tasoa täyttyvät. (Eskel ym.2013, 81.)

Niger Thomas on kritisoinut malleja, joissa osallisuus mielletään ominaisuudeksi, jota on paljon, vähän tai ei yhtään (Oranen 2008, 10.) Osallisuuden ulottuvuudet Thomasin mukaan ovat: 1.lapsen mahdollisuus valita, mahdollisuus osallistua tai kieltäytyä, sillä vaihtoehdot ovat lapsen oikeuksia, 2. mahdollisuus saada tietoa tilanteesta, prosessista, osallistumisesta, roolista ja oikeuksista lapsen ikään sopivalla tavalla, 3.vaikuttaminen prosessiin, 4. mahdollisuus saada apua omien ajatusten ilmaisemiseen ja 6.lapsella on mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. (Hotari ym. 2009, 121;Sosiaaliportti 2014.) Orasen (2008) mukaan Thomasin malli tekee näkyväksi lasten tilanteiden yksilöllisyyden (Oranen 2008, 11).

Orasen (2008) mukaan lapsen oma kokemus osallistumisesta, kuulluksi tulemisesta, sekä vaikuttamisesta itseään koskevissa asioissa on tärkeää ja hän kritisoikin sitä, että hänen mukaansa nk. tikapuumallissa portaat eivät kerro sitä,

kuinka lapsi itse kokee oman osallisuutensa. Lapsen osallisuus lähtee lapsilähtöisen kulttuurin rakentamisesta organisaatiossa. Käytännön työssä osallisuus syntyy eri vaiheista, jotka voivat vaihdella ja lapsen kokemuksetkin voivat muuttua niiden aikana. (Oranen 2008; sosiaaliportti 2014.)

Thomasin mukaan myös kasvattajien asenteella ja suhtautumisella on vaikutusta lasten osallisuuteen. Thomas on jakanut kasvattajien lähestymistavat kliiniseen, byrokraattiseen, arvosidonnaiseen ja kyyniseen lähestymistapaan. Kliininen lähestymistavassa lasta arvioidaan heidän emotionaalisen suorituskykynsä ja haavoittuvuutensa kannalta, jossa osallistumista pidetään riskinä ja lasten hyvinvointia uhkaavana. Byrokraattisessa lähestymistavassa tavoitteena on toteuttaa organisaation asettamat vaatimukset osallistumiselle. Arvosidonnaisessa lähestymistavassa lapsen osallisuus koetaan tärkeänä ja hyvänä, koska se on lapsen oikeus ja osallisuuden katsotaan parantavan lopputulosta. Kyynisessä lähestymistavassa osallisuus koetaan vaaraksi - lapsi koetaan hankalana, valtaa havittelevana ja vastuuta kaihtavana. Kyynisesti ajatteleva näkee lapsella olevan valtaa jo liikaakin. (Hotari ym. 2009, 122.)

Tässä tutkimuksessa osallistumisen malleja käytetään tausta-ajatuksena ja ymmärryksen lisäämisenä siinä, miten lapsen osallistumista voidaan mahdollistaa ja millaiset aikuisen asenteet edistävät tai vähentävät lapsen osallistumista. Shierin mukaan lapsen osallistumisen edellytyksiä ovat lapsen kuuleminen, lapsen tukeminen mielipiteen ilmaisussa, lapsen näkemysten huomioiminen, lapsen mukaan ottaminen prosessiin sekä vallan ja vastuun jakaminen. Thomasin mallissa lapsella on mahdollisuus valita osallistuminen, mahdollisuus saada tietoa, vaikuttaa prosessin kulkuun sekä tuetaan lasta omien ajatusten ilmaisemisessa ja tuetaan lasta itsenäisiin päätöksiin. Tämän mallin avulla lapsen tilanteet tulevat näkyväksi. Nämä näkemykset on otettu huomioon tarkasteltaessa lapsen osallisuutta lastensuojelussa. Seuraavassa luvussa tarkastellaan lapsen hyvinvointimallia. Johanna Kiili (1998) on kehittänyt lasten hyvinvoinnin indikaattoreita Allardtin hyvinvointimallin pohjalta.

3.4 Lasten hyvinvointi ja osallisuus - Kiilin malli

Johanna Kiilin (1998) mukaan lasten hyvinvoinnin ja osallisuuden tarkasteluun on tarvetta. Hyvää tarkoittavat lapsen oikeudet voivat jäädä vain hyvää tarkoittavaksi tavoitteeksi, koska ei ole olemassa välineitä ja tietoa siitä, miten lapset osallistuvat ja miten he sen kokevat. Kiilin (1998, 7-8) mukaan vaarana on näkökulma, jossa lapsen kokemukset ja tieto edelleen määritellään aikuisten kautta. Kiilin mukaan olisi kehitettävä näkökulma, joka kuvastaisi lapsen todellista elämää sekä myös muutettava toiminta-, ajatus- ja työmalleja lasten kanssa toimimisessa ja kohtaamisessa.

Allardtin hyvinvointimallin pohjalta Johanna Kiili (1998) lähti kehittelemään indikaattoreita, joissa voidaan seurata lapsen hyvinvointia ja elämänlaatua, kunnioittaen lapsen omaa näkökulmaa. Lasten hyvinvoinnin lähtökohtana on YK:n lasten oikeuksien yleissopimus. Sopimuksen yleiset periaatteet ovat lapsen suojeleminen syrjinnältä, lapsen edun ensisijaisuus ja lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen. Kiilin (1998) lapsilähtöisten indikaattoreiden kehittämisen perustana olivat lasten oikeudet suojeluun ja hoitoon, osallisuuden ja osallistumiseen sekä osallisuuteen yhteiskunnan voimavaroista. Näiden oikeuksien sisältö on konkretisoitu kolmeen ulottuvuuteen. Lapsella on oikeus erityiseen suojeluun ja hoivaan (protection), riittävään osuuteen yhteiskunnan voimavaroista (provision) sekä oikeus osallistua ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti itseään koskeviin päätöksiin (participation). Sopimuksen periaatteena on että kaikilla lapsilla on oikeus hyvään elämään ja lapset ovat tasa-arvoisia. Kaikissa päätöksissä lapsen etu ja lapsen näkemykset on otettava huomioon. Lapsen vanhemmilla ja huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsensa huolenpidosta ja kasvatuksesta. (Kiili 1998, 7; Bardy 2009, 35.)

Seuraavassa taulukossa tarkastellaan lähemmin kolmen P:n lasten hyvinvoinnin kriteerejä. Periaatteiden kautta voidaan jäsentää lapsia koskevia näkökulmia. Tutkimuksessa objektiivinen tieto perustuu tilastoihin, tutkimuksiin ja lapsilta kerättäviin tietoihin. Objektiivinen tieto ei kerro lapsen näkemyksestä, vaan toimii viitekehyksenä hyvinvoinnin kokemiseen ja muuttumiseen. Lasten hyvin-

voinnin mittaristossa painotetaan lapsen omia kokemuksia ja subjektiivista tietoa lapsen elämään vaikuttavista tekijöistä ja tapahtumista. (Kiili 1998, 22.)

Taulukko 1: Lasten hyvinvoinnin kriteerit (Kiili 1998, 23.)

KRITEERISTÖ		
LAATUTEKIJÄT	objektiivinen	subjektiivinen
protection (hoito- ja suojelunäkökulma) belonging (loving)	-yksinolo -lähiverkostot -turvallisuus (kiusaaminen, väkivalta) -terveys ja terveyden ylläpito-järjestelmät -riskit (esim. liikenne)	-välitetyksi tulemisen tunne -yksinäisyys -uhat, pelot -arvostuksen tunne -koettu terveys -kuulumisen, yhteisyyden tunne (kaverit, koti, koulu, vapaa-aika)
provision (osallisuus yhteiskunnallisista voimavaroista) having	-pääsy tiloihin (koti, päiväkot, koulu, asuinalue ym.) -harrastusmahdollisuudet (aika, tila, taloudelliset seikat ym.) -pääsy tietoyhteiskunnan piiriin -pääsy koulutukseen (esim. erityisopetus) -talous ja oma raha -perhemahdollisuudet (vanhempien saatavilla olo ym.)	-mielenkiintoinen tekeminen (omaehtoinen ja haluttu) -tilan ja tietoyhteiskunnan koettu saatavuus -koulunkäynti -vaikutusmahdollisuudet omaan rahaan -kulutuksen merkitys -vanhempien ja lähipiiriin koettu saavutettavuus
participation (oikeus osallistumiseen, osallisuuteen, voimavarojen käyttöönotto) doing (being)	-vaikutusmahdollisuudet lapsille ja nuorille tärkeissä asioissa -toimintamahdollisuudet eri elämänpiireissä (perhe, koulu, päiväkot, vapaa-aika)	-koetut mahdollisuudet -mihin, miten ja miksi haluaisi vaikuttaa -selviytyminen eri elämänpiirissä

Kiilin (1998, 22) mukaan Lapsen hyvinvoinnin indikaattorit muodostetaan taulukossa esittämien laatutekijöiden ja kriteerien muodostamasta kuudesta eri kentästä. Kiili (1998) lähti muokkaamaan Allardtin (1996) hyvinvointi-indikaattoreita lapsilähtöisemmäksi, laajentaen having - kategoriaan voimavaroja, being - kategoriaa doing - kategoriaksi, jossa tarkastellaan lapsen todellisuudessa käyttämiä voimavaroja sekä loving - kategoriaa belonging - kategoriaa, jossa pyritään mittaamaan lapsen osallisuutta, yhteisyyttä ja kuulumisen tunnetta eri elämänpiirissä. (Kiili 1998, 17.)

Suojelu, osallisuus ja yhteisyys (belonging - protection) näkökulmista suojelu- ja hoitonäkökulma korostaa lapsesta huolehtimista. Viranomaistoiminnassa lainsäädäntö ja lapsen oikeussopimuksen periaatteena ovat lapsen oikeus tulla kuulluksi ja se, että lapsen mielipiteet on otettava huomioon häntä koskevassa

päätöksenteossa. Lapsen omat kokemukset sosiaalisista suhteista ja yhteisöön kuulumisesta ovat tärkeitä näkökulmia. (Kiili 1998, 20-21.) Hoito- ja suojelunäkökulmasta hyvinvoinnin objektiiviset kriteerit ovat Kiilin (1998) mukaan yksinolo, lähiverkostot, turvallisuus, terveys ja riskit. Subjektivisia hyvinvoinnin kriteerejä ovat lapsen tunne välittämisestä sekä yksinäisyys, uhat ja pelot, sekä arvostuksen tunne, koettu terveys, yhteisyyden ja kuulumisen tunne. (Kiili 1998; Vornainen 2001, 34.)

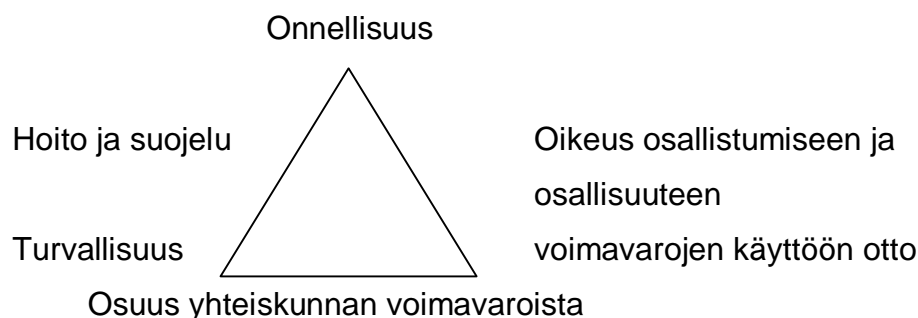
Tarkastellessa lasten hyvinvointia Loving . kategoriaa on laajennettava belonging- kategoriaksi, mikä antaa mahdollisuuden ymmärtää paremmin lapsen kokemusta osallisuudesta, kuulumisesta ja yhteisyyden tunteesta eri elämäntilanteissa, kuten kotona, koulussa, päiväkodissa, kerhossa ja vapaa-ajan harrastuksissa. (Kiili 1998, 20-21; Vornainen 2001, 34.) Jaana Lähteenmaan (2000) mukaan identiteetin tarkastelu sosiaalitieteissä on tärkeää silloin, kun pohditaan ihmisten käsitystä itsestään, joka muodostuu ryhmässä ja miten ihminen käyttää ryhmiin kuulumistaan minäkuvan rakentamiseen. (Lähteenmaa 2000, 42-43.)

Osuus yhteiskunnan voimavaroista (having - provision) kattavat lasten taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet, jotka ovat lapsella käytössä mahdollisimman täysimääräisesti. Lapsella on oikeus vanhempien ja lähiyhteisön saatavuuteen, pääsy omia kykyjä vastaavaan koulutukseen, pääsy vapaa-ajan toimintaan, jossa lapsella on mahdollisuus saada uusia taitoja ja sosiaalista arvokkuutta. Sosiaaliset suhteet ovat tärkeitä voimavaroja lapsen hyvinvoinnille. Voimavaroja tutkittaessa korotetaan lapsen omaa kokemusta ja saatavuutta voimavaroista. (Kiili 1998, 17-18.)

Osallistuminen ja voimavarojen käyttöönotto (doing . participation) tarkoittaa lapsen mahdollisuutta osallistua oman elämänsä ja elinpiiriinsä ja vaikuttaa päätöksentekoon. Lapsi on riippuvainen aikuisen toiminnasta, jolloin aikuisella tulee olla aikaa kuunnella lasta ja ottaa huomioon lapsen näkemykset ja pyrkimykset. Tämä tarkoittaa myös sellaista toimintaa (doing-participation), jossa lapsen ääni saataisiin kuuluviin ja lapsella olisi mahdollisuus vaikuttaa. Osallisuus ja osallistuminen tarkoittavat areenoita, joissa myös lapsen identiteetti

muodostuu ja joissa sitä ylläpidetään. Doing -kategorialla pyritään saamaan kokonaisvaltaista käsitystä lapsen osallistumisesta, voimavarojen käytöstä, niiden rajoituksista ja mahdollisuuksista elinpiirissään. (Kiili 1998, 19-20.)

Ihmisen kokemus hyvinvoinnista on subjektiivinen. Mikä sitten tuottaa ihmiselle hyvinvointia? Ihmisen keho, mieli ja henki tulevat ravituksi, silloin kun elinolot ovat aineellisesti riittävät, yhteisyysuhteet toimivat ja ihminen kokee mahdollisuuden osallisuuteen. Hyvin toimivissa yhteisyysuhteissa ihminen kartuttaa sosiaalista, emotionaalista ja inhimillistä pääomaa, joka tuottaa hyvinvointia ja luottamusta. Ihmisen varhaisilla vuosilla on merkitystä aivojen kehitykselle ja luottamuksen syntyemiselle. Lapsen ja häntä hoitavan ihmisen välillä on vuorovaikutussuhde, jossa luonto ja kulttuuri sekoittuvat keskenään. Ihminen oppii tunnekommunikaation perustaidot ensimmäisten kahdeksan kuukauden aikana. (Bardy 2009, 235; Mäkelä; 2003; Sinkkonen, Kalland 2001; Luoma ym. 2008; Keltinkangas-Järvinen 2008.)

Kuvio 2: Lasten subjektiivisen hyvinvoinnin kolmio (Törrönen 2001, 27).

Hyvinvoinnin kolmiulotteisuus tarjoaa näköaloja myös perus- ja erityispalveluiden tarkasteluun. Näissä ovat mukana having, loving ja being- ulottuvuudet. Palveluiden elinoloihin vaikuttavat fyysiset tilat, ryhmäkoot ja henkilöresurssit suhteessa käyttäjien määrään. Yhteisyysuhteet näyttäytyvät kansalaisten, ammattilaisten, lasten ja aikuisten kanssakäymisessä ja osallisuudessa. (Bardy 2009, 238.)

Stein Ringenin (1997) mukaan lasten hyvinvointi on riippuvainen kahdesta eri prosessista; ensinnäkin siitä, miten perheet elävät ja voivat yhteiskunnassa ja

toisekseen siitä miten lapset itse voivat näissä perheissä. Lapsen hyvinvoinnin keskeinen perusta on hänen perheensä. Lapsen omat resurssit sekä vanhempien ja koko perheen voimavarat ovat tärkeitä. Perheen ulkoiset resurssit viittaavat perheen taloudelliseen tilanteeseen, asumistasoon, vanhempien koulutukseen ja ammattiin. Perheen sisäiset resurssit viittaavat perheen historiaan, lapsen ja vanhempien persoonallisuuteen sekä lapsen ja vanhemman välisiin suhteisiin.

4 LÄHEISNEUVONPITO

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan läheisneuvonpidon prosessin kautta lasten hyvinvointia ja osallisuutta sekä lapsen verkostoa. Läheisneuvonpidon taustateorioina pidetään muun muassa empowerment ja verkoston eri teorioita. Luku aloitetaan tarkastelemalla läheisneuvonpidon työmenetelmää, jonka jälkeen avataan läheisneuvonpidon taustateorioita.

4.1 Läheisneuvonpito - lapsilähtöisyys

Läheisneuvonpitoa käytetään lastensuojelun yhtenä työmenetelmänä ja ajattelutapana. Läheisneuvonpito (LNP) Family Group Conference on lähtöisin Uudesta-Seelannista, jossa se on määritelty vuodesta 1989 lähtien lakisääteiseksi lastensuojelun sosiaalityömenetelmäksi. Laissa (Children and Young People and their Families Act) määritellään viranomaisten velvoitteeksi ottaa huomioon lapsen perhe ja suku päätöksenteossa, jossa pohditaan lapsen tai nuoren huollon ja suojelun tarvetta huostaanottotilanteessa. Läheisneuvonpidon menetelmän syntymisen taustalla oli Maoriväestön lasten ja nuorten korkea osuus suhteellinen osuus lastensuojelulaitoksissa. Maoriväestö syytti lastensuojelun päätöksentekotapaa, jossa ei kuultu heidän perinteisiä ongelmaratkaisutapojaan. (Heino ym. 2014, 283.)

Läheisneuvonpito -menetelmän käyttö sosiaalityössä on laajentunut ympäri maailmaa. Uudesta-Seelannista läheisneuvonpito levisi Ruotsiin 90-luvun puoli-

välissä läheisneuvonpitoprojektin kautta, jossa otettiin käyttöön myös Familjerådslag -käsite. Ruotsalaiset viittaavat usein laajennettuun perheeseen (utvidgad familj) ja yksityiseen verkostoon (privat nätverk). (Heino ym. 2014, 283.) Ruotsissa läheisneuvonpito ei ole lakisääteinen, mutta se on yksi tapa selvittää lain velvoitetta kartoittaa sukulaissijoitusta huostaanottotilanteessa. Ruotsin kollegaverkoston kautta (Heino ym. 2002, 3) läheisneuvonpito rantautui suomeen Stakesin 1997 Läheisneuvonpito sosiaalityön työmenetelmäksi . projektin kautta. Projektin tuloksena julkaistiin läheisneuvonpidosta myös suomalainen kirja: «Läheisneuvonpito . Uusi sosiaalityön menetelmä»(Heino 2000).

Läheisneuvonpitoon ajatellaan ikään kuin tietynlaisen spiraaliprosessin läpikäyminen jossakin muodossa. Spiraaliprosessin eri vaiheita ovat heimoutuminen, polarisaatio ja mobilisaatio. Heimoutumisen ajatellaan tapahtuvan kokouksen alussa. Polarisaatiovaiheessa osallistujat tuovat esille omia näkemyksiään ja näkökulmiaan lapsen tilanteesta. Mobilisaatiovaiheessa näihin ongelmiin pyritään löytämään vastauksia. Myös depressiovaiheen voidaan ajatella kuuluvan ryhmän toimintaan - se ilmenee toivottomuutena löytää ratkaisuja ja vaihtoehtoja. Varsinainen läpimurto tapahtuu silloin, kun joku osallistuja keksii uudenlaisia ratkaisuja ongelmalliseen tilanteeseen. Läheisneuvonpidon vaiheiden käynnistymiseen vaikuttaa valmisteluvaihe ja se, miten tiiviisti verkosto on tässä vaiheessa saatu mukaan prosessiin. Usein läheisverkosto onkin yhteydessä toisiinsa jo ennen varsinaista läheisneuvonpidon alkamista. (Korhonen, 2008, 56.)

Läheisneuvonpitoa on pidetty rakenteeltaan selkeänä ja sen tavoitteena on saada aikaiseksi suunnitelma. Läheisneuvonpidon selkeys tarkoittaa Korhosen (2008, 59) mukaan myös avoimuutta koko prosessin ajan. Suunnitelman tekemisessä kootaan yhteen lapsen verkosto. Verkoston avulla läheisneuvonpitoon on mahdollisuutta tuoda moniäänisyyttä ja uudenlaista asiantuntijuutta, jonka avulla läheisverkosto voi ratkaista verkostolle annetut kysymykset. (Roos 2004, 64; Heino, Korhonen, Possauner 2001, 55.) Työntekijän on myös uskallettava luottaa asiakkaan ja läheisverkoston ratkaisukykyyn sekä siihen, että sosiaalityö ja organisaatio on hyväksynyt näkemyksen siitä, ettei yhtä ja ainoa oikeaa ratkaisua ole olemassakaan, vaan on olemassa useita eri keinoja toimia. (Lupton, Nixon 1999) Tässä yhteydessä on syytä käsitellä sosiaalityössä esiintyvää val-

lankäyttöä. Ylitavalta (power over) ilmenee lastensuojelussa tahdonvastaisena huostaanottona ja muina pakkokeinoina. Toimintavalta (power to) näyttäytyy suostutteluvaltana, jossa ihminen saadaan suostuteltua esimerkiksi hakeutumaan työnhakijaksi. Jaettu valta (power with) näyttäytyy sosiaalityössä yhdessä asiakkaan kanssa määriteltävässä muutostyössä. (Hokkanen 2009, 326.)

Varsinainen läheisneuvonpidon prosessi voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen, valmisteluvaihe, läheisneuvonpito ja seurantavaihe. Läheisneuvonpidon prosessi lähtee liikkeelle sosiaalityöntekijän ehdotuksesta ratkaista läheisneuvonpidon avulla lapsen ja perheen tilannetta lapsen näkökulmasta. Valmisteluvaiheessa lapsi, läheiset ja sosiaalityöntekijä määrittelevät läheisneuvonpidon ratkaistavaksi asetetut kysymykset. Läheisneuvonpidon seurantalaverissa tarkastellaan sitä, miten suunnitelma on konkreettisesti toteutunut ja sitä miten verkoston prosessi on käynnistynyt ja miten verkosto on kantanut vastuuta. (Vuorio 2008, 14-17; Reinikainen 2007, 13; Roos 2004, 54-59.)

Läheisneuvonpidon koollekutsijat ovat koulutettuja organisaation ulkopuolisia henkilöitä. Valmisteluvaiheessa koollekutsijat tapaavat perhettä ja kartoittavat lapsen läheisverkostoa ja lapsen avustajaa, joka huolehtii lapsen äänen kuulemisesta läheisneuvonpidon prosessissa. Sosiaalisen verkoston näkökulmassa kiinnitetään huomiota lapsella sillä hetkellä oleviin ihmissuhteisiin. (Seikkula, Arnkil 2005, 7, 46.) Reinikaisen (2007, 16) mukaan läheisneuvonpidossa luonnollinen verkosto mielletään mahdollisuutena. Läheis- ja viranomaisverkoston avulla lapsen elämää voidaan katsoa monesta eri näkökulmasta. (Reinikainen S 2007, 16.)

Jokainen läheisneuvonpitoon osallistuva tuo esille käsityksensä lapsen tilanteesta ja siihen liittyvistä huolista. Dialogi voi johtaa tilanteeseen, jossa perheenjäsenillä tulee ensimmäistä kertaa mahdollisuus kokea vaikeutta ja epätoivoa, toisaalta perheenjäsenet voivat kokea myös vahvaa yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Seikkula, Arnkil 2005, 92.) William Isaacin (2001, 40) mukaan dialogilla on syvempi merkitys, joka on syvempi ja laajempi kuin pelkkä hyväksynnän saaminen. Dialogin tavoitteena on uuden ymmärryksen saavuttaminen. Auttamisen peruslähtökohtana on auttamisjärjestelmän mielekkyys ihmiselle itsel-

leen. Dialogissa on kysymys ymmärryksen muodostamisesta (Seikkula, Arnkil 2005, 100.) ja jossa asiakkaan läheisverkostoon suhtaudutaan voimavarana (Seikkula, Arnkil 2005, 164). Läheisiä tarvitaan kahdesta syystä; ensinnäkin kriisin kohdanneen henkilön tilanne koskettaa läheisiä ja toisekseen vuoropuhe- lussa tavoitetaan sellaista ymmärrystä mitä ei kukaan yksin voisi tavoittaa. (Seikkula, Arnkil 2005, 10.) Heinin (ym. 2014, 295) mukaan läheisneuvonpi- dossa asiantuntijoiden sijaan ratkaisuehdotus tuotetaan läheisverkoston sisältä hyödyntäen asiantuntijoilta saatua tietoa. Roosin (2004) mukaan läheisneuvon- pito tarjoaa uudenlaisen mahdollisuuden kuuntelemaan ja neuvottelemaan työ- kentelyyn. Mikäli sosiaalityöntekijä asettaa ehtoja suunnitelman hyväksymiselle, on ne myös hyvin perusteltava. Läheisneuvonpito ei muuta ratkaisun virallista puolta, mutta ratkaisuun päätyminen tapa on toisenlainen. (Roos 2004, 63, 67.)

Suojelun rinnalla on lastensuojelun käytännöissä kiinnitettävä huomiota myös lapsen osallisuutteen ja työkäytäntöjen muuttamista lapsen osallisuuden ja toi- mijuuden huomioonottavaksi. (Ervast, Tulensalo 2006, 26). Heinin (2007) mu- kaan pohjoismaisen ja suomalaisen mallin puolestapuhujat pitävät erityispiirtee- nä läheisneuvonpidon lapsilähtöisyyttä, jossa pidetään esillä lapsen asemaa, osallisuutta ja oikeuksia, kun taas kansainvälisissä läheisneuvonpidon näkö- kulmissa on korostettu perheen oikeuksia. (Heino 2007, 3).Läheisneuvonpidon ohjeistuksissa on pyritty huomioimaan lapsilähtöisyys, joka tulee esille koolle- kutsujan ja lapsen avustajan tehtävissä. (Heino, Reinikainen, Bergman 2003, 47-48). Koollekutsuja pyrkii luomaan edellytykset onnistuneelle prosessille. Lapsen avustaja taas osallistuu ja pitää yllä lapsen ääntä koko läheisneuvonpi- don prosessin ajan. (Reinikainen 2007, 17.) Erkersin (2001, 55) mukaan läheis- neuvonpidossa etsitään ratkaisua lapsen tilanteeseen, vaikka ongelmat ovat perheen aikuisilla. Reinikaisen (2007) mukaan käytäntö on kuitenkin osoittanut, että lapsen näkökulman esillä pitäminen ei ole helppoa tehtävä, vaan ne edel- leen peittyvät aikuisten ongelmiin. (Reinikainen 2007, 16).

Tässä tutkimuksessa läheisneuvonpidon työmenetelmän kautta on tarkasteltu lapsen hyvinvointia, osallisuutta ja lapsen verkostoa.

4.2 Empowerment käsite

Empowerment-käsite on käännetty suomessa valtaistuminen, valtautuminen, voimaantuminen ja voimavaraistuminen. Kantasanoina voidaan pitää valta ja voima sanaa. Molemmat sanat pitävät sisällään näkemyksen empowerment prosessina ja päämääränä. Myös molemmat kantasanat mahdollistavat ilmiön sisäisen ja ulkoisen hahmottamisen. Valtaistaminen on lähtöisin sosiologisesta ja yhteiskuntapoliittisesta ajattelusta. Valtaistaminen kuvaa valtaulottuvuuden tiedostavaa, ihmisyyttä kunnioittavaa ja yhteiskuntatietoista empowermenttia. Voimaantuminen kuvaa taas enemmän yksilökeskeisyyttä ja toimijuutta sekä kokemuksellista empowermenttia. Valtaistavassa lähestymistavassa on keskeistä yhteiskunnallinen ja yksilön elämään liittyvä eriarvoisuus ja väärä, johon tarvitaan muutosta. Voimaantuvassa lähestymistavassa ihminen löytää itsestään voimavaroja ja mahdollisuuksia muutokseen. (Hokkanen 2009, 329-332.)

Juha Siitonen (1999) analysoi väitöskirjassaan voimaantumisen eri merkityksiä. Empowerment - käsitteestä ei ole vakiintunut yhtä ainoaa yleisesti hyväksyttyä määritelmää, joten osa suomalaisista tutkijoista käyttää valta- käsitettä ja osa voima - käsitettä. Voimaannuttavassa käsitteessä ajatellaan ihmisen voimaantuvan ottamalla käyttöön voimistavia metodeja, jotka lisäävät hänen toimintakykyään. (Ojanen 1993, 6; Grossberg 1995, 23; Heikkilä-Laakso, Heikkilä 1997; Siitonen 1999), Ruohotie (1996b; 1998) näkee empowerment - käsitteen liittyvän valtuuttamiseen, joka tarkoittaa vallan luovuttamista, resurssien antamista ja aloitteellisuuden sallimista. Heikkilä-Laakso ja Heikkilä (1997, 345) ymmärtävät voimaantumisen oman persoonan voimaannuttamisena. Antikaisen mukaan ihmistä voidaan valtaistaa vahvistamalla yksilön toimintakykyä osallistumisen kautta tapahtuvina muutoksina (Antikainen 1996, 153).

Tutkimuskirjallisuuden ja angloamerikkalaisen keskustelun perusteena ihmistä pidetään voimavarana (Siitonen 1999, 84.) Toimintavapaus, autonomisuus ja oman tunteen sekä ihmisen äänen kuuleminen ovat voimaantumisprosessissa keskeisiä käsitteitä. (Fullan 1992; Garman 1995; Harris 1994; Prilleltensky 1994; Rappaport 1987; Zimmerman 1995; Siitonen 1999, 86.). Empower mer-

kitsee vallan ja voiman antamista. Juridisessa mielessä power tarkoittaa päättäntävaltaa, mutta sitä voidaan kuvata myös kapasiteettina sekä kyvykkyytenä. Kun taas Psychology empowerment tarkoittaa oman kontrollin tunnetta, ympäristön tietoisuutta ja itsensä liittämistä siihen. Valta ja kontrolli eivät aina välttämättä edistä voimaantumisprosessia, koska joissakin prosesseissa ihminen ei halua ottaa todellista valtaa tai kontrollia itselleen. (Zimmerman 1995, 593; Siitonen, Robinson 1999, 182.)

Rodwellin (1996) tutkimuksen mukaan voimaantuminen tarvitsee luottamusta, kunnioitusta, osallisuutta ja sitoutumista, jolloin ihmisen on mahdollista voimaantua itse itsensä prosessin tuloksena. Rodwell määrittelee voimaantumisen käsitteeksi, johon sisältyy autonomisuuden, vastuun, vallan, voiman, valinnan mahdollisuuden, tukemisen, motivaation sekä oikeutuksen ajatuksia. (Rodwell 1996, 309-310.) Rodwellin määritelmä voimaantumisesta soveltuu verkostoihin ja aikuisiin, mutta sitä ei voida välttämättä soveltaa lapsien kohdalla, koska lapsella ei ole autonomiaa, sillä hän tarvitsee tuekseen aikuisen hoivaa ja huolenpitoa.

Valtaistamisen kautta saadaan Liisa Hoikkasen (2009) mukaan pitkäkestoisia ja kattavia ratkaisuja. Valtaistaminen tarvitsee voimaantumista ja päinvastoin. Valtaistaminen luo osallisilleen voimaantumisen kokemuksia ja myös voimaantuminen saattaa luoda mahdollisuuksia valtaistumiselle. Hoikkasen (2009, 334) mukaan valtaistuminen näyttää käynnistyvän vain, jos jollain ryhmän jäsenellä on luottamusta itseensä ja vaikuttamismahdollisuuksiinsa.

Tässä tutkimuksessa empowermenttia on lähestytty merkityksessä, jossa sosiaalityö tiedostaa valta-asemansa ja voisi luovuttaa valtaa läheisneuvonpidon verkostolle, joka ymmärretään lapsen ja sosiaalityön voimavarana. Lisäksi valtaistamisen kautta uskotaan syntyvän voimaantumista, kun ihminen uskoo vaikutusmahdollisuuksiinsa ja hänelle tarjotaan resursseja. Toisaalta voimaantuminen nähdään henkilökohtaisena kokemuksena, joten siitä ei voida olla varmoja, varsinkaan kun tutkimusaineistona ovat dokumentit. Empowerment prosessina käsitellään lähemmin seuraavassa luvussa.

4.3 Empowerment prosessina

Sosiaalityön empowerment- määritelmä syntyy muiden tieteiden vuorovaikutuksessa. Sosiaalityön empowermentin määritelmässä Robert Adamsin (1995) mukaan empowermentin avulla alisteisessa asemassa olevat yksilöt, ryhmät ja yhteisöt voivat saavuttaa asioita ja parantaa elämänsä laatua. Bob Mullalyn (2007) määrittelee empowermentin prosessiksi, jossa alisteisessa asemassa elävät ihmiset ja ryhmät parantavat elämänhallintaansa ja vähentävät vieraantuneisuuttaan. Mullalyn (2007) mukaan yksilöt ovat läsnä ryhmänsä jäseninä. Empowerment voidaan nähdä sekä prosessina että päämääränä. Päämäärä on tila, joka on parempi kuin lähtökohta. (Hokkanen 2009, 318-323.) Hokkanen (2009, 321) näkee sosiaalityön käytännön prosessiksi ja tilaksi lähinnä teoreettisesti.

Rosen (2003) empowerment- prosessin vaiheet ovat naming, loving ja acting. Naming on epätyydyttävän tilanteen tarkastelua, joka ohjaa yksilöä leimaaviin ja syyllistäviin ratkaisuihin. Sosiaalityön arvopohja ohjaa tilannetta määrittämään toisin. Loving ohjaa työskentelyä, jossa tuetaan, vahvistetaan ja löydetään voimavaroja. Acting mallissa tilanne tiedostetaan ja uusi näkökulma etenee toimintaan saakka. Toimintaan löydetään ratkaisuja, jotka nousevat ihmisen omista voimavaroista ja ratkaisusta. Mallissa on empowermentin rinnalla mukana advocacy, joka on suomennettu asianajoksi ja on siten lähellä palveluohjausta. (Hoikkanen 2009, 319-320.)

Neufeltin ja Grimmettin (1994, 221) mukaan voimaantumista ei voida antaa toiselle, vaan ihmisellä tulee itsellään olla selvä identiteetti, jolloin ihmisen on mahdollista tiedostaa asemansa suhteessa toimintaympäristöön. Näkemyksen mukaan ihmisen on mahdollista voimaantua silloin, kun hän on dialogissa ympäristönsä kanssa. Perkins ja Zimmerman (1995, 574) tarkastelevat voimaantumista prosessina, jossa tavoitteet voidaan saavuttaa yhteistoiminnalla. (ks. Siitonen, Robinson 1999, 170-172.)

Juha Siitosen (1993, 93) mukaan voimaantumisen prosessi on ihmisestä lähtävä henkilökohtainen ja sosiaalinen prosessi. Voimaantumiseen vaikuttaa turval-

lisuus, valinnan vapaus ja toimintaympäristö. Voimaantunut ihminen on löytänyt voimavaransa ja hän on ulkoisista pakotteista vapaa ja näin ollen hän kykenee voimannuttamaan itse itsensä. (Siitonen 1999, 117-118.)

Siitosen (1999) mukaan voimaantumisen osaprosessit ovat päämäärät, kykyuskomukset, kontekstiuskomukset ja emootiot. Ihmisen toiminta ympäristössään perustuu tavoitteellisiin päämääriin. Voimaantumisen osaprosesseilla on keskeinen merkitys ihmisen päämäärien asettamisessa ja saavuttamisessa. Voimaantumisen kannalta on tärkeää päämäärien valinnan vapaus, vapaaehtoisuus, itsemääräämisoikeus sekä autonomisuus. Myös arvot nousevat tärkeäksi osaksi voimaantumista, näitä ovat esimerkiksi arvostus ja turvallisuus. (Siitonen 1999, 119-128.)

Kyky - kategoriassa pohditaan ihmisten uskomuksia ja käsitystä itsestään eli minäkäsitys suhteessa kontekstiin. Minäkäsitys on merkityksellinen suhteessa voimaantumiseen, koska käsitys itsestään on suhteessa käsitykseen tulevaisuudesta ja käsityksiin mahdollisuudesta selviytyä. (Siitonen 1999, 129-130.) Zimmerin (1995, 583) mukaan voimaantumiseen vaikuttaa myös ihmisen oma osallistuminen itseänsä koskeviin päätöksiin. Voimaantuminen ja vastuunotto liittyvät kiinteästi toisiinsa. (Heikkilä-Laakso, Heikkilä 1997, 346-357.)

Kontekstiuskomukset liittyvät ihmisen ympäristöön - onko se vastaanottavainen ja tukeeko se ihmisen päämäärään pääsemistä. Voimaantumisen kannalta on tärkeää myönteinen ja turvallinen ympäristö, johon liittyy ennustettavuus sekä arvostava ympäristö, josta voi saada hyviä kokemuksia. (Nikkanen 1996b, Turunen 1997, 132-133, 273.) Robinsonin (1994, 157) tutkimuksessa esille nousivat voimaantumista lisääviksi tekijöiksi yhteistoiminta ja avoin vuorovaikutus. Korhonen (1997, 290) peräänkuuluttaa kriittisyyttä, sillä ryhmä voi vaatia jäseneltään kohtuuttomia tai osallistuja voi tyytyä pelkästään kuuntelijaksi.

Emootioon sisältyy Ihminen arvio itsestään; miten hän kokee mahdollisena saavuttaa päämääränsä omista lähtökohdistaan. Mikäli ihminen arvioi itsensä kykeneväksi, niin häneltä vapautuu voimavaroja, jonka seurauksena myös toiveikkuus ja positiivisuus lisääntyvät. Positiivinen ilmapiiri syntyy turvallisessa, luot-

tamuksellisessa ja kunnioittavassa ilmapiirissä. (Siitonen 1999, 151.) Toiveikkuutta taas tarvitaan pettymysten ja vastoinkäymisten edessä. (Zimmerman 1997) Robinsonin (1994, 159) mukaan voimaantuminen, eettisyys ja ihmisen oma ääni liittyvät läheisesti toisiinsa. Voimaantumisessa on tärkeää kuuntelu, välittäminen, kunnioitus sekä mahdollisuus saada oma ääni esille.

Tässä tutkimuksessa lapsen empowermenttia on lähdetty tarkastelemaan läheisneuvonpidon prosessin kautta, jossa etsitään ratkaisuja, uusia voimavaroja ja toimintatapoja. Läheisneuvonpidon avulla voidaan tarjota voimavaroja, joita Heikkilä-Laakso ja Heikkilä (1997) nimittävät resursseiksi. Läheisneuvonpidon tarkoituksena on yhteistyön ja kumppanuuden ajatus, jota kautta voidaan saada muutoksia aikaan ja verkoston valtaistumista ja voimaantumista. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan läheisneuvonpitoa prosessina, jossa asetetaan yksilön ja perheen päämäärät. Läheisneuvonpitoon kuuluu olennaisena osana sosiaalinen verkosto, jonka avulla lapsen tilannetta käsitellään, tuetaan, autetaan ja arvioidaan. Toisaalta lastensuojelu on lasten ja perheiden viimesijainen tuen muoto ja näkökulmat lapsen ja perheen tilanteesta voivat olla varsin eriävät, joten on tiedostettava viranomaiselle annettu valta ja vastuu, eikä näin ollen voida puhua aina vapaaehtoisuudesta.

4.4 Sosiaalinen verkosto

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan lapsen hyvinvointia ja osallisuutta läheisneuvonpidon työmenetelmän avulla. Lastensuojelun käytäntö ja lain velvoitteet vaativat tarkastelemaan työmenetelmiä, joiden avulla saadaan lapsi ja hänen läheisensä mukaan lastensuojelun prosessiin. Lapsen verkostolla on sellaista tietoa ja voimavaroja mitä ei voida jättää hyödyntämättä lastensuojelutyössä.

Sosiaalisen verkoston käsitteellä tarkoitetaan niitä vuorovaikutussuhteita, joiden avulla yksilö yllä pitää sosiaalista identiteettiään. Näiden vuorovaikutussuhteiden avulla yksilö saa henkistä tukea, materiaalista apua, palveluita, tietoa sekä uusia ihmissuhteita. Gergenin (1985) mielestä sosiaalinen todellisuus rakentuu aina uudelleen kussakin vuorovaikutustilanteissa - myös sosiaalinen identiteetti

ja sosiaalinen merkitys rakentuvat vuorovaikutussuhteissa. Georgen alkoi nimitää tätä uudelleenrakentumista sosiaalisesti konstruktionismiksi. Myös Marselin ja Snyderin määritelmässä sosiaalinen todellisuus syntyy ihmisen sen hetkistä ihmissuhteista. Sosiaalisen verkoston laajuudella ja yhteydenpidon tiheydellä ei ole heidän mukaansa sen sijaan merkitystä. Sosiaalinen tuki viittaa yksilön kohdistuvaan tukeen, joka on osa sosiaalista verkostoa. Sosiaalinen verkosto käsittelee laajempaa kokonaisuutta, joka muodostuu verkoston ihmissuhteista. (Marella, Snyder, 1981; Seikkula 1996, 16-17.) Sosiaalisen verkoston tiheyden merkityksestä on myös toisistaan poikkeavia tutkimustuloksia. Phillipin (1981) mukaan tiheät verkostot edistävät hyvinvointia, koska tukea on saatavilla paljon, Hammerin (1981) tutkimuksessa tiheydellä on merkitystä vain silloin kun verkosto on pieni. (Seikkula 1996, 31.)

Sosiaalisten verkostojen nelikenttää käytetään yleisesti myös lastensuojelun verkostokartassa, sekä läheisneuvonpidon työmenetelmässä. Sosiaalista verkostoa pidetään ihmisen voimavarana ja suojaavina tekijöinä ihmisen vaikeissa eläntilanteissa. (Seikkula 1996, 26.)

Taulukko 1: Sosiaalisen verkosto (Seikkula 1996, 22).

SOSIAALINEN VEROSTO	
Perheenjäsenet	Muut sukulaiset
Päivittäiset ihmissuhteet	Muut suhteet

Ihmisen sosiaaliseen verkostoon katsotaan kuuluvaksi yksilön perheenjäsenet (ne, joiden kanssa hän asuu), muut sukulaiset ja perheenjäsenet, päivittäiset ihmissuhteet koulussa ja työssä, sekä muut ihmissuhteet, joita ovat mm. naapurit, ammattiauttajat ja ystävät. (Seikkula 1996, 22.)

Läheisneuvonpitoa voidaan lähestyä myös yhteisöllisyyden käsitteen kautta. Yhteisöllisyys tuottaa parhaimmillaan sellaisia positiivisia merkityksiä, kuten harmonia, yhteistyö, yhteisyyden tunne ja muista välittäminen. (Saastamoinen 2009.) Yhteisöllisyyden määrittelemisen on osoittautunut haasteelliseksi, koska sen perusluonne kytkeytyy yhteisöllisyyden fenomenologiseen kokemukseen ja ihmisen omaksumiin arvoihin (Chavis, Hogge, McMillan, Wandersman 1986,

24). Yhteisöllisyys on rakentunut myös maantieteellisesti ja kulttuurisesti (Chiu- puer, Pretty 1999, 645). Yhteisöllisyyttä voidaan ymmärtää myös neljän eri elementin kautta, näitä ovat 1. jäsenyys - tunne yhteisöön kuulumisesta, 2. vaikuttaminen . merkityksellisyyden tunteesta ryhmän jäsenenä 3. yksilön tarpeiden tyydyttymisenä yhteisön jäsenyyden kautta, sekä 4. ryhmän emotionaalisen merkityksen kautta - jaettu yhteinen historia, yhteinen aika, sekä samankaltaiset kokemukset. (Chavis ym. 1986, 25; McMillan, Chavis 1986, 9.) Yhteisöllisyyden merkitys antaa lapselle jo varhaisessa vaiheessa yksilöllisen hyödyn lisäksi mahdollisuuden harjoittaa yhteiskunnassa myöhemmin tarvittavia tärkeitä taitoja. Eri tutkimukset ovat osoittaneet, että lapsella on suuri syrjäytymisriski myöhemmässä elämässään, jos lapselta puuttuu alkeellisinkin sosiaalinen kompetenssi, joka tulisi saavuttaa mieluiten koulunkäynnin alkamiseen mennessä. (Marjanen ym. 2013.)

Tässä tutkimuksessa sosiaalisella verkostolla ymmärretään lapsen vuorovaikutussuhteita, joiden avulla lapsi ylläpitää sosiaalista identiteettiä ja joiden kautta yksilö saa tukea, apua, palveluita sekä uusia ihmissuhteita. Yhteisöllisyyden käsite antaa näkökulmaa tarkastella lapsen mahdollisuuksia harjoittaa sosiaalisuutta yhteisön avulla. Läheisneuvonpitoon osallistuvaa lapsen verkostoa on tässä tutkimuksessa tarkasteltu nelikentän kautta. Tutkimuksessa on tutkittu sitä, miten tärkeänä lapsi kokee verkoston itselleen.

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄT JA METODISET RATKAISUT

Luvussa viisi selvitetään tämän tutkimuksen tutkimustehtävää, tutkimuksen lähestymistapaa sekä tutkimusaineistoa ja aineiston analyysia.

5.1 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtävänä on kuvata ja ymmärtää lapsen hyvinvointia ja osallisuutta lastensuojelun läheisneuvonpidossa. Uudessa lastensuojelulaissa vuodelta 2008 korostetaan lapsen oikeutta hyvinvointiin, osallisuuteen ja suojeluun. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan uudistuksen jälkeen tehtyjä lastensuojelutekste-

jä (ajalta 1.1.2008-31.11.2011). Tutkimuksessa pyritään lähestymään lastensuojelun dokumentteja lapsen näkökulmasta. Läheisneuvonpitoa pidetään yhtenä lastensuojelun asiakaslähtöisenä työmenetelmänä, johon lapsi ja lapsen verkosto osallistuvat.

TUTKIMUKSEN PÄÄKYSYMYS ON:

Millaisena lapsen hyvinvointi ja osallisuus näyttäytyvät läheisneuvonpidon dokumenteissa?

TUTKIMUKSEN ALAKYSYMYKSET OVAT:

Millaisena näyttäytyvät lapsen hyvinvoinnin vajeet?

Millaisena näyttäytyvät lapsen suojaavat tekijät?

Millä tavalla lapsen osallisuus ja verkosto näyttäytyvät läheisneuvonpidon prosessissa?

Millä tavalla lapsen hyvinvointi on muuttunut läheisneuvonpidon prosessin aikana dokumenttien valossa?

Lapsen kuuleminen ja osallisuus ovat nousseet tärkeäksi näkökulmaksi lastensuojelutyössä, jota siis velvoitetaan myös lailla. Mielenkiintoista on tarkastella miten tämä lain velvoite voidaan toteuttaa lastensuojelun läheisneuvonpidon työmenetelmässä. Usein lastensuojelun sosiaalityössä lapsi ja perhe tarvitsevat monenlaista apua ja tukea, joten verkoston asiantuntijuuden hyödyntäminen on yksi huomioitava näkökulma. Lisäksi tarkoituksenmukainen, oikeaan aikaan saatu tuki ja apu ovat lapsen ja perheen hyvinvoinnin kannalta tärkeää.

5.2 Laadullinen tutkimus

Tässä tutkimuksessa on hyödynnetty hermeneuttista ymmärtävää tutkimusotetta. Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata ja ymmärtää tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä, jota tulkitaan sen omista näkökulmista. Tässä tutkimuksessa pyritään ymmärtämään lasten hyvinvointia ja osallisuutta lastensuojelussa läheisneuvonpidon prosessissa. (Puusa, Juuti 2011, 48; Tuomi, Sarajärvi 2009, 28; Raatikainen 2004, 86; Tuomi ym. 2002, 27).

Saksalaisen Friedrich Schleiermacherin näkemyksen mukaan kaikki inhimillinen ajattelu on kielellistä. Toisen ihmisen ajattelun ymmärtäminen on siten hänen mukaansa tekstin tulkintaa. Tässä tutkimuksessa pyritään ymmärtämään toisen ihmisen ajattelua sekä lasten ja perheiden tilanteita tulkitsemalla lastensuojelun tekstejä. Hermeneuttisen tutkimusotteen mukaan ihmisen toimintaa pyritään ymmärtämään hermeneuttisen kehän avulla edeten kokonaisuuksista osiin ja takaisin kokonaisuuksiin. (Puusa, Juuti 2011, 51; Tuomi, Sarajärvi 2009, 31; Raatikainen 2004, 88-94.)

Martin Heidegger (1889-1976) filosofisen hermeneutiikan käsitteen mukaan ihminen yrittää ymmärtää ja tulkita ympäröivää maailmaa. Tähän tulkintaan sisältyy ennako-oletuksia ja taustauskomuksia. Saksalaisen Hans-Georg Gadamerin (1900-2001) mukaan ihminen on aina sidottu perinteeseensä ja historiaansa. Elettyn elämään, jonka kautta syntyy esiymmärrystä. Toisaalta ymmärrys on jatkuvasti muuttuvaa uuden tulkinnan kautta. (Raatikainen 2004, 96-97.) Laineen (2011) mukaan esiymmärrys perustuu aiempaan ymmärrykseen tutkittavasta ilmiöstä. (Laine 2001.) Esiymmärryksen tutkimuksessani ovat syntyneet kokemuksistani opiskelijana ja työntekijänä ja sitä kautta saamastani näkemyksestä lastensuojelusta ja läheisneuvonpidon työmenetelmästä. Ne ovat muokanneet käsitystäni ihmisestä, hyvinvoinnista, osallisuudesta ja lastensuojelutyöstä. Esiymmärryksen tiedostan toisaalta sekä haasteena että toisaalta myös mahdollisuutena ja siksi on tärkeää tarkastella tutkimusaineistoa kriittisesti.

Tutkimusprosessi eteni spiraalimaisesti antaen siten syvempää ymmärrystä tutkittavasta aiheesta. Spiraalit muodostuivat teoriaan perehtymisen, aineiston tekstien lukukerroista, tutkimuksen tulkinnasta ja sen yhdistämisestä teoriaan. Tutkimusprosessin eri vaiheiden oivaluksia, tulkintoja ja johtopäätöksiä on auttanut huolellinen ja looginen kuvaus kokonaisuudesta. Hermeneuttisen kehän periaatteen mukaisesti aineiston keruun jälkeen olen palannut tarkentamaan tutkimuskysymyksiä. (Puusa, Juuti 2011, 44-45, 49.)

Tämä tutkimus käsittelee lasten hyvinvointia ja osallisuutta lastensuojelun läheisneuvonpidon prosessissa. Tarkoituksena on ymmärtää läheisneuvonpidon prosessia ja käytäntöä ja sitä millä tavoin lapsen hyvinvointi ja osallisuus ilme-

nee. Puusan (ym. 2011, 48) mukaan laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on myös uuden tiedon hankinta ja ilmiön kyseenalaistaminen. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on antaa tietoa ja ymmärtää lasten hyvinvointia ja osallisuutta sekä edelleen kehittää käytäntöjä, joiden avulla lapsen osallisuus ja hyvinvointi parantuisi.

5.3 Aineisto

Tuomen (2002) mukaan laadullisen tutkimuksen yleisimmät aineistonkeruun menetelmät ovat kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto (Tuomi ym. 2002, 73). Tässä tutkimuksessa on käytetty 15 lapsen lastensuojelun läheisneuvonpidon prosessin aikana syntyneitä asiakirjoja. Tutkimuksessa olivat mukana kaikki ne läheisneuvonpidon prosessin asiakirjat, joita tutkijalla oli mahdollista saada käyttöönsä. Tutkimusaineistoa kertyi kaikkiaan 178 sivun verran. Tutkimusaineistona ovat lastensuojelun sähköiset dokumentit, joita ovat asiakaskertomukset, asiakassuunnitelmat, lausunnot, läheisneuvonpidon asiakirjat sekä läheisneuvonpidon mielipidekyselyt. Viimeksi mainitut asiakirjat jätettiin kuitenkin tämän tutkimuksen ulkopuolelle, koska kyselyiden kautta ei saatu selville eri osallistujien näkemyksiä läheisneuvonpidon sujumisesta. Analysoin asiakirjoja sisällönanalyysimenetelmän avulla.

Tutkimuksessa mukana olleiden 15 lapsen ja 9 perheen läheisneuvonpidon dokumentit jaoin aluksi lapsen iän perusteella alle ja yli 12-vuotiaisiin. Lastensuojelulaissa virallisesti tulee kuulla 12-vuotiasta lasta, kuitenkin lapsen ikä ei saa olla esteenä lapsen mielipiteen selittämiseksi myös nuorempien lasten kohdalla. Ikäjakautin tein myös sen vuoksi, että saataisiin esille myös mahdollisia eroavaisuuksia ikäryhmittäin. Tutkimusaineiston pienuuden vuoksi päädyin kuitenkin esittämään eri ikäryhmät yhtenä kokonaisuutena. Tutkimukseen osallistuvat lapset olivat iältään 2. 17 vuotiaita. Tutkimusaineisto on rajattu koskemaan lastensuojelulain uudistuksen, eli 1.1.2008 jälkeisistä ja tutkimusluvan 31.11.2011 välisiä sähköisiä dokumentteja.

Tutkimuksen läheisneuvonpitotyömenetelmää organisoivat alueelliset, niin kutsuttu läheisneuvonpitopankin yhdyshenkilö. Tutkimusluvan hyväksymisen jälkeen sain yhdyshenkilöltä luettelon kaikista vuodesta 2008 alkaen tilatutuista läheisneuvonpidoista. Tutkimukseen osallistuvilta ei ole kysytty tutkimuslupaa, koska se olisi vaatinut kaikilta läheisneuvonpitoon osallistuvien henkilöiden luvan kysymistä, eikä heidän yhteystietoja ollut mahdollista saada. Tutkimukseen osallistuvien asiapapereista ja tutkimustuloksista on poistettu kaikki yksityiseen henkilöihin liittyvät tunnistettavat tiedot. Dokumenteista oli mahdollisuus saada sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan nimet ja LNP:n tilaus- ja toteutusajankohdat. Myös työntekijöiden tunnistetiedot poistin tutkimuksen analyysivaiheessa. Läheisneuvonpitoja oli asiakirjojen mukaan pidetty 1.1.2008- 31.11.2011 välisenä aikana kaiken kaikkiaan 22 neuvottelua. Läheisneuvonpitopankin dokumentteja ei ole alun perin tarkoitettu tutkimuskäyttöön. Tästä syystä läheisneuvonpidon asiakirjojen tueksi tarvittiin työntekijöiden muistinvarassa olevaa tietoa. Kaikkia läheisneuvonpidon dokumentteja ei ollut mahdollista saada, sillä osa läheisneuvonpitoa tilanneista työntekijöistä oli siirtynyt muihin tehtäviin tai ei enää muistanut kenelle asiakkaalle oli kyseisenä ajankohtana neuvonpitoa tilannut. Tutkimuksen varsinaiseksi tutkimusaineistoksi jäi yhdeksän läheisneuvonpitoa ja kuusi läheisneuvonpidon seurantalaveria. Opinnäytetyötä pidetään harjoitustyönä, jonka päätarkoituksena ei pidetä tutkimuksen kohteen suurta lukumäärää, vaan tulkintojen kestävyttä ja syvällisyyttä (Tuomi ym. 2002, 87). Tässä tutkimuksessa saatua tutkimusaineiston määrää pidin riittävänä ja mielekkäänä, ottaen huomioon asiakirjojen määrän ja tutkimusaikataulun.

5.4 Aineistoina dokumentit

Tässä luvussa avataan sosiaalityön dokumentointia ja sitä millaisia asiakirjoja sosiaalityössä syntyy. Sosiaalityön dokumentointi on lähtöisin tavoitelähtöisestä sosiaalityöstä. Yhdysvalloissa 1800-luvun lopulla käytetty case work -perinteessä dokumentointiin kiinnitettiin erityistä huomiota. Dokumenteja hyödynnettiin esimerkiksi työnohjauksessa ja asiakastilanteiden ymmärtämisessä. Suomessa dokumentointiin alettiin kiinnittää huomiota 1930-luvulla huoltolakien tullessa voimaan. Dokumentointia käytettiin juridisessa mielessä laillisuuden val-

vonnan välineenä. Suomeen 1960-luvulla rantautunut case work sekä psykososiaalinen työote edesauttoivat dokumentoinnin lainsäädännön luomisessa 1970-1980 luvuilla. Tärkeäksi näkökulmaksi nousi asiakaslähtöisyys. (Laaksonen ym.2011, 6-9.)

Asiakirjojen laatiminen on välttämätön osa sosiaalihuollon käytännön työtä. Asiakirjalla on oikeudellista arvoa ja se syntyy yksityisen henkilön toiminnan yhteydessä tai toimintaa varten. Sosiaalihuollossa kirjaaminen on työn näkyväksi tekemistä; siinä tulevat esille käydyt keskustelut, suunnitelmat, lausunnot ja päätökset (Laaksonen ym.2011, 10). Tiedot sisältävät paljon arkaluonteista informaatiota ja sen käytössä on oltava huolellinen. Arkaluontoinen henkilötieto kuvaa rotua, poliittista tai yhteiskunnallista vakaumusta, rikollista tekoa tai rangaistusta, terveydentilaa, sairautta, seksuaalista suuntautumista, henkilön sosiaalihuollon tarvetta, palveluita tai etuuksia. (Laaksonen ym. 2011, 14.)

Lastensuojelussa dokumentointi on työn luonnollinen osa. Dokumentoinnissa teksti tulisi suunnata ihmiselle, ei organisaatiolle. Asiakkaalle kirjoitettaessa työntekijä kirjoittaa selkeästi ja ymmärrettävästi siitä, mistä on asiakkaan kanssa puhuttu, sovittu ja siitä mihin päätökset perustuvat. Asiakirjat muuttuvat työtä ohjaavaksi käyttötiedoksi, johon voidaan viitata ja palata uudestaan vuosienkin jälkeen. (Laaksonen ym. 2011 38-39, 42-42;Kääriäinen 2003, 24.) Myllärnimen (2006) mukaan Dokumentoinnin tulee olla ajantasaista, totuudellista ja siinä tulisi kuulua eri osapuolten ääntä.

Sosiaalihuollon yleisin asiakirjatyyppe on asiakaskertomus, johon kirjoitetaan asiakkaan tilanteesta ja palvelutapahtumista. Asiakaskertomus etenee kronologisesti ja siihen tallentuvat myös sellaiset tiedot, joita ei löydy muista asiakirjoista, esimerkiksi työn näkyväksi tekeminen. (Laaksonen ym. 2011, 46-47.) Dokumenteista voidaan tutkia Kääriäisen (2004) mukaan moniäänisiä puheenvuoroja, jossa erottuvat kuka on mitäkin sanonut. Näin myös lapset pääsevät puhujiksi (Kääriäinen 2004, 97-104). Huuskosen ja Korpisen (2008) tutkimuksessa asiakasdokumenteista löytyi lastensuojelun työskentelyyn asetetut tavoitteet.(Huuskonen & Korpinen 2008, 19). Lastensuojelussa tärkein dokumentointiasiakirja on asiakassuunnitelma, joka ohjaa lastensuojelun asiakasprosessia.

Asiakassuunnitelmassa näkyy lapsen lähtökohdat, nykytilanne, sekä tavoitteet työskentelylle. Päätös sen sijaan on sosiaalihuollon yleinen asiakirja, johon viranomaisen esittää ratkaisunsa sosiaalihuollon asiakkaan hallintoasiassa. Hallintopäätöksestä on annettava asianosaiselle päätöisasiakirja muutoksenhakuohjeineen. Päätöisasiakirjassa tulee esille päätöslauselma, etuus tai palvelu jota asia koskee sekä ratkaisun perustelut ja lainkohdat. Siinä tulee esille myös päätöksen tekijän tiedot (Laaksonen ym. 2011, 49.) Kääriäisen (2003) mukaan päätöisasiakirjojen tekstit jäävät kauaksi työn keskiöstä; ne eivät kerro asiakkaista eikä heidän arjestaan. (Kääriäinen 2003, 78.) Muita sosiaalityön asiakirjoja ovat selvitykset ja arviot, joita sosiaalityössä on tehty tai pyydetty muilta tahoilta. (Laaksonen ym. 2011, 50.)

Tässä tutkimuksessa on käytetty läheisneuvonpidon prosessin aikana syntyneitä lastensuojelun asiakkaan eri asiakirjoja, joiden avulla on voitu tarkastella lasten osallistumista ja hyvinvointia lastensuojelussa. Asiakirjoja olivat asiakaskerromukset, asiakassuunnitelmat, lausunnot, läheisneuvonpidon asiakirjat. Tutkimuksessa on käytetty lastensuojelun sähköisiä dokumentteja, joiden kirjoittajat ovat viranomaisia. Tutkimuksessa on mukana 15 lapsen asiakirjatekstejä, joista syntyi 178 sivua A-4 sivua. Tutkimusaineistoa voitiin pitää hallittavana ja tähän tutkimukseen sopivana. Seuraavassa luvussa tarkastellaan, miten olen käyttänyt ja analysoinut asiakirjatekstejä.

5.5 Aineiston käsittely ja analyysi

Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan sisällönanalyysia voidaan käyttää kaikissa laadullisessa tutkimuksessa. Sisällönanalyysilla voidaan analysoida dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. (Tuomi ym. 2002, 106-107.) Laadullisen aineiston sisällönanalyysillä pyritään järjestämään aineisto tiiviiseen muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Laadullisen aineiston käsittely perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan, jossa aineisto hajotetaan osiin ja kootaan uudelleen loogiseksi kokonaisuudeksi ja arvioidaan tuloksia aikaisempiin tutkimuksiin. Laadullisessa aineistossa analyysi on osa prosessia. (Tuomi,

Sarajärvi 2009, 105-108.). Tutkimusprosessille on ominaista, että se elää ja muovautuu koko tutkimuksen ajan. (Puusa 2011, 116-117.)

Tutkimuksessa oli aluksi tarkoitus käyttää myös läheisneuvonpidosta saatuja kyselylomakkeita, joita oli yhteensä 54 kappaletta. Kokeilinkin analysoida mainittuja kyselylomakkeita aluksi sisällönanalyysin kvantifioinnilla, jolla tarkoitetaan yksinkertaisesti aineiston määrällistä laskemista, esimerkiksi montako kertaa tietty vastaus esiintyy aineistossa tai kuinka moni vastanneista ilmaisee asian samalla tai eri tavalla. Tässä tutkimuksessa käytettävissä olleet läheisneuvonpidon kyselylomakkeet eivät kuitenkaan vastanneet tutkimuksen tutkimuskysymyksiin. Mielestäni lomakkeiden kysymykset oli suunnattu aikuisille. Tarkasteltuani vastauksia niin havaitsin, että samassa läheisneuvonpidon kyselyissä mielipiteiden hajonta oli suurta eikä vastauksista voinut tietää, oliko vastaaja lapsi, läheisverkoston edustaja tai viranomainen, joten luovuin läheisneuvonpidon mielipidekyselyiden käytöstä kokonaan tässä tutkimuksessa. (Tuomi, Sarajärvi 2009 121.)

Tutkimuksessa ei ole käytetty teoriasidonnaista analyysitapaa, koska tutkimuksen alussa ei voitu tietää, minkälaista tietoa aineistosta nousee. Teoria on kuitenkin ohjannut tutkimusta teoreettisten käsitteiden avulla, mutta aineistoa on lähestytty sen omista lähtökohdistaan. (Tuomi, Sarajärvi 2009, 117.) Tutkimuksen teoria on muodostunut lukemalla eri tutkimuksia. Induktiivinen päättely tässä tutkimuksessa näkyy siinä, että teoria ohjaa enemmänkin lopputuloksia.

Aloitin tutkimuksen analysoinnin lukemalla aineisto läpi useampaan kertaan. Lukukertojen aikana tein alustavia muistiinpanoja havainnoista. Milesin ja Hubermanin (1994) mukaan analyysin tekninen vaihe lähtee liikkeelle aineiston alkuperäisestä tulkinnasta. Kyngäksen ja Vanhasen (1999) mukaan alkuperäinen aineisto pelkistetään, jolloin aineistosta kysytään tutkimustehtävän mukaisia kysymyksiä. (Tuomi, Sarajärvi 2009, 108; Tuomi ym.2002, 94). Tässä tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena olivat lapsen hyvinvointiin, osallisuuteen ja lapsen verkostoon liittyvät asiat. Aloin systemaattisesti lukea aineistoa ja etsiä tutkimusongelman mukaisesti sanaa tai lausekokonaisuutta, jotka vastaisivat kysymyksiin tai liittyivät aihealueisiin, kuten lapsen hyvinvointi, lapsen riskit ja

lasta suojaavat tekijät. Tekstin analyysin tueksi alleviivasin sanat tai lauseet aihealueittain valituilla väreillä.

Koodaaminen tarkoittaa muistiinpanojen kirjoittamista ja niiden jäsentämistä. Koodaaminen toimii tekstin kuvailun apuvälineenä. Koodauksen avulla voidaan etsiä ja tarkistaa tekstin eri kohtia eli toimivat ikään kuin osoitteina. (Tuomi, Sarajärvi 2009, 108.) Tässä tutkimuksessa oli yhteensä 178 asiakirjasivua. Järjestin asiakirjat numeroimalla aineiston lapsi ja häneen liittyvät asiakirjat tyyliin lapsi numero 1. ja häneen liittyvät asiakirjat 1.1, 1.2, 1.3, lapsi numero 2, ja asiakirjat 2.1,2.1 jne. jatkuen aina lapseen nro:15. Tämä jaottelu tein sen vuoksi, jotta olisi mahdollisuus helpommin myöhemmin palata asiakirjaan ja tarkastella yhden lapsen läheisneuvonpidon prosessia, mutta myös helpottamaan tutkimusaineiston kokonaistarkastelua. Tutkimuksessa jaoin asiakirjat eri värein liittyen läheisneuvonpidon suunnitteluun, varsinaiseen läheisneuvonpitoon sekä läheisneuvonpidon seurantaan. Läheisneuvonpidon suunnitteluksi hyväksyin ne asiakirjat, joissa mainittiin sana läheisneuvonpito, myös läheisneuvonpidon jälkeiset asiakirjat valitsin samoin perustein. Lisäksi otin mukaan asiakassuunnitelmat, jotka oli tehty ennen ja jälkeen läheisneuvonpitoa. Nämä kaikki asiakirjat auttoivat luomaan käsitystä lapsen läheisneuvonpitoprosessin kokonaisuudesta. Tämä oli tärkeää eteenkin siinä vaiheessa, kun lähdin tarkastelemaan lasten osallistumista ja hyvinvoinnin muutoksia läheisneuvonpidon prosessin eri aikana.

Aineistolähtöisessä analyysissä voidaan puhua aineiston pelkistämisestä ja ryhmittelystä alakategorioihin, yläkategorioihin ja yhdistäviin kategorioihin (Kynäs ym. 1999). Kategorioiden avulla vastataan tutkimuskysymyksiin (Tuomi ym. 2002, 103; Puusa 2011, 121-122.) ja nostetaan tutkimusaineistosta esiin olennainen, jota kuvataan luonnollisella kielellä. Tutkimusaineiston analyysissä voidaan löytää lausekokonaisuuksia tai yksittäisiä sanoja. Käytännössä samaa tarkoittavat ilmaisut yhdistetään samaan kategoriaan ja se nimetään sisältöä vastaavaksi. (Puusa, Juuti 2011, 51; Tuomi ym. 2002, 112 .) Ammattisanasto asetti tässä tutkimuksessa haasteita laatia kategorioita. Esimerkiksi ilmaisut +ei hyväksyttävä kasvatustapa+ tai +kuntotuttava perhetyö+- miten vaikkapa viimeksi mainittu eroaa muusta perhetyöstä. Lastensuojelun työntekijälle sanat voivat

kuitenkin avautua laajemmin kuin maallikoille. Kategoriointia jatketaan muodostamalla yläkategorioita ja lopuksi yhdistetään kaikkia kuvaavaksi kategoriaksi. Sisällön analyysia on käytetty tutkimuksessa väljästi teoreettisena viitekehyksenä, mikä on mahdollistanut aineiston tarkastelun monipuolisesti sekä aineiston että teorian lähtökohdista. (Tuomi ym. 2002, 98.)

6 AINEISTON ANALYSOINTI

Tämän tutkimuksen pääkysymyksinä ovat lapsen hyvinvointi ja lapsen osallisuus. Pohjoismainen hyvinvointitutkimus on lähestynyt hyvinvoinnin tutkimista perinteisesti vajeiden kautta. Vajeita tutkimalla voidaan todentaa hyvinvoinnin puutteet. Tutkimuksen alakysymyksissä tarkastellaan lapsen hyvinvoinnin vajeita ja niiden vaikutuksia lapseen ja lapsen ympäristöön sekä sitä, millaiset tekijät edistävät lapsen hyvinvointia ja osallisuutta. Analysointiluvun loppuosassa tarkastellaan lapsen hyvinvoinnin muutoksia läheisneuvonpidon prosessissa. Muutoksia on voitu todeta tarkastelemalla lapsen hyvinvointia ja osallisuutta läheisneuvonpidonprosessin alkuvaiheessa ja loppuvaiheessa. Dokumentit eivät kerro mitkä kaikki tekijät ovat yhdessä vaikuttaneet lapsen ja perheen elämässä tapahtuneisiin muutoksiin. Analysointiluvussa tarkastellaan aluksi aineistosta muodostuneita kategorioita. Niitä selitetään enemmän ja esitetään myös dokumenteissa olleita ilmaisuja, joiden perusteella kategoria muodostettiin.

6.1 Vanhempien elämäntilanne

Tarkastelin tutkimuksessani aluksi lasten vanhempien elämäntilannetta, jotta saisin näkemystä siitä, millaiset taustat lapsilla oli ja miten perheolosuhteet näyttivät vaikuttavan lasten hyvinvointiin.

Lasten vanhempien elämäntilannetta tarkastelin yksinhuoltajuuden, työttömyyden, taloudellisten ongelmien, päihde- ja mielenterveysongelmien sekä perheessä esiintyneiden kriisitilanteen näkökulmista. Olen kuvannut alla olevaan taulukkoon tiivistetysti vanhempien taustatietoja (taulukko 2).

Taulukko 2: Vanhempien elämäntilanne:

Lapsi	yh-perhe	työttömyys pätkätyö/opisk.	taloudell.ong.	päihdeong.	miel.terv.ong.	kriisit
1	kyllä	kyllä	kyllä	-	kyllä	kyllä
2	kyllä	kyllä	-	kyllä	-	kyllä
3	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä
4	-		kyllä	kyllä	kyllä	kyllä
5	kyllä	kyllä	-	-	-	kyllä
6	kyllä	kyllä	kyllä	-	kyllä	kyllä
7	-	kyllä	-	kyllä	kyllä	kyllä
8	-	-	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä
9	-	kyllä	kyllä	-	-	kyllä
10	-	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä
11	-	kyllä	kyllä	-	kyllä	kyllä
12	-	kyllä	kyllä	-	kyllä	kyllä
13	-	kyllä	kyllä	-	kyllä	kyllä
14	-	-	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä
15	kyllä	kyllä	kyllä	-	kyllä	kyllä

Yllä olevan taulukon tiivistetyn tiedon perusteella voin todeta, että vanhempien elämäntilanteessa oli samanaikaisesti useita eri haasteita eri elämänalueilla. Kaikkien lasten vanhemmilla esiintyi jokin akuutti tai käsittelemätön kriisi. Myös vanhempien omat negatiiviset lapsuudenkokemukset saattoivat vieläkin vaikuttaa vanhemman elämässä. Mielenterveys- tai päihdeongelma tuli esille 13:lla lapsen vanhemmalla. Tutkimusaineiston lapsista kuudella oli yksinhuoltajanperhe. Työttömänä, pätkätyössä tai opiskelijana oli 12 lapsen vanhemmat. Kahden lapsen perheessä olivat molemmat vanhemmat työttömiä läheisneuvonpidon prosessin aikana. Taloudelliset ongelmat olivat yleisiä . niitä esiintyi 13 lapsen perheessä. Lisäksi merkillepantavaa on, että kaikkien lasten vanhemmilla esiintyi kriisi, joita olivat muun muassa sairaus, läheisen kuolema, ero, työttömyys tai riitaisa läheisverkosto.

6.2 Lapsen hyvinvoinnin vajeet

Kuten aiemmin perustelin, olen lasten hyvinvointia tutkinut tässä lasten hyvinvoinnin vajeiden kautta. Lasten hyvinvoinnin vajeiksi näyttivät muodostuvan dokumenttien kautta ilmiöt, joita kuvaan puutteellinen vanhemmuus, vanhempien voimattomuus sekä lapsen haitallinen kasvuympäristö. Tiivistän näitä koskevat havainnot alla olevaan taulukkoon (taulukko 3).

Taulukko 3:Lapsen hyvinvoinnin vajeet

Alakategoria	Yläkategoria	Pääkategoria
Lapsen perushoidon laiminlyönti Kykenemättömyys vastata lapsen kehityksellisiin tarpeisiin Kykenemättömyys suojella lasta	Puutteellinen vanhemmuus	Lapsen hyvinvoinnin vajeet
Vanhemman eristäytyneisyys Kärsimättömyys Näköalattomuus Vanhemman itsetuhoisuus Välinpitämättömyys Vuorovaikutuksen ongelmat	Vanhempien voimattomuus	
Ennakoimattomuus Hoitajien vaihtuvuus Ympäristön vaihtuvuus Väkivaltainen ympäristö Epäsosiaalinen kaveripiiri Riitaisa sukulaisverkosto	Haitallinen kasvuympäristö	

Puutteellinen vanhemmuus näyttäytyi teksteissä vanhempien kykenemättömyydestä vastata lapsen hoidosta, ikätasoisesta kasvatuksesta ja lapsen suojelemisesta. Vanhempien kykenemättömyys on tulkittu teksteissä puutteena vastata lapsen kehityksellisiin tarpeisiin, joita olivat lapsen ohjaus, rajojen ja sääntöjen asettaminen sekä lapsen ikätasoinen valvonta ja lapsen suojeleminen. Myös lapsen käyminen päivähoitossa ja koulussa, sekä terveydenhuollon palveluissa näyttäytyivät teksteissä epäsäännöllisinä. Seuraavassa muutamia lainauksia, joissa vanhemmuuden puutteet tulivat esille.

Lapsen hoidossa on vakavia puutteita (3)

lapsella ei ole ruokaa, vaatehuolto on puutteellista (10)

lasta on käsitelty väkivaltaisesti (13)

vanhemmat eivät kykene suojelemaan lasta (11)

eivät kykene asettamaan sääntöjä (5)

vanhemmat eivät jatkuvista tukitoimista huolimatta kyenneet muuttamaan toimintatapojaan (3)

Vanhempien voimattomuudeksi dokumenteissa tulkittu ilmiö näyttäytyi teksteissä yleisenä näköalattomuutena ja välinpitämättömyytenä huolehtia arjesta. Lapsen vanhemmilla oli halu eristäytyä, vanhemmilla esiintyi itkuisuutta ja itsetu-

hoista käyttäytymistä. Vanhempien voimattomuus saattoi näyttäytyä kärsimättömyytenä sekä haluttomuutena luoda suhdetta lapseen. Jotkut vanhemmat toimivat ääri rajoilla, eivätkä kyenneet ottamaan apua vastaan. Seuraavassa esimerkkejä, jotka kertovat vanhempien voimattomuudesta.

Vanhempi ei jaksanut puuttua lasten välisiin riitoihin (15)

vanhempi itkuinen (6)

haluaa olla yksin (9)

vanhemmalla on itsetuho ajatuksia (8)

vanhemman ja lapsen välit ovat riitaiset (7)

perheen arki on kaaottinen (7)

Haitallinen kasvu ympäristö näytti teksteissä muodostavan uhkaa lapsen hyvinvoinnille. Tekstien mukaan lapset näyttivät elävän olosuhteissa, jossa oli paljon muuttuvia ja ennakoimattomia tekijöitä. Näitä ilmiöitä olivat asiakirjojen mukaan lapsen hoitajien ja hoitoympäristön jatkuva vaihtuminen, lapsen läheisten aikuisten epäasiallinen ja väkivaltainen käyttäytyminen sekä vanhempien päihteiden käyttö. Myös lapsen oma käyttäytyminen ja vapaa-ajan viettotapa uhkasi lapsen hyvinvointia. Lapsi saattoi viettää aikaa muun muassa päihteitä käyttävien ja rikollista toimintaa suosivien aikuisten seurassa. Seuraavat esimerkit kertovat lapsen haitallisesta kasvu ympäristöstä.

Lapsi on usein eri paikoissa, eivätkä vanhemmat aina tiedä missä lapsi on (3)

vanhemman käyttäytyminen on arvaamatonta (8)

vanhempien päihteiden käyttö ja riitaisuus (4)

lapsi joutuu puuttumaan aikuisten väliseen väkivaltaiseen käyttäytymiseen (10)

lapsen olinpaikkaa vapaa-ajalla ei aina tiedetä (12)

lapsi viettää vapaa-aikaa sopimattomassa seurassa (11)

perheen arki on kaaottinen (7)

perheessä viettää aikaa aikuinen, joka on vaaraksi lapselle (13)

6.3 Hyvinvoinnin vajeiden vaikutukset lapseen ja lapsen elinympäristöön

Hyvinvoinnin vajeiden vaikutukset lapseen ja lapsen ympäristöön näyttivät muodostuvan asioista, jotka nimeän lapsen laiminlyönniksi, lapsen kehitykselliseksi viiveiksi, lapsen rajattomaksi käyttäytymiseksi sekä syrjäytymisen uhaksi, jotka olen tiivistänyt alla olevaan taulukkoon (taulukko 4).

Taulukko 4: Hyvinvoinnin vajeiden vaikutukset lapseen ja lapsen elinympäristöön

Alakategoria	Yläkategoria	Pääkategoria
Lapsen sisäiset tuntemukset Lapsen ulkoiset puutteet Roolien epäselvyys	Lapsen laiminlyönti	Hyvinvoinnin vajeiden vaikutukset lapseen ja lapsen elinympäristöön
Virikkeetön kasvuympäristö Oppimisvaikeudet Keskittymisvaikeudet Lapsen hoidon tarve Puutteet emotionaalisessa kehityksessä	Kehitykselliset viiveet	
Rajaton käyttäytyminen Väkivaltaisuus Päihteiden käyttö Näpistely Riittäisyys	Käyttäytymisen haasteet	
Epäsosiaalinen kaveripiiri Eristäytyminen Sosiaalisten suhteiden kaventuminen Poissaolot koulusta Kisaamiskokemukset Jaksamattomuus huolehtia itsestään Rikollisen käytöksen vakiintuminen Psyykkisen kunnan heilahtelu	Syrjäytymisen uhka	

Yllä olevan taulukon tiivistetyn tiedon mukaan dokumenteissa lapsen laiminlyönti ilmeni lapsessa sisäisinä tuntemuksina ja ulkoisina puutteina eri tavoin riippuen lapsen iästä, hoidon- ja hyvinvoinnin puutteista, kehitysvaiheesta ja ympäristötekijöistä. Puutteita esiintyi mm. lapsen perushoidon kokonaisvaltaisesta laiminlyönnistä, jolloin lapsi tunsu nälkää, vaatetus oli likaista ja puutteellista ja lapsen hoidollinen käsittely oli kipua tuottavaa, mikä ilmeni mm. mustelmina vartalossa. Lapsen sisäinen pahoinvointi näyttäytyi dokumenteissa ylensyönninä, itsensä viiltelynä, vihana ja erilaisina psyykkisinä ja fyysisinä tuntemuksina.

Dokumenteista saattoi myös havaita, että lapsi oli liian riippuvainen vanhemmistaan ja oli huolissaan heidän pärjäämisestään tai lapsella oli pakonomaista tarvetta kontrolloida aikuista ja pitää jatkuvaa näköyhteyttä aikuiseen. Lapsi oli myös joissain tapauksissa ottanut vastuuta aikuisen jaksamisesta ja suojelemisesta, mikä näkyi roolien epäselvyytenä perheessä. Hoidon laiminlyönti ja huoli vanhemmista näkyi seuraavissa lainauksissa.

Ennen lapsi mielellään keskusteli loppuuko lapsen voimavarat kokonaan (10)
lapsi on usein likainen, nälkäinen ja vaatetus on puutteellinen (10)
lapsen hoito on kovakouraista lapsi on huolissaan vanhempien jaksamisesta (9)

lapsi ei halua lähteä kodin ulkopuolelle ja kotona näköyhteys vanhempaan on jatkuvaa (5)

huoli vanhemmista, nähnyt kun vanhempi piilottaa pulloa (2)

lapsi syö kohtuuttomia annoksia (9)

lasta on kiusattu lihavuudesta (11)

viha kohdistuu itseensä viiletynä (7)

Lapsen kehityksen viiveisiin näyttivät vaikuttavan dokumenttien mukaan, lapsen virikkeetön kasvuympäristö ja lapsen hoidon laiminlyönti niin, ettei lasta viety hänelle tarpeellisiin yksilöllisiin terapioihin. Lapsen kehitykselliset viiveet näytettiin dokumenteissa mm. lapsen emotionaalisessa kehityksessä. Lapsi oli ilmeeton, pelokas eikä lapsi etsinyt turvaa omista vanhemmistaan. Lapsi ei näyttänyt luottamusta hoitaviin aikuisiin. Lapsi oli itseohjautuva, eikä näyttänyt pystyvän nauttimaan aikuisen kanssa vastavuoroisesta toiminnasta. Lapsilla esiintyi dokumenttien mukaan kokemuksia yksinolosta ja aikuisen puuttumisesta kokonaan lapsen arjesta. Lapsen kehitykselliset viiveet näkyivät dokumenteissa myös oppimisen ja käyttäytymisen vaikeuksina koulussa. Seuraavissa esimerkissä on lainauksia lapsen kehityksellisistä viiveistä.

(3) Lapsi ei etsi turvaa omista vanhemmistaan (3)
lapsen tunteisiin vastaaminen ja turvallisuuden tunteen saamiseen on puutteellista (4)

lapsen varhaisessa vuorovaikutuksessa on puutteita (3)

Lasta ei ole viety tukitoimista huolimatta sovittuihin terapioihin (2)

Lapsen käyttäytyminen koulussa on rauhatonta (8)

keskittymisvaikeudet koulussaō (12)

Ei jaksa huolehtia itsestäänō (1)

lapsi on kertonut kotona tapahtuneista traumaattisista tapahtumistaō (11)

Lapsen käyttäytymisen haasteet ilmenivät kodin ulkopuolella epäsosiaalisena ja rajattomana käyttäytymisenä, jolloin lapsi ei totellut ja kielenkäyttö oli rumaa. Dokumenttien mukaan lapsen käyttäytyminen toisia lapsia kohtaan näyttäytyi väkivaltaisena. Lapsen haasteellinen käyttäytyminen näyttäytyi näpistelynä ja päihteidenkäyttönä. Lapsen ajautuminen epäsosiaaliseen, turvallisuutta vaarantavaan ja rikolliseen kaveripiiriin näytti dokumenttien mukaan lisäävän riitaisuutta lapsen elämässä, kaveripiirissä ja kotiympäristössä. Lapsen käyttäytymisen haasteet näkyvät seuraavissa lainauksissa.

Lapsi puhuu rumia eikä tottele sääntöjäō (5)

lapsi lyö toisia lapsiaō (3)

väkivaltainen käyttäytyminen vapaa-ajallaō (1)

kiusaa toisia lapsiaō (8)

lapsi on jäänyt kiinni näpistelystäō (11)

Lapsen syrjäytymisen uhkana olivat dokumenttien mukaan lapsen runsaat ja luvattomat poissaolot koulussa, jolloin uhkana oli lapsen erottaminen koulusta määrääjäksi. Lapsen pahoinvointi näyttäytyi haluttomuutena osallistua koulunkäyntiin ja osalla lapsista oli kokemusta koulukiusaamista. Lapsen erottaminen koulusta saattoi heikentää lapsen mahdollisuutta oppimiseen. Runsaiden poissaolojen vuoksi lapsen sosiaaliset suhteet näyttivät jäävän vähäisiksi ja osittain katkesivat kokonaan. Lapsen sosiaaliset suhteet näytti dokumenttien mukaan syntyvän nettimaalimassa ja aktiivisuus painottui ilta- ja yöaikaan. Lapsen syrjäytyminen näyttäytyi dokumenteissa harrastusten, kavereiden, sukulaisten ja perheenjäsenten seurasta eristäytymisenä. Osalla lapsista näytti olevan uhkana rikollisen käyttäytymisen omaksuminen ja vakiintuminen. Lapsen pahoinvoinnin taustalla näytti dokumenttien mukaan olevan mm. liiallinen huoli vanhemmistaan, mikä vaikutti lapsen psyykkiseen hyvinvointiin ja omaan elämänhallintaan. Lapsen syrjäytymisuhasta kertoivat muun muassa seuraavat esimerkit.

Selitykset eivät ole uskottavia pitkän ajan poissaoloilleö (10)

lapsi on jättänyt kaikki harrastuksetö (6)

lasta kiusataan koulussaö (7)

lapsen psyykkinen kunto ailahteleeö lapsi luovuttaa vastoinikäymisen edessäö (12)

lapsi ei halua liikkua kodin ulkopuolellaö (11)

lapsen päihteidenkäytöstä on huoltaö (1)

Lapsi viettää aikaa yömyöhään netissäö (10)

6.4 Lapsen hyvinvointia ja osallisuutta suojaavia tekijöitä

Lapsen hyvinvoinnin ja osallisuuden suojaaviksi tekijöiksi dokumenttien mukaan osoittautuivat asiat, jota nimeän lapsen kehitysvaiheiksi, lapsen sosiaalisiksi suhteiksi ja sosiaalisiksi taidoiksi, sosiaali- ja terveyspalveluiksi sekä tiedoksi riskeistä ja riskeihin puuttumiseksi. Tiivistän näitä koskevat havainnot alla olevaan taulukkoon (taulukko 5).

Taulukko 5: Lapsen suojaavat tekijät

Alakategoria	Yläkategoria	Pääkategoria
Kehityksen käännekohtat Käytännön taidot Kehittyminen tuen avulla Taito leikkiä Oppiminen ja kehittyminen Kyky kiintymyssuhteisiin	Lapsen kehitysvaiheet	Lapsen hyvinvointia suojaavat tekijät
Hyvä läheisverkosto Lapsen sosiaalisuus Hyvät vuorovaikutustaidot Positiivinen luonne	Lapsen sosiaaliset suhteet ja -taidot	
Lapsen yksilölliset tukitoimet Kasvatuksen tuki Kodin hoidollinen apu Hoidollinen apu ja tuki Taloudellinen tuki	Sosiaali- ja terveyspalvelut	
Haastava sukulaisverkosto Kehitystä vaarantava ympäristö Roolien epäselvyys Sitoutumattomuus Lapsen voimavarat tiedostettu Vanhempien ongelmat tiedostettu Lapsen suojelun tarve	Tieto riskeistä ja puuttuminen	

Kuten yllä olevan taulukon mukaan lapsen hyvinvoinnin suojaaviksi tekijöiksi voidaan nähdä dokumenttien mukaan lapsen kehityksen käännekohtat, lapsen käytännön taidot ja tiedot sekä lapsen ymmärryksen lisääntyminen, esimerkiksi lapsen murrosiän taittuminen haasteineen. Lasta näyttivät suojaavan taito leikkiä, nokkeluus ja mielikuvitus. Lapsella kehittyminen näkyi dokumenteissa eri taitojen oppimisena ja koulunkäynnin sujumisena sekä terapioiden hyödyntämisenä. Lapsen suojaaviksi tekijöiksi näyttäytyi kyky kiintyä ja luottaa hoitavaan aikuiseen. Luottamus näkyi rohkeutena ilmaista mielipiteitä ja tunteita sekä kyvykkyutenä ottaa vastaan lohdutusta. Seuraavassa muutamia lainauksia lapsen suojaavista tekijöistä.

Koulun käynti sujuu paremminö (1)

Lapsi on hyvä oppimaanö osaava ja taitava (11)

lapsen koulu sujuu kiitettävästiö (7)

lapsi on lahjakasö (9)

Lapsi on kehittynyt monella eri alueillaö (2)

Lapsi on nokkela ja taitavaö (4)

Lapsella on hyvät käytännön taidotö (8)

Lapsen todelliset taidot saadaan käyttöön ja mahdollisuus selvitä tuen avullaö (10)

Lapsi ilmaisee pahaa oloaö ja kykenee ottamaan vastaan lohdutusta (2)

kertoo asioistaanö (4)

lapsi luottaaö (3)

Lapsen sosiaaliset taidot ja sosiaaliset suhteet osoittautuivat dokumenttien mukaan lasta suojaaviksi tekijöiksi. Lapsen läheisverkosto näytti osallistuvan säännöllisesti lapsen arjen toimintoihin. Lapsen sosiaalisuus näyttäytyi haluna lähteä ja viihtyä kodin ulkopuolella harrastuksissa, päiväkodissa, koulussa ja kerhossa. Näissä toiminnoissa lapsella oli kavereita. Lapsen suojaavina tekijöitä esiintyi dokumenteissa ulospäin suuntautuva, sopeutuva ja positiivinen luonne sekä huumorintaju. Lapsen sosiaaliset taidot näkyivät myös hyvinä vuorovaikutustaitoina ja hyvänä käytöksenä. Lapsi oli avoin ja keskusteli ja hän kykeni ottamaan toiset huomioon ja ylläpitämään kaverisuhteista. Lapsen sosiaalisista

taidoista ja hyvistä sosiaalisista suhteista sai käsitystä muun muassa seuraavista teksteistä.

Lapsi haluaa aloittaa uuden harrastuksenõ (11)

Lapsi harrastaa õ (8)

Opettaja antanut palautetta lapsen hyvistä käytöstavoistaõ (11)

Lapsella on hyvä huumorintajuõ (4)

Lapsen ja sisarusten vahva keskinäinen yhteysõ (7)

Arjen tukena on läheisverkostoõ (5)

Sosiaali- ja terveystalveluiden yksilöllinen ja perhekohtainen kohdentaminen näyttivät muodostavan dokumenttien mukaan myös lasta suojaavaksi tekijäksi. Lapsen yksilöllisiä tukitoimia järjestettiin kouluun, päivähoitoon ja vapaa-ajalle. Näitä olivat vaikkapa lapsen henkilökohtainen avustaja päivähoitossa ja koulussa, pienryhmäopetus sekä kuraattorin palvelut. Vapaa-ajalla lapselle järjestettiin tukihenkilö tai tukiperhe, jolloin lapsi sai aikuisen yksilöllistä aikaa sekä apua muun muassa itsenäistymiseen ja harrastuksen löytämiseen. Dokumenttien mukaan lapsen perheelle järjestettiin kasvatuksellista ja kodinhoidollista tukea järjestämällä kodinhoitajan apua, lapsen päivähoitoa ja kerhotoimintaa. Lapsi sai pitkäaikaista hoitoa ja huolenpitoa myös sijaisperheen avulla. Taloudellinen tuki kohdistui lapsen hankintoihin, harrastukseen, päivähoitoon, perheen loman tukemiseen ja perheen asunnon järjestämiseen. Julkisten ja yksityisten sosiaali- ja terveystalveluiden kautta lapselle ja vanhemmalle järjestettiin tutkimusta, terapiaa ja kuntoutusta. Alla lainauksia yksilöllisistä palveluista.

Turvataan lapsen kehitys ja kasvuõ (3)

taataan lapselle tasapainoinen kehittyminenõ (14)

lapsi tarvitsee pienryhmäopetuksenõ (1)

Vanhempi ja lapsi käyvät perheneuvolassaõ (6)

lapsi käy terapiassaõ (7)

perheessä käy säännöllisesti hoitajaõ (2)

tuetaan taloudellisesti päivähoitoaõ (5)

lapsella on oma avustajaõ (4)

tukihenkilö vapaa-ajallaõ (11)

lapselle on järjestetty sijoituspaikka perheen kriisitilanteen varalta (12)

Lapsella on turvallinen kasvuympäristö ja perushoito (3)

vanhempaa velvoitettu perhekuntotutukseen (2)

maksetaan lapsen harrastekulut (11)

Aineiston mukaan lasta suojaavat tekijät olivat tieto lapseen kohdistuneista riskeistä, joihin voitiin myös dokumenttien mukaan vaikuttaa. Lasta suojattiin haastavalta sukulaisverkostosta, niin että lapsen ja sukulaisten välillä kanssakäyminen olisi mahdollisimman vähäistä. Lapsi koki turvattomuutta, pelkoa ja kiusaamista liikkua kodin ulkopuolella. Lapselle järjestettiin tukea vapaa-ajan viettoon. Lapsen epäsosiaalinen, rikollinen ja terveyttä vaarantava käyttäytyminen ja kaveripiiri olivat lapsen riskitekijöitä. Lapsen epäsosiaalista toimintaa pystyttiin rajoittamaan ja kontrolloimaan lapsen ja verkoston kanssa tehdyn toimintasuunnitelman avulla. Dokumenttien mukaan lapsen liiallinen vastuunotto arjesta näytti johtuvan vanhempien ongelmista, joita olivat muun muassa vanhemman voimavarojen vähyys, päihteiden käyttö, väkivaltaisuus ja taloudelliset ongelmat. Edellä mainittuihin asioihin haettiin apua ja tukea, jolloin lapsen taakka näytti vähentyvän. Vanhempien, lasten ja sukulaisverkoston sitoutumattomuus sovittuihin suunnitelmiin ja tukitoimiin olivat myös tekijöitä, joiden vuoksi lapsen uhka tai sijoituksen tarve näytti aineiston mukaan olevan edelleen voimassa. Riskeistä ja niihin vaikuttamisesta kertovat muun muassa seuraavat esimerkit.

Etsitään keinoja, ettei palata vanhoihin tapoihin (7)

Lapsi on pääosin yksin ja vastuu arjesta lapsella uhkaa lapsen jaksamista (10)

Lapsi on ottanut perheessä vallan lapsen surun läpikäymisen tarpeen tiedostaminen (5)

Lapsen läheinen viettää aikaa lapsen kanssa (1)

huolena lapsen liikkuminen vapaa-ajalla päihteitä käyvien aikuisten seurassa (12)

jos vanhempi alkaa juoda (7)

Läheisneuvonpidossa tuli esille asioita, jotka johtivat lapsen kiireelliseen sijoitukseen (13)

sijoituksen uhkaō (12)

Lapsen riitaisa sukulaisverkosto purkaa pahaa oloa lapseenō avustetaan asunnon hankinnassa (6)

Lapselle uhka verkostostaō (1)

lapselle vaarallinen kasvuympäristöō (11)

Miettii miten kaikki osapuolet voivat tulla samaan huoneeseenō (10)

vanhempi ei sitoudu tukitoimiinō (2)

vanhempi ei ota vastaan tukea ja apuaō ei usko että syntyy mitään hyvääō (8)

6.5 Lapsen verkosto läheisneuvonpidossa

Tämän tutkimuksen dokumenteista ilmeni, että läheisneuvonpito työmenetelmää käytettiin lastensuojelussa eri asiakkuuden vaiheissa. Tutkimuksessa neljällä lapsella läheisneuvonpitoa käytettiin lastensuojelutarpeen alkuarvioinnin kartoittamisessa, seitsemällä lapsella oli uhkana sijoituksen tarve tai sijoituksen tarve todettiin läheisneuvonpidossa. Neljä lasta oli läheisneuvonpidon aikana huostassa ja sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Lasten ja perheen tilanteet olivat moninaiset, joten lapsen läheisverkoston tieto ja voimavarat olivat tärkeitä lapsen hyvinvoinnin ja osallisuuden vahvistamisessa.

Lapsen läheisneuvonpitoon osallistuvasta verkostosta muodostui neljä luokkaa; perheenjäsenet, muut sukulaiset, päivittäiset ihmissuhteet ja muut ihmissuhteet. *Perheenjäseniksi* luokiteltiin henkilöt, joiden luona lapsi asuu, *muut sukulaiset* olivat sukulaisia, joiden luona lapsi ei asu, kuten sisarukset, isovanhemmat, tädit, sedät ja serkut. Lapsen *päivittäisiin ihmissuhteisiin* luokiteltiin lapsen ihmissuhteet koulussa, päiväkodissa ja työ- ja harjoittelupaikassa ja *muuta ihmissuhteita* olivat naapurit, ystävät, ammattiauttajat, esimerkiksi terapeutit ja muut viranomaiset sekä lapsen harrastuksen kautta tulleet henkilöt. Alla olevassa taulukossa tarkastelen lapsen ja lapsen verkoston osallistumista läheisneuvonpitoon ja läheisneuvonpidon prosessiin. Taulukossa tarkastelen lapsen osallistumista, lapselle nimetyn avustajan osallistumista läheisneuvonpitoon, sekä lapsen sosiaalityöntekijän ja lapsen tapaamista ennen varsinaista läheisneuvonpitoa Taulukossa jaottelin lapset iän mukaan alle ja yli 12-vuotiaisiin (taulukko 6).

Taulukko 6: Lapsen osallistuminen ja verkosto läheisneuvonpidossa

Lapsi alle 12-v.	perheen jäsen	muut sukulaiset	päivittäiset ihmissuhteet	muut ihmis-suhteet	Lapsi osallistunut lnp:oon/sos.tt tavannut lasta ennen lnp:a	Lapsella avustaja lnp:ssa
Lapsi 1	3	2	-	6	kyllä/	kyllä
Lapsi 2	1	5	1	5	ei/kyllä	ei
Lapsi 3	4	5	-	7	kyllä/kyllä	kyllä
Lapsi 4	3	2	-	5	kyllä/kyllä	kyllä
Lapsi 5	1	5	-	3	kyllä/kyllä	kyllä
Lapsi 6	2	7	-	2	ei/kyllä	ei
Lapsi 7	2	6	-	3	ei/kyllä	ei
Lapsi yli 12 v.	perheen jäsen	muut sukulaiset	päivittäiset ihmissuhteet	muut ihmis-suhteet	Lapsi osallistunut lnp:oon/sos.tt tavannut lasta ennen lnp:a	Lapsella avustaja lnp:ssa
Lapsi 1	4	2	1	3	kyllä/kyllä	kyllä
Lapsi 2	2	5	-	2	kyllä/kyllä	kyllä
Lapsi 3	1	1	-	2	kyllä/kyllä	kyllä
Lapsi 4	4	9	1	5	kyllä/kyllä	kyllä
Lapsi 5	1	-	1	3	kyllä/kyllä	ei
Lapsi 6	4	9	-	7	kyllä/kyllä	kyllä
Lapsi 7	2	4	1	2	kyllä/kyllä	ei
Lapsi 8	3	2	-	4	kyllä/kyllä	ei

Yllä olevassa taulukossa kohta lasten perheenjäsenet tarkoittavat lasten biologisia vanhempia, sijaisvanhempia ja sisaruksia. Lapsen perheenjäsenet olivat hyvin osallisena lapsen läheisneuvonpidossa. Yksinhuoltajan perheessä vain toinen vanhemmista osallistui läheisneuvonpitoon. Muut sukulaiset olivat hyvin edustettuina lapsen läheisneuvonpidossa. Ainoastaan yhden lapsen kohdalla läheisneuvonpitoon ei osallistunut muita sukulaisia. Tämän aineiston perusteella voidaan todeta, että lapsilla löytyi sukulaisverkostoa, jotka halusivat olla tukemassa lapsen ja perheen arkea. Sukulaisista aktiivisimpia olivat lasten isovanhemmat. Lapsen päivittäiset ihmissuhteet olivat vähän osallisena lapsen

läheisneuvonpidossa, sillä vain yhdellä lapsella oli päivähoiton työntekijä ja neljällä lapsella koulunkäyntiä tukeva työntekijä mukana. Läheisneuvonpidossa lapsen muut ihmissuhteet olivat pääosin viranomaisia tai ammattiauttajia, sillä vain yhdellä lapsella oli kaverit ja yhdellä lapsella naapuri.

Aineiston lapset olivat pääsääntöisesti paikalla läheisneuvonpidossa, alle 12-vuotiaista lapsista vain kolme ei osallistunut läheisneuvonpitoon. Läheisneuvonpidon työmenetelmässä lapselle määritellään avustaja, joka tiedostaa lapsen mielipiteen ja on varsinaisessa läheisneuvonpidossa lapsen äänenä. Aineiston lapsista neljälle alle 12-vuotiaalle ja neljälle yli 12-vuotiaalle lapselle oli määritelty läheisneuvonpitoa varten oma avustaja. Aineiston kaikkien lasten sosiaalityöntekijä oli tavannut lapsia henkilökohtaisesti ennen läheisneuvonpitoa.

6.6 Lapsen osallisuus lastensuojelun läheisneuvonpidon prosessissa

Tarkastelin lasten osallisuutta lastensuojelun läheisneuvonpidon prosessissa lastensuojelun työntekijän ja lasten sukulaisverkoston kautta, näitä koskevat havainnot olen tiivistänyt alla olevaan taulukkoon (taulukko 7).

Taulukko 7: Lapsen osallisuus läheisneuvonpidon prosessissa

Lapsen osallistuminen läheisneuvonpitoon Lapsen henkilökohtainen tapaaminen Tiedon antaminen Lapsen mielipiteen ja tunteiden kuuleminen Lapsen mahdollisuus vaikuttaa	Lastensuojelun työntekijät osallisuuden mahdollistajat	Lapsen osallisuus läheisneuvonpidon prosessissa
Yhteydenpito Sitoutuminen Arjen tuki Yhteistyö	Sukulaisverkosto lapsen osallisuuden mahdollistajat	

Yllä olevassa taulukossa lastensuojelun työntekijä näytti mahdollistavan lapsen osallistumisen tapaamalla lasta henkilökohtaisesti. Lapsen mahdollisuus osallistumiseen näytti dokumenttien mukaan syntyvän tiedon antamisen kautta. Työntekijä kertoi lapselle läheisneuvonpidosta, lastensuojelun tukitoimista ja perheen

tilanteesta. Työntekijä antoi tietoa lapsen ikään huomioivalla tavalla, mikä tarkoitti esimerkiksi sitä, että pienille lapsille tietoa annettiin erilaisten toiminnallisten välineiden avulla. Tiedon saannin ja keskustelun kautta lapsella oli mahdollisuus kysyä ja saada ymmärrystä omaan asiaansa. Lapsella oli myös mahdollisuus kieltäytyä tiedon vastaanottamisesta. Seuraavassa muutamia lainauksia lapsen osallistumisesta.

sosiaalityöntekijä on tavannut lasta..(6)

Lapsen tapaaminen kahden kesken..(1)

kerrottiin lapselle vanhempien tilanteestaö (7)

kerrottu lapselle kirjan avullaö (14)

Lapsi kysyy muuttaako takaisin kotiinö (4)

Lapsen mielipiteen ja tunteiden kuulemisen kautta tuli dokumenteissa esille lapselle tärkeitä asioita, mielipiteitä ja toiveita. Lapsi ilmaisi kaikenlaisia tunteita, iloa, vihaa ja pelkoa. Lapsen asioiden kuuleminen tapahtui dokumenttien mukaan eri tavoin puhumalla, kirjoittamalla ja toiminnallisten välineiden kautta. Seuraavassa lainauksia lapsen ilmaisuista.

lapselle tärkeät asiat ovat koti, koulu ja sukulaisetö (11)

Miten mun synttärät nyt järjestetään.. (9)

Lapsi huomannu, että äiti on ihan tukossa.. (8)

pelkää miten vanhempi reagoiö (2)

toivoo vanhemman juomisen loppumista ja normaalia vanhempaaö (8)

Lapsi on kertonut kotona tapahtuneista pelottavista asioistaö (4)

Lapsi on pettynytö . sijoituksen jatkumiseenö vihaa sosiaalityöntekijää ja sijoituspaikan henkilökuntaa (9)

Lapsen mukaan puhuminen auttoi ja saanut jo apuaö (2)

haluan mennä mummulleö (2)

lapsi kertoo huolistaanö kuolemasta, kiusaamiskokemuksistaö (6)

Aineiston mukaan lapsen mahdollisuus vaikuttamiseen vaatii siis lapsen tapaamista, asioista kertomista ja lapsen mielipiteen kuulemista. Lapsen vaikuttaminen itseään koskeviin asioihin tapahtui eri toimijoiden kanssa tapahtuvissa ta-

paamisissa, jolloin lapsi määritteli toimintatapoja ja osallistui suunnitelmien laatimiseen. Läheisneuvonpidon ennakkosuunnitelmien laatimisessa lapsi määritteli muun muassa keitä neuvotteluun kutsutaan ja mitä asioita siellä käsitellään ja mitä tukitoimia hän haluaisi. Lapsi oli osallistunut ja lapsen toivomuksia oli viety eteenpäin ja otettu huomioon varsinaisen läheisneuvonpidon suunnitelman laatimisessa. Lapsen mahdollisuuksista vaikuttaa kertovat seuraavat esimerkit.

Lapsi ei halua koulusta edustustaõ (7)

ja ei sitten sellaisia kysymyksiä että...(10)

Lapsi ei halua että siellä puhutaan mitäänõ (5)

Lapsi haluaa osallistua, mutta ei halua kommentoidaõ (6)

lapsi kertoo asioitaan ja luvattu viedä asiaa eteenpäinõ (7)

Haluaa tukiperheenõ (5)

Tehty yhdessä viikkosuunnitelmaaõ (9)

Lapsi toivoi apua kavereiltaõ (12)

Lapsi haluaa keskustella kuraattorin kanssaõ (8)

lapsi haluaa harrastaa tuen avullaõ (11)

Kulkeminen paikasta toiseen ei ole hauskaa ja että kotiin tultaisiinõ (2)

Lapsen sukulaisverkoston yhteydenpito lapsen ja perheen kanssa näytti dokumenttien mukaan olevan säännöllistä. Yhteyttä pidettiin puhelimitse, tapaamalla lasta ja osallistumalla lapsen kanssa muun muassa eri vapaa-ajan harrastuksiin. Lapsen ja verkoston kanssa suunniteltiin eri yhteistyön muotoja. Verkosto näytti olevan mukana lapsen arjessa konkreettisesti tukena ja apuna; avusti kuljettamisessa ja koulunkäynnissä, oli lapsen kasvatuksen tukena ja antoi roolimallia sekä tuki vanhempien jaksamista, kuten seuraavista lainauksista voidaan nähdä.

Säännöllinen yhteydenpito sukulaisiin, sukulaiset ovat tärkeitäõ (11)

tavataan mieluummin kotona ja aika olisi pidempiõ (3)

Arjen tukena on verkosto, kuljettaminen harrastuksiinõ vahvistetaan lapsen itsetunnon kehitystä ja tunteiden ilmaisemistaõ (7)

Sukulainen on henkisenä tukena, lapsi voi kertoa asioitaanõ (5)

Annetaan lapselle miehen malliaõ (6)

tuetaan lapsen persoonallisuuttaõ annetaan kahdenkeskistä aikaaõ (5)

Asiakirjoissa ilmeni, että verkoston kanssa muun muassa sovittiin, miten toimitaan lapsen asioissa, jos herää huolta lapsen vapaa-ajan viettämisestä. Lapsen läheisverkosto toimi myös lapsen ja perheen vapaa-ajalla kontrolloinnissa. Dokumentteissa tuli esille, että läheisverkoston avulla voitiin estää lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle. Verkoston avulla tuli esille myös lapsen suojelun tarve. Verkostolta saatua tietoa hyödynnettiin lapsen sijoituksen tukena, jolloin keskusteltiin lapsen tarpeista ja hyvinvoinnista sekä suunniteltiin yhdessä lapsen ja sukulaisten tapaamisia. Seuraavassa esimerkkejä, joista sukulaisten tärkeys tulee esille.

Sukulaiset ovat tärkeitä, tietävät myös ikävistä asioista ja olen saanut niistä palautettaõ sovittiin miten toimitaan jos on huoltaõ (1)

Verkostolta haettiin tukea ja tietoa lapsesta, lapsen hyvinvoinnista ja tapaamisten järjestelyistäõ (3)

Verkoston sitoutuminen, tehdään yhteinen allekirjoitettu sopimusõ (7)
auttavat kontrolloimalla ja viettämällä yhteistä aikaaõ (12)

6.7 Muutokset lapsen hyvinvointiin ja osallisuuteen

Dokumenttien avulla tarkastelin läheisneuvonpidon prosessin aikana tapahtuneita hyvinvoinnin ja osallisuuden muutoksia tarkastelemalla lapsen asiakirjoja aikajärjestyksessä. Lapsen hyvinvoinnin edistäviä tekijöitä näyttäytyivät olevan aineiston mukaan lapsen ja perheen tilanteen selkeytyminen, lapsen osallistumisen lisääntyminen ja lapsen kehittymisen mahdollistaminen, joita olen tiivistänyt alla olevaan taulukkoon (taulukko 9).

Taulukko 9: Muutokset lapsen hyvinvoinnissa ja osallisuudessa

Alakategoria	Yläkategoria	Pääkategoria
Huostaanoton tarve väistynyt Kiireellisen sijoituksen tarve Tukitoimien tarve esille Avun oikea-aikaisuus Roolit selkiytyneet	Lapsen ja perheen tilanteen selkeytyminen	

Vuorovaikutus perheessä on lisääntynyt Lapsen tieto on lisääntynyt Lapsen verkosto on laajentunut Mahdollisuus osallistua Voimaantuminen	Lapsen osallisuuden lisääntyminen	Muutokset lapsen hyvinvoinnissa ja osallisuudessa
Koulunkäynnin sujuminen Arki sujuu Lapsen elinympäristö rauhoittunut Terapia auttanut	Lapsen kehittyminen	

Läheisneuvonpidon prosessin aikana lapsen ja perheen tilanne näytti dokumenttien valossa selkeytyvän ja tulevan näkyväksi. Tieto lapsen ja perheen tarvitsemista tukitoimista ja niiden järjestäminen näyttivät auttavan lapsen kasvua ja kehitystä. Dokumenttien mukaan perheessä roolit olivat selkeytyneet ja aikuiset ottaneet vastuuta asioista, jotka kuuluivat aikuisille ja joista lapset olivat ennen huolehtineet. Lapsi asettua takaisin lapsen rooliin ja pystyi käyttämään voimavarat omaan kasvuun ja kehittymiseen. Läheisneuvonpidon avulla voitiin seurata ja tuoda esille muutoksia lapsessa tai vanhemmissa, jolloin voitiin todeta myös lapsen sijoituksen uhan väistyneen. Lapsen kehityksessä oli tapahtunut muutosta ja käyttäytyminen vapaa-ajalla oli muuttunut. Tukitoimet näyttivät auttaneen ja lapsella oli hyvä ja turvallinen olo. Lasten ystäväpiirin vaihtuminen näytti vaikuttavan lapseen rauhoittavasti, myös päihteiden käyttö ja rikollinen käyttäytyminen olivat loppuneet. Läheisneuvonpidon avulla tuli esille myös asioita, jotka johtivat lasten kiireelliseen sijoitukseen. Dokumenttien mukaan lasten elämässä aikuisen käyttäytyminen oli lasta vahingoittavaa, jolloin sijoituksen avulla turvattiin lapselle säännöllinen ja turvallinen arki. Seuraavissa esimerkkejä lapsen ja perheen muuttuvista tekijöistä.

Lapsen kasvuympäristö oli vaarallinen, päädyttiin lapsen kiireelliseen sijoittamiseen (13)

lapsen sijoituksen tarvetta oli tukitoimista huolimatta (2)

Koulusta erottamisen uhka väistynyt (10)

Vanhempi ottaa apua ja tukea vastaan...(5)

Lapsi on huomannut muutosta vanhemmissa, ennen oli tunkkaista ja nyt on selkeää (8)

Vanhemmat ovat oppineet, etteivät lapset ole paikalla, kun puhutaan aikuisten asioista (9)

Jokainen tietää perheessä vastuunsa, lapsen vastuu arjesta on vähentynyt (7)

Sukulaiset puhuvat keskenään, eikä kuormiteta lapsia (6)

lapsen elämä on rauhoittunut ja lapsella on turvallinen ja hyvä olla (3)

Dokumenttien mukaan lapsen osallisuuden lisääntyminen näytti muodostuvan tiedon saannista, vuorovaikutuksesta, verkoston laajentumisesta ja osallistumisen mahdollistamisesta, jotka saattoivat synnyttää lapsen voimaantumista. Lapsi sai tietoa ikäänsä sopivalla tavalla siitä, mitkä ovat lapsen tai perheen haasteet, miksi ja mihin suuntaan niitä pyrittiin muuttamaan eri tukitoimien avulla, niin ettei lastensuojelullista huolta enää ollut. Tärkeää oli lasten ja perheen toiveiden huomioiminen läheisneuvonpidon suunnittelussa ja toteutuksessa. Läheisneuvonpidossa tuotiin esille lasten ja perheen voimavarat, asiat jotka perheessä toimivat, sekä myös perheessä muuttuneet asiat. Lapsessa mahdollinen voimaantuminen tai muutokset näyttäytyivät iloisuutena, huumorina, hyvänä olona, aktiivisuutena ja sitoutumisena. Koulussa lapsen kiusaaminen oli loppunut. Lasten verkosto oli myös joissain tapauksissa laajentunut monellakin tapaa; lapsi oli aloittanut uudelleen lopettamansa harrastuksen, lapselle oli tullut lisää sukulaiskontakteja ja katkenneita sukulaissuhteita oli pystytty luomaan uudelleen. Lasten kasvun tueksi oli tullut lisää ammatillista tukea, jonka avulla lapsi sai käydä läpi vaikeita asioita. Lasten ja perheen tilanteen selkeytyminen laajensi lapsen mahdollisuutta osallistua kodin ulkopuolisiin toimintoihin, tavata kavereita, harrastaa, osallistua opiskeluun ja pitää säännöllistä yhteyttä sukulaisverkostoon. Muutoksina parempaan lapsen perheessä näkyi perheenjäsenten suhteiden parantumisena ja vuorovaikutuksen lisääntymisenä. Tämä näkyi muutoksena perheen käyttäytymisessä. Aiemmin eristäytyvä toimintakulttuuri oli muuttunut keskustelevaksi ja ulospäin suuntautuvaksi toimintatavaksi - lapsi näytti pystyvän paremmin tuomaan esille omia toiveitaan ja perheessä voitiin sopia ja tehdä asioita yhdessä. Seuraavassa lainauksia edistymisestä.

Menty eteenpäin, määrätietoisuus lisääntynyt, puhutaan ja sovitaan asioista yhdessä (9)

lapselle tärkeistä asioista on yhteisesti keskusteltuö (3)
 sovittu yhteisistä käytänteistä, luottamus on lisääntynytö (4)
 vanhemman ja lapsen välisiä suhteita on luotu uudelleen, kommunikaatio on
 lisääntynytö lapsen suhtautuminen vanhempaan myönteisempiö (7)
 Puhuminen on auttanutö (2) Lapsen sukulaisverkosto on laajentunutö (8)
 Hyvä, kun läheinen on jälleen tekemisessäö (9)
 Perheen vahvuudet ja voimavarat tunnistettu ja otettu käyttöön, voimavaroja
 pidetään yllä yhteisellä tekemiselläö (7)
 Huumori ja ilo on lisääntynytö (9)
 Lapsi on aloittanut uudelleen harrastuksenö (8)
 Sitoutuneisuus näkyy voimavarojen lisääntymisenä ja muutoksina perhees-
 säö menty eteenpäin määrätietoisuus lisääntynyt (8)
 muutos lapsessaö (1)
 Lapsi halunnut ammatillista tukeaö (12)
 Lapsi ei ole enää kokenut koulussa kiusaamistaö (7)
 kaiken kaikkiaan läheisneuvonpito on auttanutö (6)

Lapsen kehittyminen näkyi aineiston mukaan lapsen koulunkäynnin sujumisena, käyttäytymisen muuttumisena parempaan suuntaan sekä eri kehitysvaiheissa edistymisenä. Lapsi oli tyytyväinen koulun sujumiseen ja sai hyvää palautetta opettajalta. Lapsen koulusta erottamisen uhka näytti väistyvän ja jatko-opintojen mahdollisuudet näyttivät paranevan. Lasten elinympäristön rauhoittuminen näkyivät sisäisinä ja ulkoisina muutoksina, iloisuutena ja aktiivisuutena löytää mielekäs tekeminen sekä haluna oppia uusia käytännön taitoja. Lapsen säännöllinen käynti terapiassa näytti auttavan lapsen kehittymistä eri osa-alueilla. Lasten elinympäristön muutokset auttoivat perheen tilanteen rauhoittumiseen sekä turvallisten rajojen ja sääntöjen asettamiseen lapselle. Lasten sijoituksen avulla voitiin turvata lapsen kehittyminen. Seuraavassa esimerkkejä lapsen edistymisestä.

Koulu sujuu paremminö suunnittelee jatko-opintojaö (1)
 Lapsi on kehittynyt ja kasvanut monella tavallaö (1)
 Saa hyvää palautetta koulustaö (11)
 Lapsen puhe ja kehittyminen on edistynytö (4)
 Lapsella on hyvä olla, olosuhteet ovat vakaatö (14)

Lapsen mielestä asiat ovat hyvinö (1)

Lapselle on järjestynyt mieleinen tekeminenö (15)

Lapsi on energinen, hyvä olla, vakaa ja turvallinen ympäristöö (4)

6.8 Yhteenveto aineiston analyysistä

Aloin tutkia lasten hyvinvointia aluksi tarkastelemalla lasten vanhempien elämäntilannetta yksinhuoltajuuden, työttömyyden, taloudellisten ongelmien, päihde- ja mielenterveysongelmien, sekä perheessä esiintyvien kriisitilanteiden näkökulmista. Tarkastelussa havaitsin, että vanhempien elämäntilanteessa esiintyvän samanaikaisesti eri haasteita useilla eri elämänalueilla. Lastensuojelun sosiaalityössä jää huomiotta vanhempien haastavat elämäntilanteet, joihin lastensuojelussa ei ole osoittanut resursseja. Samoin aikuisille suunnatuissa palveluissa ei puolestaan näkemystäni mukaan huomioida riittävästi perheen lapsia. Herääkin kysymys, onko kenelläkään todellista kokonaiskuvaa perheen tilanteesta?

Lasten hyvinvointia tutkin lasten hyvinvoinnin vajeiden kautta. Lasten hyvinvoinnin vajeiksi muodostuivat asiat, jotka nimesin puutteellinen vanhemmuus, vanhempien voimattomuus ja lapsen haitallinen kasvuympäristö. Puutteellinen vanhemmuus näyttäytyi vanhemman puutteellisuutena vastata lapsen hoidosta, ikätasoisesta kasvatuksesta ja suojelusta sekä lapsen kehityksellisistä tarpeista. Vanhempien voimattomuus ilmeni myös näköalattomuutena ja välinpitämättömyytenä huolehtia arjesta sekä osaamattomuutena luoda suhteita lapseen. Haitallinen kasvuympäristö muodosti myös uhan lapsen hyvinvoinnille. Lapset elivät olosuhteissa, jossa oli paljon muuttuvia tekijöitä, päihteidenkäyttöä ja välivaltaista käyttäytymistä.

Aloitin aineistoni analysoinnin tarkastelemalla vanhempien elämäntilannetta, joista ilmenikin vanhempien moninaiset ja samanaikaiset haasteet. Näin ollen onkin aiheellista todeta, että myös vanhempien voimavarat ja toimintakyky voivat olla tässä elämäntilanteessa rajalliset. Aikuisille suunnatut palvelut ja niiden toteuttaminen tulevat lastensuojelun ulkopuolelta. Tärkeää on jälleen havaita

organisaatorajojen yli tehtävän yhteistyön merkitys sekä lapsen ja perheen luonnollisen verkoston mukaan ottaminen perheen tukemisessa - verkosto on usein jäänyt vanhempien ongelmien kasautuessa sivurooliin. Toisaalta voidaan tarkastella kriittisesti palveluita. Vastaavatko ne lisääntyviin tarpeisiin ja onko ihmisellä ollut mahdollista itse määritellä avun muodot? Käytäntö on osoittanut, että lasten tullessa lastensuojelun avun ja tuen piiriin on tilanne perheessä vakava.

Lapsen hyvinvoinnin vajeiden vaikutukset lapseen ja lapsen ympäristöön näyttäytyivät muodostuvan lapsen laiminlyöntinä, lapsen kehityksellisinä viiveinä, lapsen rajattoman käyttäytymisenä sekä syrjäytymisen uhkana. Lapsen laiminlyönti ilmeni lapsen sisäisinä tuntemuksina ja ulkoisina puutteina eri tavoin riippuen lapsen iästä, hoidon- ja hyvinvoinnin puutteista, kehitysvaiheesta ja ympäristötekijöistä. Lapsen kehityksellisiin viiveisiin näyttivät vaikuttavan lapsen virikkeetön kasvuympäristö sekä lapsen hoidollinen laiminlyönti, jolloin lasta ei viety tarvittaviin terapiaihin. Lapsen rajattomuus näyttäytyi kodin ulkopuolella epäsosiaalisena käyttäytymisenä; lapsen käyttäytyminen toisia kohtaan oli väkivaltaista ja lapsen suhtautuminen sääntöihin ja rajoihin oli välinpitämätöntä. Lapsen syrjäytymisen uhka näkyi dokumenteissa runsaina poissaoloina koulusta, mikä puolestaan saattoi vaikuttaa lapsen oppimiseen ja tulevaisuuden suunnitelmiin. Lapsen syrjäytymisen uhkana näytti olevan myös sosiaalisten suhteiden kaventuminen tai katkeaminen, jolloin lapsi näytti eristäytyvän kotiinsa. Osalla lapsista oli uhkana rikollisen käyttäytymisen omaksuminen ja vakiintuminen. Aineistosta saadun tiedon mukaan on huolestuttavaa havaita miten monista vajeista lapset kärsivät.

Tutkimusaineiston lasten perheissä huomioitavaa oli vanhempien päihteidenkäyttö ja perheessä esiintyvä väkivaltaisuus. Nämä ovat tekijöitä, jotka näyttivät vaikuttavan lapseen monella tavalla. Päihteitä käyttävät vanhemmat eivät voineet taata lapselle jatkuvaa huolenpitoa. Käytäntö on osoittanut, että usein vanhempien päihderiippuvuus menee lapsen tarpeiden edelle. Myös väkivallan näkeminen tai kokeminen on asioita, joita lapsi joutuu työstämään tuen avulla. Myös aikuinen tarvitsee pitkäjänteistä tukea ja apua omiin haasteisiinsa. Ym-

märtääkseni päihteet ovat vain ulkoinen oire ja päihteiden käyttöön johtaneet syyt ovat syvällisempiä, joita myös yhteiskunta tuottaa.

Lapsen hyvinvoinnin ja osallisuuden suojaaviksi tekijöiksi osoittautuivat lapsen kehitysvaiheet, lapsen sosiaaliset suhteet ja sosiaaliset taidot, yksilölliset sosiaali- ja terveystalvet sekä tiedonsaanti uhkaavista riskeistä. Lapsen suojaavat tekijöiksi voidaan nähdä lapsen kehityksen käännekohtat, erilaiset käytännön taidot ja tiedot sekä lapsen kyky kiintyä hoitavaan aikuiseen. Lapsen sosiaaliset taidot ja sosiaaliset suhteet osoittautuivat myös lasta suojaaviksi tekijöiksi. Lapsen luonteen ominaisuudet, kuten ulospäin suuntautuneisuus, positiivisuus ja huumori, sekä taito ottaa toiset huomioon ja ylläpitää kaverisuhteita suojasivat myös lasta. Yksilölliset ja perhekohtaiset sosiaali- ja terveystalvet sekä tieto lapsen hyvinvointia uhkaavista riskeistä nähtiin niin ikään lasta suojaaviksi tekijöiksi. Tieto riskeistä mahdollisti lapsen avun ja suojelemisen.

Dokumenteista voitiin löytää lapsen vahvuuksia. Usein lastensuojelua on kritisoitu sen negatiivisuudesta ja ongelmakeskeisyydestä. Läheisneuvonpidossa tuli kuitenkin esille myös kysymyksiä, joissa lähdettiin tarkastelemaan lasten ja vanhempien vahvuuksia. Mielestäni jokaisessa lapsessa ja vanhemmassa on vahvuuksia, joita ei aina käytännön työssä nosteta esille eikä tuoda julki, saati dokumentoida. Lastensuojelussa tiedetään lapsesta ja perheestä vain osa totuutta. Perheen tilanne näyttäytyy erilaiselta, jos kysytään lapselta itseltään, vanhemmilta tai lapsen läheisiltä. Ratkaisevaa on mitä työntekijä tunnistaa, mihin kiinnittää huomiota silloin kun kohtaa lapsen ja hänen perhettään.

Lapsen osallisuutta läheisneuvonpidon prosessin aikana tarkastelin muun muassa arvioimalla sitä, miten lapsi tulee osalliseksi ja osallistuu työntekijän ja sukulaisten avulla. Lapsen mahdollisuus osallisuuteen näytti syntyvän lapsen tapaamisella, tiedon antamisella sekä lapsen mielipiteen ja tunteiden kuulemisella, jolloin lapsi toi esille hänelle tärkeitä asioita, mielipiteitä ja toiveita. Aikuisen tuen avulla lapsella oli mahdollisuus osallistumiseen. Lapsen kohtaamisen kautta työntekijällä oli mahdollisuus viedä lapsen mielipidettä eteenpäin. Lapsen mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin näytti edellyttävän lapsen tapaamista, tiedon antamista, kuulemistä sekä lapsen osallistumista lä-

heisneuvonpidon prosessiin. Lapsen ikä ja huostaanotto vaikuttivat lapsen kokonaisvaltaiseen osallistumiseen. Pienen lapsen kohdalla lapsen tilannetta selviteltiin enemmän muiden aikuisten taholta ja lapsen hyvinvoinnista koottiin käsitystä tapaamalla ja havainnoimalla lasta.

Lasten läheisneuvonpitoon näytti osallistuvan hyvin sukulaisverkostoa, jotka halusivat olla mukana tukemassa lapsen ja perheen arkea. Sukulaisverkoston säännöllinen yhteydenpito ja lapsen kanssa oleminen näyttivät lisäävän lapsen osallistumista ja vaikuttamista. Sukulaiset toimivat lapsen ja vanhempien apuna ja tukena. He olivat muun muassa kasvatuksen tukena, roolimalleina, harrastuksen tukemisessa sekä lapsen ja aikuisen kontrolloijana arjessa. Sukulaisverkoston avulla tuotiin esille myös lapsen suojellinen tarve. Sukulaiset toimivat yhteistyön luojina lapsen muiden sukulaisten sekä viranomaisverkostojen välillä.

Lapsen sukulaisverkoston mukaanotto läheisneuvonpidon prosessiin vaikutti lapsen ja perheen tilanteeseen selvästi. Sukulaiset toivat suunnitelmassa esille asioita, jotka uskoivat auttavan lasta ja perhettä ja mihin itse olivat valmiita sitoutumaan. Toisaalta sukulaiset toivat esille myös asioita, joihin eivät käytännössä voineet sitoutua. Tämä tuli esille läheisneuvonpidon seurantapalaverissa. Toisaalta suunnitelma on suunnitelma eikä se välttämättä toteudu käytännössä tai toisaalta suunnitelma voi toteutua paljon paremmin kuin oletettiin . myös tällaista tuli esille tässä aineistossa. Itselleni vahvistui käsitys siitä, että verkoston mukaan ottaminen lapsen asioissa on hyvin tärkeää. On myös tärkeää tiedostaa se, ettei sukulaisverkoston mukanaolo poissulje viranomaisten tukitoimia. Aineiston verkostosta huomioitavaa oli se, miten vähän oli mukana naapureita, ystäviä, kavereita, kummeja ym. Aineistossa tuli esille vanhempien mielipiteinä esim. se, ettei viitsi vaivata, tai oletus etteivät he kuitenkaan halua olla mukana. Myös vaitiolovelvollisuutta pidetään vaikeana viranomaistoimissa, jota kautta myös lastensuojelun läheisneuvonpitoa toteutetaan

Aineiston mukaan läheisneuvonpidon prosessin aikana voitiin arvioida ja tuoda näkyväksi lapsen ja perheen tilannetta. Tieto lapsen ja perheen tarvitsemista tukitoimista ja niiden järjestämisestä näyttivät auttavan lapsen kasvua ja kehitystä. Lapsen kehittyminen näyttäytyi koulun sujumisena ja käyttäytymisen muu-

toksena sekä lapsen kehittymisenä terapian avulla. Perheessä roolit näyttivät selkeytyvän ja aikuiset ottivat vastuuta heille kuuluvista asioista. Läheisneuvonpidossa sekä prosessin aikana tuli esille myös lapsen kiireellisen sijoituksen tarvetta, jolloin aineiston mukaan lasta oli suojeltava. Kiireelliseen toimenpiteeseen näyttivät vaikuttavan muun muassa vanhemman tai verkoston sitoutumattomuus sovittuihin toimintatapoihin. Lapsen osallistumisen lisääntyminen näyttivät muodostuvan läheisneuvonpidossa tiedon saannista, vuorovaikutuksen lisääntymisestä, verkoston laajentumisesta, osallistumisen mahdollistamisesta sekä mahdollisesta voimaantumista.

Kokonaisuudessaan voidaan todeta tämän aineiston perusteella, että läheisneuvonpito ei ainakaan huononna lapsen hyvinvointia ja osallisuutta, mutta en usko, että se myöskään automaattisesti näitä takaa. Lastensuojelussa on kysymys yksilöiden ja perheiden tarpeista ja kysymys on heidän elämästään, joten ihmisten mukaanotto omaan elämänsä määrittelyyn on asia, jonka avulla voidaan lisätä ihmisen hyvinvointia ja osallisuutta. Usein lapsen ja perheen elämässä on ihmisiä, sukulaisia, naapureita, ystäviä, jotka haluavat olla tuke-
massa, joten heidän mukaanotto yhteiseen suunnitelmiin on tärkeä näkökulma.

7 TULOSLUKU

Tulosluvussa tarkastelen aineiston analyysissä nousseita ilmiöitä aikaisempien tutkimusten valossa. Tutkimuksen pääkysymys on millaisena lapsen hyvinvointi ja osallisuus näyttävät läheisneuvonpidon dokumenteissa? Tutkimuksen pääkysymykseen olen päässyt lähestymään tutkimuksen alakysymysten avulla: Millaisena näyttävät lapsen hyvinvoinnin vajeet? Millaisena näyttävät lapsen suojaavat tekijät? Millä tavalla lapsen osallisuus ja verkosto näyttävät läheisneuvonpidon prosessissa? Millä tavalla lapsen hyvinvointi on muuttunut läheisneuvonpidon prosessissa dokumenttien valossa?

Luvun alussa tarkastelen vanhempien elämäntilanteita ja niiden mahdollisia vaikutuksia lapsen hyvinvoinnin vajeisiin. Tarkastelen lisäksi sitä, miten lapsen hyvinvoinnin vajeet näyttävät lapsessa ja lapsen elinympäristössä. Tämän jälkeen tarkastelen tekijöitä, jotka näyttivät dokumenttien mukaan suojaavan lasta

ja edistävän lapsen hyvinvointia ja osallisuutta. Tulosluvun loppuosassa tarkastelen lapsen hyvinvoinnissa ja osallisuudessa tapahtuneita muutoksia, joita olen tutkimuksessa havainnut vertaamalla läheisneuvonpidon prosessin alkuvaiheen ja loppuvaiheen dokumentteja. Dokumentit kertovat vain yhdenlaista näkökulmaa eikä näin ollen voida tietää, mitkä muut tekijät ovat vaikuttaneet lapsen hyvinvoinnin ja osallisuuden muutoksiin. Lopuksi tarkastellaan tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä ja tutkimuksen johtopäätöksiä, sekä tutkimuksen aikana heränneitä kehittämis- ja muutosehdotuksia.

7.1 Lapsen hyvinvoinnin vajeet ja niiden vaikutukset

Seuraavissa alaluvuissa tarkastelen tekijöitä, jotka näyttivät dokumenttien mukaan vaikuttavan lapsen hyvinvoinnin ja osallisuuden vajeisiin sekä miten lapsen hyvinvoinnin vajeet vaikuttavat mahdollisesti lapseen ja lapsen elinympäristöön.

7.1.1 Vanhempien elämäntilanne

Tarkastelin tutkimuksessani aluksi lasten vanhempien elämäntilannetta, jotta saisin näkemystä siitä, millaiset taustat lapsilla oli ja miten perheolosuhteet näyttivät vaikuttavan lasten hyvinvointiin.

Rimpelän (2008) mukaan suomalaisten hyvinvointi on lisääntynyt. Toisaalta samanaikaisesti joidenkin lasten ja lapsiperheiden pahoinvointi on lisääntynyt ja kasaantunut kaikkein heikompiosaisiin. (Rimpelä 2008; Lapsiasianvaltuutetun vuosikirja 2014.) Heinon (2009) tutkimuksessa 45 % lastensuojelun asiakkaista tuli perheistä, jotka olivat saaneet toimeentulotukea. (Heino 2009, 207.) Roivaisen ym. (2011) köyhyystutkimuksessa havaittiin, että köyhyyttä esiintyy Suomessa yksinhuoltajaperheissä, joissa köyhyys heijastuu väistämättä lapsiin. (Lapsiasianvaltuutetun vuosikirja 2014; Roivainen ym. 2011, 77-78.) Myös tässä aineistossa yli puolet oli yhdenhuoltajan perheitä. Elämänkriiseissä pieni ydinperhe on haavoittuva, jolloin tilapäinen uupumus tai kriisi voi aiheuttaa lyhytai-

kaisenkin avuntarpeen. Toistuvasti kriisiytyvissä perhetilanteissa lastensuojelun tuki voi olla pitkäaikaista. Tarkastellessa yksittäisiä lastensuojelutapauksia huomataan niiden moninaisuus ja tämä vaatisikin aivan erityistä huomioimista. (Bardy 2009, 41;Rousu 2007.)

Lasten vanhempien elämäntilannetta tarkastelin yksinhuoltajuuden, työttömyyden, taloudellisten ongelmien, päihde- ja mielenterveysongelmien sekä perheessä esiintyneiden kriisitilanteiden näkökulmista. Merkillepantava havainto oli se, että aineiston lasten vanhemmilla esiintyi useita eri elämänalueiden haasteita samanaikaisesti. Kaikkien lasten kohdalla vanhemmilla esiintyi äkillinen tai käsittelemätön elämänkriisi. Lähes kaikissa perheissä esiintyi vanhemmilla myös mielenterveys- tai päihdeongelma . myös taloudellinen tilanne oli monessa tapauksessa huono. Ottaen huomioon vanhempien vaikea elämäntilanne on aivan selvää, että myös he tarvitsisivat apua ja tukea. Yhteiskunnalliset asiat, kuten pätkätyö ja työttömyys saattavat tuoda taloudellisia ongelmia ja nämä taas voivat heijastua vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmina.

Sosiaalityön tutkimukset vahvistavat sosiaalityöntekijöiden arkikokemusta siitä, että lapsen ja perheen ongelmiin ei ole pystytty tarttumaan varhaisessa vaiheessa, vaan ongelmat ovat usein pitkittyneet ja syventyneet ennen kuin niihin puututaan. (Hurting ym. 2003, 13). Vanhempien elämässä on pitkään jatkunut työttömyys ja mielenterveys- tai päihdeongelmat. Näillä on vaikutusta vanhempien kyvyttömyyteen ja voimattomuuteen hoitaa ja huolehtia lapsistaan. (Lapsiasianvaltuutetun vuosikirja 2014; Hiitola 2008;Vornanen 2001, 39.) Tutkimukset osoittavat, että yhteiskunnan keinot suojata lasta ovat rajallisia silloin, kun ongelmat kohdistuvat lapsen vanhempiin. (Bancroft 2004;Heino 2009;Ackerman 1990;Peltoniemi 2003). Monet tutkimukset sekä käytäntö osoittavat, että lasten hyvinvointi on kytköksissä vanhempien hyvinvointiin, jota myös tämä tutkimus on vahvistanut.

7.1.2 Lapsen hyvinvoinnin vajeet

Heinon (2007) ja Hiitolan (2008) tutkimuksissa suojelua tarvitsevien lasten hyvinvointi ja kasvuolot poikkesivat siitä, miten ne lapsilla keskimäärin olivat. Tutkimukset tuovat selvästi esille sen, miten muuttuvia, haastavia ja kuorimittavia näiden lasten kasvuolot ja elinolosuhteet ovat. (Bardy 2009, 61.) Heinon (2007) ja Hiitolan (2008) tutkimuksissa lastensuojelun asiakkuuden taustalla korostui vanhemman tai vanhempien jaksamattomuus, avuttomuus ja osaamattomuus. Heinon (2009) mukaan perheen moninaiset haasteet näkyvät lapsen turvattomuutena, lasten hoidon laiminlyöntinä, sekä perheessä väkivaltaisena käyttäytymisenä. (Heino, 2009, 64-65.)

Niin kuin aikaisemmin on todettu, niin myös tämän aineiston vanhemmilla oli eri elämäntilanteilla monia haasteita, joista yksi huomattava tekijä oli vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat. Holmilan ym. (2009) tutkimuksen mukaan päihdevanhempien lapset kärsivät usein huolenpidon puutteesta tai kaltionkohdelusta (Holmila ym.2009 104). Tutkimuksessa puutteellinen vanhemmuus näkyi lapsen perushoidon, ikätasoisien kasvatuksen ja suojelun puutteena. Tässä tutkimuksessa vanhempien kasautuneilla ongelmilla on varmasti vaikutusta vanhemman jaksamiseen ja elämäntilanteeseen, mikä puolestaan heijastuu lasten hyvinvointiin. Vanhemmuuden vastuullisuuteen liittyvät lapsen huolenpidon ja kehityksen turvaaminen. Tämä tarkoittaa riittävää ruokaa, vaatetta ja suojaa sekä vanhempien läsnäoloa (Kääriäinen 2007, 125; Järvitie 2001.) Edellä mainitut asiat ovat lasten perusoikeuksia joihin on saatava pikaista muutosta.

Mikko Innasen (2001) tutkimuksessa lastensuojelussa on usein kysymys hyvin konkreettisista asioista, kuten riittävästä hoivasta ja huolenpidosta, lapsen fyysisten tarpeiden tyydyttämisestä, hellyydestä, lapsen hyväksymisestä sekä arjen rutiineista. Juuri näitä asioita tarkoitetaan, kun puhutaan riittävästä vanhemmuudesta. (Innanen 2001, 149) Usein mietitään mikä on riittävää vanhemmuutta ja vaaditaanko lastensuojelussa vanhemmilta liikaa? Tähän voisi vastata kyllä ja ei. Kyllä silloin, kun katsotaan mitkä ovat vanhempien omat resurssit vastata lapsen perushoidosta ja huolenpidosta, sekä millä keinolla vanhempi saa tähän tehtävänsä tukea. Ei silloin, kun on kysymys lapsista ja varsinkin

pienestä lapsesta, joka ei voi odottaa perustarpeiden tyydytystä tai sitä että lapsen tarpeista huolehtiminen on epäsäännöllistä johtuen vanhemman omasta jaksamisesta. Edelleen nostaisin esille ennaltaehkäisevän lastensuojelun ja eri palveluiden merkityksen, joissa huomattaisiin varhaisessa vaiheessa lapsen ja perheen tuen tarpeet. Valitettavasti käytännön työ on osoittanut, että lapsen turvallisen ja tasapainoisen kehityksen on jo vaarantunut siinä vaiheessa, kun lapsi tulee lastensuojelun asiakkaaksi. Tällöin pyritään jo vahvasti muutokseen tähtäävään työhön, sillä lapsen tarpeet eivät voi odottaa.

Järvitien (2000) tutkimuksessa osalla lapsista esiintyi muun muassa aliravitsemusta, yksinoloa, masennusta, koulukiusaamista ja ystävyysuhteiden niukuutta. (Järvitie 2000, 147-148.) Kouhian (2008) tutkimuksessa lastensuojelun asiakkaaksi tulleista lapsista 54 %:lla oli pahoinvointia aiheuttavia tekijöitä yli viisi ja pahoinvoinnin tekijät olivat myös kasautuneet. (Kouhia 2008). Lapsen hyvinvoinnin vajeet näkyvät tässä tutkimuksessa lapsenhoidon laiminlyöntinä, joka ilmeni puutteina lapsen perustarpeiden täyttämässä. Lapsen emotionaaliossa kehityksessä esiintyvät puutteet ilmenivät lapsen ilmeettömyytenä ja pelokkuutena. Isompien lasten kohdalla eristäytyneisyytenä ja erilaisina pahanolon muotoina.

Aikaisempien tutkimusten mukaan perheessä, jossa vanhemmat käyttävät liikaa päihteitä oli perheen ilmapiiri riitainen ja elämäntapa kaoottinen. Näissä perheissä esiintyy väkivaltaa, lapsen laiminlyöntiä sekä sosiaalista eristyneisyyttä. (Itäpuisto 2005; Ortford 2005; Holmila ym. 2003; Dube 2001). Päihdeongelmaisten vanhempien lapsista 75 % reagoivat jollain tavalla vanhempien päihteidenkäyttöön ja Roineen (2010) mukaan suurin osa päihdeongelmaisten lapsista jää vaille aikuisten apua (Roine ym. 2010). Myös tässä tutkimuksessa havaittiin haitallisen kasvuympäristön muodostavan uhkaa lapsen hyvinvoinnille. Lapset elivät olosuhteissa, joissa oli päihteiden käyttöä, väkivaltaa tai sen uhkaa. Näissä perheissä lapset elivät stressi- ja jännitystilassa, mikä näkyi lapsessa pahoinvointina.

Lapsen hyvinvoinnin vajeet näkyvät lapsessa monella eri tavalla. Useissa tutkimuksissa on havaittu lastensuojelun asiakkaaksi tulevien lasten kärsivän mie-

lenterveysongelmista (Kitinoja 2005; Laukkanen 2004; Hukkanen 2002; Lehto-Salo ym. 2002). Bardyn (2001) tutkimuksissa lasten pahoinvointi näkyi lisääntyneinä psykofyysisinä oireina. (Laurila 2003, 14). Tässäkin tutkimuksessa lapsilla esiintyi samansuuntaista pahaan oloon viittaavia tekijöitä, perustarpeiden puutteita ja turvattomuutta sekä kiusaamiskokemuksia ja vähäisiä ystävyys-suhteita. Lapsen sisäinen pahoinvointi näkyi ylensyöntinä, itsensä viiltelynä, vihana ja erilaisina negatiivisina psyykkisinä ja fyysisinä tuntemuksina. Tutkimuksessa lapsen hyvinvoinnin vajeet näkyivät lapsen kehityksen viiveinä, johon vaikuttivat osaltaan myös lapsen kasvuympäristö ja hoidollisten terapioiden laiminlyönti. Lapset tarvitsevat resursseja, joiden avulla hyvinvointi ja osallisuus paranevat, näitä ovat eri palvelut ja tukitoimet.

Tässä tutkimuksessa esille nousivat perheen vuorovaikutussuhteiden haasteet sekä perheen ja lapsen eristäytyminen. Osalla lapsista oli kokemusta yksinolosta ja esiintyi myös aikuisen puuttumista kokonaan lapsen arjesta. Joissain tapauksissa voidaan sanoa lapsen ottaneen vastuuta aikuisen jaksamisesta ja suojelemisesta, mikä näkyi roolien epäselvyytenä perheessä. Joillain lapsilla oli myös toisaalta liiallista riippuvuutta vanhemmistaan ja huolta heidän pärjäämisestään. Perheessä pitkään jatkuneet haasteelliset elämäntilanteet muokkaavat perheen sisäisiä suhteita ja ne voivat myös vääristyä siten rooleja. Lapsi voi kokea pärjäämistä ja selviämistä, mutta myös epävarmuutta ja turvattomuutta perheen tilanteesta. Luulen, että monien perheiden tilanteet ovat päässeet liian huonoksi siitäkin syystä, että vanhemmat ja lapset eivät halua tuoda esille perheen todellista tilaa ja saattavat eristäytyäkin.

Syrjäytymisellä tarkoitetaan tavallisesti huono-osaisuuden kasautumista; puutteellista koulutusta, työttömyyttä sekä erilaisia elämänhallinnan ongelmia. Syrjäytyminen kaventaa mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan toimintaan. (Kajantie ym. 2013.) Tässä tutkimuksessa voitiin havaita useita eri syrjäytymisen riskitekijöitä monen lapsen kohdalla. Tutkimuksessa olevilla lapsilla esiintyi syrjäytymisen uhkaa johtuen lapsen osallistumisen kaventumisesta. Lapsen pahoinvointi näkyi haluttomuutena osallistua koulunkäyntiin ja kodin ulkopuolisiin harrastuksiin muiden lasten kanssa - sosiaalinen kanssakäyminen kaventui nettimaailmaan ja aktiivisuus painottui ilta- ja yöaikaan. Lapsen vetäytyminen

omaan kotiinsa näkyi harrastusten, ystävien, sukulaisten ja perheenjäsenten seurasta eristäytymisenä. Osalla lapsista oli uhkana päihteiden käytön ja rikollisen käyttäytymisen omaksuminen ja vakiintuminen. Lapsi tarvitsee aikuisen apua, luomaan arkeen rutiineja, jonka jälkeen voidaan rakentaa muita tukitoimia.

Koulunkäynnistä syrjäytyminen on yksi laajimmin syrjäytymiseen vaikuttava tekijä. Selittäjinä koulunkäynnistä syrjäytymiseen voidaan pitää nuorta itseään, perheen vaikutusta, kasvuolosuhteita tai koulun puutteellisesta kykyä vastata lapsen yksilöllisen tuen tarpeisiin. Ahosen (2013) mukaan nuori tulisi kohdata yksilönä ja arvioida yhdessä hänen kanssaan hänen vahvuuksiaan ja ongelmiaan. Tämän arvioinnin pohjalta voitaisiin rakentaa pitkäjänteinen tuki. (Ahonen ym. 2013, 98.) Lapsella on aina jokin syy siihen, mikäli ei halua osallistua, aikuisten tehtävänä on saada ongelman ydin esille ja yhdessä lapsen kanssa määrittellä ne tukitoimet, mikä lasta auttaisi.

7.2 Lapsen hyvinvointia ja osallisuutta suojaavat ja edistävät tekijät

Seuraavissa luvuissa tarkastelen tekijöitä, jotka näyttivät dokumenttien mukaan suojaavan lasta ja edistävän lapsen hyvinvointia ja osallisuutta. Näitä voitiin havaita muun muassa lapsen kehittymisen muutoksina, riskien tiedostamisena ja lapsen osallistumisen mahdollistamisena läheisneuvonpidon ja verkoston tuella ja avulla.

Lapsen auttavia ja suojaavia tekijöitä voivat olla muun muassa haavoittumattomuus, joustava selviytyminen sekä kehityksen käännekohtat, jolloin lapsi voi selviytyä hyvinkin vaikeista olosuhteista. (Rönkä 1992; Sameroff ym. 1997.) Usein esitettyjä selviytymiskeinoja ovat pyrkimykset muuttaa tai muokata stressaavia tilanteita. (Holmila 2010; Vornainen ym. 2001, 30-31; Lazaurs 1993.)

Tässä tutkimuksessa lapsen hyvinvoinnin suojaaviksi tekijöiksi ja osallisuuden vahvistajiksi osoittautuivat lapsen kehitysvaiheet; muun muassa isommilla lapsilla murrosiän taittuminen haasteineen, oppiminen ja joustavuus riskioloista

huolimatta. Lapsen kehittyminen näkyi eri taitojen oppimisena ja koulunkäynnin sujumisena. Pienillä lapsilla suojaavaksi tekijäksi näyttäytyi kiintymys ja luottamus aikuiseen. Luottamus näkyi kykynä ilmaista tunteita ja kyvykkyytenä ottaa lohdusta vastaan. Lapsen sosiaaliset taidot näkyivät haluna osallistua, taitona leikkiä ja tulla toimeen toisten lasten kanssa. Lapsen suojaaviksi tekijöiksi näyttäytyivät yksilölliset lapsi ja perhekohtaiset palvelut ja niiden hyödyntäminen.

Eryteisesti tässä tutkimuksessa nousi esille se, että aineistossa tuotiin avoimesti esille lapsen ja perheen riskitekijät ja joihin myös pyrittiin vaikuttamaan eri tukitoimin. Tässä tutkimuksessa usean lapsen elämässä oli vakavia puutteita, joten kontrolli ja vastuun jakaminen olivat oleellisia tekijöitä läheisneuvonpidon suunnitelmissa. Vaikeassa elämäntilanteessa olevien ihmisten kohdalla kontrolli voidaan kokea myös auttavana tekijänä. Tärkeitä tekijöitä tässäkin tutkimuksessa näyttivät olevan avoimuus ja yhteiset sopimukset. Riskitekijöinä nousivat esille haastava vuorovaikutus perheen sisällä että sukulaisverkostossa. Lasten ja perheen hyvinvointi on riippuvainen monista eri tekijöistä. Väisäsen (2000) tutkimuksen mukaan lapsen psyykkiset ongelmat olivat yhteydessä useisiin samanaikaisiin perhedynamiikan osa-alueiden häiriöihin, kuten perheen epäselvään kommunikaatioon, roolikonflikteihin, eristäytymiseen sekä perheen hajaantumukseen. Samanlaisia tuloksia on saatu myös Whiten (2003) tutkimuksen perheissä, joissa esiintyi lasten kaltionkohtelua ja lapsen käytöshäiriöitä (Pillay 1998). Aineiston osa lapista kokivat pelkoa, turvattomuutta ja kiusaamista kodin ulkopuolella. Lapset olivat joutuneet myös ottamaan liian suurta vastuuta arjesta ja aikuisista, joka vaikutti lapsen omaan jaksamiseen. Tieto lapsen ja perheen riskitekijöistä auttoivat eri tukitoimien järjestämisissä. Läheisneuvonpidon avulla tuli esille myös vakavia lapsen suojelullisia tarpeita. Lapsi vietti aikaa epäsosiaalisessa, rikollisessa kaveripiirissä, joka vaaransi lapsen omaa terveyttä. Myös verkoston avulla tuli esille lapsen kaltionkohtelu perheessä, joihin lastensuojelun oli puututtava kiireellisesti.

7.2.1 Lapsen läheisverkosto

Tutkimuksen dokumenteista ilmeni, että läheisneuvonpitoa oli käytetty lastensuojeluasiakkuuden eri vaiheissa. Neljällä lapsella alkuarvioinnissa, jossa karroitetaan lapsen ja perheen mahdolliset tuen tarpeet. Peräti seitsemällä lapsella oli uhkana sijoitus tai läheisneuvonpidon prosessin aikana tuli sijoituksen tarve esille. Neljällä lapsella läheisneuvonpitoa käytettiin sijoituksen alkuvaiheessa, jossa jaettiin tietoa lapsesta ja neuvoteltiin lapsen ja verkoston yhteydenpidon muodoista.

Tässä tutkimuksessa läheisneuvonpidon verkostoa on tarkasteltu sosiaalisen verkoston nelikentän avulla (Seikkula 1996, 22). Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että aineiston lapsilta löytyi sukulaisverkostoa, jotka halusivat olla tukemassa lasta ja perhettä. Pääsääntöisesti äidit olivat osallisina lastensa läheisneuvonpidossa. Yksinhuoltajuudessa näkyi lapsen elämästä ikään kuin +häviävän+toinen vanhempi. Sisarukset, isovanhemmat, tädit ja sedät olivat aktiivisesti mukana lapsen verkostossa. Kiilin (2006) mukaan perheen saamasta sosiaalisesta tuesta isovanhempien tuki on keskeinen. Isovanhempien suora vaikutus tapahtuu lapsen huolehtimisen kautta ja epäsuora vaikutus näkyy vanhempien tukemisella lapsen kasvatuksessa. (Kiili 2006.) Tässäkin tutkimuksessa isovanhemmat olivat aktiivisesti mukana lapsen ja vanhempien tukemisessä. Joidenkin lasten kohdalla isovanhempien voidaan sanoa olleen myös lapsen hyvinvoinnin riskeinä silloin, kun aikuisten kesken oli riitaisuutta. Aineiston lasten läheisneuvonpidoissa lasten päivittäiset ihmissuhteet olivat vähän osallisena. Kuitenkin olisi tärkeää löytää niitä aikuisia ihmisiä, jota voisivat tukea lasta arjessa, muun muassa päivähoitossa ja koulussa. Myös lapsen muut ihmissuhteet olivat vähän osallisena lapsen läheisneuvonpidossa, näitä olisi ollut muun muassa kaverit tai naapurit. Syynä voivat olla lapsen ja vanhempien haluttomuus tai syynä voivat olla vaitiolovelvollisuuden haasteet ja vastuukysymykset varsinkin alaikäisten kavereiden tai perheen naapureiden suhteen.

7.2.2 Lapsen osallistuminen

Tarkastelin aineistossa lapsen osallisuutta ja osallistumista läheisneuvonpidon prosessin aikana sekä lastensuojelun työntekijän että lapsen sukulaisverkoston näkökulmasta. Tutkimuksessa läheisneuvonpitoon osallistuivat kaikki yli 12-vuotiaat lapset ja alle 12-vuotiaista lapsista kolme ei osallistunut varsinaiseen läheisneuvonpitoon. Lapsista neljällä alle 12-vuotiaalla ja neljällä yli 12-vuotiaalla oli läheisneuvonpitoa varten määritelty oma avustaja, joka on lapsen asioiden ajajana läheisneuvonpidon prosessin ajan. Tämän tutkimuksen yllättävä löytö oli, ettei dokumenteissa lapsen avustajan ääntä kuulunut lainkaan.

Lastensuojelun yhtenä lapsilähtöisenä työmenetelmä on pidetty läheisneuvonpitoa, jossa lapsi voi konkreettisesti osallistua häntä itseään koskevien asioiden ratkaisemiseen. Lapsen osallisuudessa on kyse siitä, miten lapsi voi itse olla määrittelemässä, toteuttamassa ja arvioimassa lastensuojelutyötä ja omaa etuaan. (Reinikainen, 2007, 121). Orasen (2008) mukaan lapsen osallisuus toteutuu silloin, kun lapsi saa riittävästi tietoa siitä, mitä lastensuojelussa ollaan tekemässä ja millaiset vaikutukset niillä on lapsen elämään. Osallisuuden kokemus syntyy tunteesta kuulumisesta johonkin ja yhdessä toimimisesta, sekä ymmärretyksi tulemisesta ja mahdollisuudesta vaikuttaa. Lastensuojelussa kyse on elinympäristön ja vanhempien mahdollisuudesta turvata lapselle hyvä kasvu, kehitys ja turvallisuus. Orasen näkemys on ideaalinen. Uskon kuitenkin, että lastensuojelussa ei toteudu ajatus, jossa lapsi voisi olla tasavertaisesti aikuisen rinnalla vaikuttamassa asioihinsa, vaan ajatuksena on edelleen lasten suojelullinen näkökulma.

Vuorion (2008) mukaan Läheisneuvonpito tarjoaa asiakkaalle mahdollisuuden vapaaehtoiseen osallistumiseen. Asiakkaan osallistuminen voi vaihdella työskentelyprosessien eri vaiheissa. (Vuorio 2008, 12.) Muukkosen (2006) mukaan lastensuojelutyön haasteena on lapsen kohtaaminen ikätasoisesti. Tässä tutkimuksessa lapsen tilannetta ja mielipidettä pyrittiin kartoittamaan eri tavoin havainnoimalla ja keskustelemalla lapsen kanssa - pienemmillä lapsilla käytettiin apuna erilaisia työvälineitä. Lapsen tapaaminen läheisneuvonpidon suunnittelu- vaiheessa oli tärkeää, aineiston mukaan lapsella oli mahdollisuus määritellä

läheisneuvonpidon kysymyksiä ja henkilöitä, joita toivoi tai ei halunnut neuvotte- luun mukaan. Lapsi oli myös mukana suunnittelemassa tarvitsemiaan eri tuki- toimia. Läheisneuvonpidossa oli dokumenttien mukaan lapsen omia toivomuk- sia viety eteenpäin ja hänet oli otettu huomioon suunnitelman tekemisessä.

Lastensuojelun prosessissa kaikkien lasten sosiaalityöntekijä tapasi lasta ennen varsinaista läheisneuvonpitoa. Yhden lapsen kohdalla lapsi itse määritteli, ettei halunnut osallistua tapaamiseen työntekijän kotikäynnillä. Orasen (2008) mu- kaan lapsen osallisuus voi vaihdella ja lapsen kokemus osallisuudesta voi muut- tua. Lapsella on mahdollisuus valita osallistuuko tai kieltäytykö. Orasen (2008) näkemys lapsen osallisuudesta tuli aineistossa esille siinä, että lapsi sai tietoa tilanteestaan, kun lapselle kerrottiin ikään sopivalla tavalla asioista. Isompien lasten oli mahdollisuus vaikuttaa prosessiin enemmänkin; lapsi sai ilmaista omia ajatuksiaan ja osalla lapsista oli dokumenttien perusteella mahdollisuus tehdä itsenäisiä päätöksiä. Tärkeää Orasen (2008) mukaan on lapsen kokemus osallistumisesta, kuulluksi tulemisesta sekä vaikuttamisesta itseään koskevissa asioissa. Lapsen kohtaaminen tapahtuu aikuisen ja lapsen välisessä vuorovai- kutuksessa. Tämän vuorovaikutuksen kautta lapsella on mahdollista tulla aute- tuksi. Kohtaamisen ja kuulemisen kautta lapsen omat voimavarat ja keinot tule- vat huomioiduksi. (Reinikainen, 2007, 78.) Tässä tutkimuksessa esiintyi myös lapsen negatiivista kokemusta siitä, että lastensuojelu on puuttunut lapsen ja perheen elämään. Kuitenkin asiakirjoista voidaan havaita myös, että lapsen ja työntekijän välillä vallitsi luottamusta; asioista voitiin puhua avoimesti ja lapsella oli mahdollisuus kertoa miltä hänestä tuntui. Tässä tutkimuksessa osa lapista antoi myös suoraa palautetta siitä, että ovat kokeneet saavansa apua. Toisille osallistuminen on kokemusta kuulluksi tulemisesta, omien mielipiteiden esittä- misestä ja mahdollisuutta olla mukana suunnittelemassa viranomaisten päättä- mää ratkaisua. (Niiranen 2002, 67, 77.)

Lapsen osallisuutta lastensuojelun läheisneuvonpidon prosessissa voidaan työntekijän näkökulmasta auttaa ja tukea tapaamalla lasta, edistämällä osalli- suutta kertomalla, kyselemällä, kuulemalla lapsen toiveita ja viemällä niitä eteenpäin. Läheisneuvonpidon työmenetelmässä lapselle määritellään oma avustaja, jolla on tehtäviä, muun muassa lapsen tapaaminen, sekä lapsen ää-

nen ja mielipiteen esille tuominen varsinaisessa läheisneuvonpidossa. Lapsen oma avustaja oli määritelty tässä tutkimuksessa neljälle alle 12- vuotiaalle lapselle ja neljälle yli 12- vuotiaalle lapselle. Vaikka tutkimuksessa osalla lapsista oli määritelty oma avustaja, ei hänen äänensä eikä roolinsa tullut esille dokumenteissa.

Aineiston mukaan lapsen osallistumisen tärkeä mahdollistaja arjessa oli lapsen läheisverkosto, joka koostui lapsen sukulaisista. Lapsen läheisverkosto piti yhteyttä lapseen säännöllisesti ja vietti aikaa lapsen kanssa. Tutkimuksessa lapsen sukulaisverkosto toimi lapsen ja perheen apuna, tukena ja kontrollina arjessa. Verkoston avulla lasta autettiin koulunkäynnissä ja harrastukseen osallistumisessa. Sukulaisverkosto halusi toimia lapselle roolimallin ja oli vanhempien tukena kasvatukseen liittyvissä asioissa. Toisaalta nykyään ymmärretään lapsen aikuisen mallin koostuvan monista eri tekijöistä, niistä ihmisistä jotka ovat mukana lapsen arjessa eri toimintaympäristössä.

Gordonin ja Jordanin (1999) mukaan lasten hyvinvoinnin keskeiseksi tekijäksi nähdään lasten ja perheiden sosiaalinen verkosto, joka parhaimmillaan tukee ja luo resursseja lapselle ja perheelle. Lasta suojaavia tekijöitä ovat myönteiset vuorovaikutussuhteet aikuisiin, kuten isovanhempiin ja aikuisiin koulussa ja päiväkodissa. Erityisesti syrjäytymisvaarassa oleva lapsi tarvitsee aikuisilta tukea. Lasta on myös suojeltava sopimattomilta ryhmillä, joiden vaikutus lapseen on negatiivinen. (Forssen, Laine, Tähtinen 2002, 94-95.) Lastensuojelussa kuten myös läheisneuvonpidossa tuki ja kontrolli sekä vastuu ja vastuun jakaminen osoittautuvat hyvin mielenkiintoisiksi aihealueiksi. Kontrolli voi olla myös avointa ja sisältää luottamusta. Asiakas voi samanaikaisesti sekä kritisoida että kokea tyytyväisyyttä lastensuojelussa. (Roos 2004, 87.)

Tutkimuksessa tuli esille verkoston tärkeä merkitys lapsen hyvinvoinnille ja osallisuudelle, antamalla resursseja ja osallistumisen areenoita. Lapsen läheisverkostolta saatiin säännöllistä tukea ja kontrollia arjessa. Kontrolli näkyi dokumenteissa vahvana niissä perheissä, jossa lapsella oli sijoituksen uhkaa. Dokumenttien mukaan verkoston avulla lapsen sijoituksen tarve väistyi, mutta toisaalta verkostolta saatiin myös tietoa, josta lapsen sijoituksen tarve tuli myös esille.

Riskeinä olivat vanhempien tai lasten päihteet, väkivaltaisuus sekä vanhempien voimavarojen vähyys verkoston tuesta huolimatta. Joidenkin lasten kohdalla taas oli lapsen edun mukaista suojella lasta sukulaisverkostolta. Toisaalta voitiin todeta myös verkoston sitoutumattomuus. Verkostoa hyödynnettiin sijoitettujen lasten kohdalla jakamalla tietoa lapsen hyvinvoinnista ja tarpeista, sekä sopimalla lapsen ja läheisten tapaamisista.

Huostassa olevien ja pienten lasten kohdalla lapsen osallistumista kodin ulkopuolelle mahdollistettiin eri tukitoimin. Huostassa olevien lapsien osalta läheisneuvonpitoa pidettiin lapsen hyvinvoinnin tiedonantamisen ja tiedon keruun sekä lapsen mielipiteen ja näkemyksen kuulemisessa. Läheisneuvonpidossa ei tehty sopimuksia, mutta sosiaalityöntekijä otti läheisten näkemykset huomioon suunnitellessa lapsen ja läheisten tapaamisia. Kaikkia toiveita ei voitu täyttää huomioiden lapsen etu ja arjen sujuminen.

Lapsen äänen kuuleminen vaatii lapsilähtöistä ajattelua viranomaiselta sekä läheisiltä koko läheisneuvonpidon prosessin ajan. (Reinikainen 2007, 75, 120). Lapsen osallisuus lastensuojelussa on monitasoista; osallisuus omassa asiassa ja laajemmin osallisuus yhteisössä ja yhteiskunnassa. Edistämällä lapsen osallisuutta omassa asiassaan lastensuojelussa, voidaan samalla vahvistaa myös lapsen yhteiskunnallisen osallisuuden edellytyksiä. Tämä tapahtuu tukemalla lapsen kokemusta toimintakyvystään ja osallistumisestaan lisäämällä lapsen vaikuttamismahdollisuuksia omassa elämässään. (Nivala 2010, 25.)

Tässä tutkimus toi esille useamman nuoren kohdalla aikuisen avun osallistumiselle. Niirasen (1999) mukaan osallistumisen opettelu voi lisätä elämänhallinnan taitoja, aktivoida päätöksentekoa sekä vahvistaa kokemusta täysivaltaisesta kansalaisuudesta. Lapsen osallisuus lastensuojelun läheisneuvonpidon prosessissa syntyivät tässä tutkimuksessa lapsen tapaamisella, lapsen mahdollisuudesta saada tietoa, tulla kuulluksi omine mielipiteineen ja tunteineen sekä lapsen osallisuuden mahdollisuuksien edistäminen eri tavoin lapsen arjessa. Lapsen kuulemisen kautta lapsen asioita ja toiveita oli mahdollisuus viedä eteenpäin ja lapsella oli mahdollisuus valita osallistuuko eri neuvotteluihin tai hänelle oli nimetty avustaja.

7.3 Läheisneuvonpidon prosessin aikana esille tulleet muutokset

Lapsen hyvinvoinnissa ja osallisuudessa tapahtuneita muutoksia voitiin lähestyä tarkastelemalla läheisneuvonpidon prosessin alkuvaiheen ja loppuvaiheen dokumentteja. Dokumentit ilmentävät vain yhdenlaista näkökulmaa eikä näin ollen voida tietää, mitkä muut tekijät ovat vaikuttaneet lapsen hyvinvoinnin ja osallisuuden muutoksiin.

Läheisneuvonpitoa käytetään apuvälineenä tilanteissa, jossa pyritään löytämään konkreettisia ratkaisuja lapsen elämään. (Liikanen ym. 2007, 108, Reinikainen 2007, 13.) Läheisneuvonpidon prosessin avulla voitiin seurata ja tuoda esille muutoksia lapseen tai vanhempien elämässä.

Tämän tutkimuksen dokumenttien mukaan läheisneuvonpidon avulla lapsen ja perheen tilanteet näyttivät selkeytyvän ja tuen tarpeet tulivat näkyväksi. Näitä voidaan todeta aiemmin esitetyssä luvussa 6.7 ja taulukossa 9. Tieto lapsen ja perheen tarvitsemista tukitoimista ja niiden järjestämisestä auttoivat lapsen mahdollisuutta kasvuun ja kehittymiseen. Perheessä esiintyvät rutiinit ja totut tavat auttavat perheen kykyä toimia arjessa ongelmista huolimatta. (Haugland 2005). Osalla perheistä juuri rutiinit mahdollistivat perheen arjen sujumisen. Joidenkin lasten kohdalla perheissä näyttivät roolit selkeytyneen ja aikuiset ottaneen vastuuta asioista, jotka kuuluivat aikuisille ja joista lapset olivat aiemmin huolehtineet. Heino (2013) havaitsi omassa tutkimuksessaan, että läheisneuvonpidon avulla lapsen ja perheen tilanne näytti selkeytyvän ja tulleen tietyllä tavalla näkyväksi. Olen perustellut samoja havaintoja luvussa 6.4 ja taulukossa 5.

Läheisneuvonpidon prosessissa voidaan havaita lapsen ja verkoston voimaantumisen elementtejä. Reinikaisen (2007, 120) tutkimuksen mukaan nuorten keskeisin voimaantumisen kokemus syntyi laajan verkoston mukanaolona nuorten ongelmien ratkaisujen etsimisessä. Aineistossa tuli esille muun muassa lapsen oma kokemus siitä, että hän on perheelle tärkeä ja tukitoimet ovat autta-
neet.

Läheisneuvonpidon avulla voitiin dokumenttien perusteella havaita lapsen mahdollista voimaantumisen kokemusta, turvallisuuden lisääntymistä sekä kasvun ja kehityksen edistymistä eri tukitoimien avulla. Vournasen (2001) mukaan hyvinvointia ilmentäviä tekijöitä ovat terveys, elämänhallinta ja elämäntavat. Hyvinvointia auttavia tekijöitä ovat harrastusmahdollisuudet, palveluiden toimivuus, ympäristön terveellisyys ja voimavarat. (Vornainen 2001, 33-34.) Lapsen osallisuudessa on kyse lapsen aidosta osallistumisesta itseään koskevaan päätöksentekoon; saada riittävästi tietoa tilanteesta, eri vaihtoehdoista ja päätösten perusteluista, jotta voisi antaa oman asiantuntijuutensa prosessiin. (Hill, Tisdall 1997.)

Lapsen osallistuminen tässä tutkimuksessa muodostuivat vuorovaikutuksesta, tiedon saannista, verkoston laajentumisesta ja osallistumisen mahdollistamisesta. Tärkeää olivat lasten ja perheen toiveiden ja voimavarojen huomioiminen läheisneuvonpidon suunnittelussa ja toteutuksessa. Lapsissa ilmeneviä muutoksia olivat lisääntynyt iloisuus, huumori, hyväolo, aktiivisuus, sitoutuminen, puhuminen ja yhteistyön lisääntyminen. Koulussa lasten kiusaaminen oli loppunut. Tutkimuksessa olevien lasten ja perheen vuorovaikutuksen lisääntyminen näkyi eristäytyvän kulttuurin muuttumisena keskusteleväksi ja ulospäin suuntautuvaksi toimintatavaksi.

Lapsen osallistuminen näytti lisääntyvän läheis- ja viranomaisverkoston avulla. Tämän aineiston perusteella läheisneuvonpito menetelmänä näytti lisäävän lapsen osallistumista. Lasta oli tavattu, kuultu ja lapsen mielipiteitä oli otettu huomioon läheisneuvonpidon järjestelyissä ja tukitoimissa. Lapsen osallisuutta ja hyvinvointia edistäviksi tekijöiksi osoittautuivat sitoutuminen ja pitkäjänteisyys. Osalla perheistä sitoutuminen verkoston tarjoamiin tukitoimiin edesauttoi toimintatapojen vakiintumista. Tutkimuksessa olevien lasten koulunkäynti ja oppiminen näytti edistyvän, josta lapsi oli tyytyväinen ja sai hyvää palautetta. Lapsen käyttäytymisessä tapahtui muutoksia parempaan.

Tässä tutkimuksessa voitiin havaita, että lasten verkosto oli laajentunut, lapsi oli aloittanut uudelleen lopettamansa harrastuksen, lapselle oli tullut lisää sukulaiskontakteja. Lasten ja vanhempien tueksi oli tullut ammatillista tukea. Lasten ja

perheen tilanteen selkeytyminen laajensi lasten mahdollisuutta osallistua kodin ulkopuolisiin toimintoihin, tavata kavereita, harrastaa, osallistua opiskeluun ja pitää säännöllistä yhteyttä sukulaisverkostoon. Lapsilla oli tärkeää tietää miten ja kuka hoitaa hänen ja hänen vanhempiensa asioita. Verkoston sitoutuminen ja yksityiskohtaisen suunnitelman syntyminen auttoivat lapsen hyvinvoinnin lisääntymisessä. Lapsella tuli myös tunne siitä, että on läheisilleen tärkeä ja tämä välittäminen näkyi myös tiiviimpänä yhdessäolona mielekkään toiminnan kautta. Tutkimuksessa olevien lasten kohdalla koulusta erottamisen uhka näytti väistyvän ja siten voitiin ennakoida myös lapsen syrjäytymisriskin vähentyneen. Lasten elinympäristön muutokset näyttivät auttavan lasten tilanteen rauhoittumiseen.

Homila (ym.2010) on tuonut omassa tutkimuksessaan esille, että päihdeongelmaisten vanhempien kodissa lapset ovat omaksuneet aikuisten velvollisuuksia ja niin kutsutusti pyörittävät arkea. (Holmila ym. 2010). Tutkimuksen läheisneuvonpidon seurannassa kävi myös ilmi vanhempien sitoutumattomuus. Perheen vanhempia on mahdotonta auttaa, mikäli he eivät ole valmiita sitoutumaan muutokseen. Kääriäinen (2004) vahvistaa lapsen oikeutta lapsuuteen. Vastuullisuus kuuluu vanhemmuuteen, mikäli tämä hukkuu, vastuunkantajaksi joutuvat viranomaiset. (Kääriäinen 2004, 99.) Tässä tutkimuksessa verkostot toivat tietoa lapsen turvattomuuden ja huolenpidon puutteista, jotka vaativat lapsen suojellisia toimenpiteitä. Lastensuojelun lapset joutuvat muita lapsia useammin tilanteisiin, joita ei tulisi lasten elämässä olla laisinkaan. Näitä ovat mm. väkivallan näkeminen ja kokeminen. (Pakkanen 2010; Hiitola 2008;Heino 2007.) Lapset kokevat vanhempansa elämänsä tärkeimmiksi henkilöiksi ja lasten ensisijainen kasvattaja onkin oma vanhempi, mutta on tilanteita, joissa viranomaisten on toimittava vasten vanhempien tahtoa. (Sinko 2001, 148.)

Vanhempien päihdeongelma on yleisin syy lasten huostaanottoihin suomessa (Pasul ym.2008;Kalland ym.2001) ja Lastensuojelun asiakkuuden taustalla on usein myös vanhempien jaksamattomuutta, lapsen hoidon laiminlyöntiä ja perheväkivaltaa. (Heino 2007;Hiitola 2008). Myös tämän tutkimuksen lapsilla ja heidän vanhemmillaan näyttäytyi edellä mainittuja asioita. Tutkimuksen seitsemällä lapsella oli läheisneuvonpidon prosessin aikana uhkana sijoitus. Heino

(2013,2009) tutkimusten mukaan lastensuojelun työntekijät havaitsivat lastensuojelun sijaishuollon tukitoimilla usean lapsen tilanteen kohentuneen. Huostaanotto parantaa lapsen hyvinvointia joillakin osa-alueilla, mutta se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että huostaan otettujen lasten tilanne olisi yhtä hyvä kuin muilla ikätovereillaan. Huostaan otettujen lasten suhteet vanhempiinsa säilyy monesti jännittyneenä ja uhkaavana sekä muutokset lapsen sosiaalisessa tuki-verkostossa tuovat myös lisäjännitteitä lapselle. (Heino ym. 2013 58-59;Heino 2009, 2008).

Dokumenteista voitiin todeta, että lasten sijoitus antoi mahdollisuuden lapsen tasapainoiseen kehitykseen ja kasvuun. Lasten elinympäristön rauhoittuminen näkyi lapsessa sisäisenä ja ulkoisina muutoksina; iloisuutena ja aktiivisuutena löytää mielekäs tekeminen sekä haluna oppia uusia käytännön taitoja. Lapsen säännöllinen käynti terapioissa edesauttoi myös lapsen kehittymistä eri osa-alueilla

7.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tieteen tavoitteena on kuvata ja selittää todellisuutta mahdollisimman totuudenmukaisesti. Tiede muuttuu jatkuvasti ja sitä joudutaan täydentämään aina uudestaan. (Raatikainen 2004, 155; Salonen 2007, 40-41.) Tieteen arvovapaudesta keskustellaan paljon. Tuomen ja Sarajärven (2009, 68) mukaan edes tutkimusongelmaa ei voida muotoilla teoria- tai arvovapaasti. Voiko tiede olla koskaan arvovapaata vai onko se ylipäätään aina erilaisten arvojen läpäisemä? Kysymys arvovapaudesta liittyy objektiivisuuteen, jossa tutkijan tulisi olla ulkopuolinen ja riippumaton tutkimuskohteesta. (Aaltio, Puusa 2011, 153.) Tässä tutkimuksessa arvovapaus voidaan liittää aiheen valintaan, tulosten hyväksymiseen ja tulosten soveltamiseen (Raatikainen 2004, 140).

Tieteen ja tieteellisen ajattelun edellytyksenä on arkielämä ja arkinen ajattelu. Kuitenkaan tämä ei riitä yksinään tieteelliselle tiedolle, vaan tutkija tarvitsee avukseen teoriaa ja empiiristä tutkimusta. Tieteen mahdollisuudet syntyvät luovassa ajattelussa, kriittisyydessä ja perusteiden jatkuvassa kyselyssä ja ky-

seenalaistamisessa. Tiede syntyy kolmesta tasosta empiria, teoria ja filosofinen taso. (Salonen 2007, 33, 36-37.) Tässä tutkimuksessa em. tasot ovat vaihdelleet tutkimuksen eri vaiheissa.

Tutkijan rooliin kuuluvat myös metodiosaaminen ja metodikirjallisuuteen perehtyminen. Tutkimuksen alussa tutkija valitsee tutkimuksen tekemiseen sopivan strategian, johon vaikuttavat tutkimuksen kohteena oleva ilmiö ja se mitä kohteesta halutaan tutkia. Tutkimusstrategia antaa mahdollisuuden totuudenmukaiseen tietoon tutkittavasta ilmiöstä. Tämä kuitenkin edellyttää sitä, että tutkimus on toteutettu tutkimuseettisten periaatteiden mukaisesti. (Robson 2002, 80-86.)

Laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysin luotettavuuskriteerit ovat uskottavuus, vahvistettavuus, reflektiivisyys ja siirrettävyys. Uskottavuus kuvaa sitä miten tutkimusaineisto ja sen pohjalta valittu analyysitapa kuvaavat tutkittavaa ilmiötä. Laadullisen tutkimuksen olemukseen kuuluvat aineiston keräämis- ja analyysimetodien kuvaus, joka antaa lukijalle mahdollisuuden arvioida tutkimusta ja uskottavuutta. (Tuomi ym. 2002, 20). Tässä tutkimuksessa uskottavuus perustuu valittuun ja rajattuun tutkimusaineistoon eli lastensuojelun läheisneuvonpidon dokumentteihin. Aineiston tulkintaa helpotti oman työkokemukseni kautta saamani ammatillinen tietämys ja käytännön kokemukseni lastensuojelutyöstä sekä läheisneuvonpidon työmenetelmästä. Mielestäni työkokemukseni myös lisää tutkimuksen uskottavuutta vaikka Laaksonen (2011) näkeekin riskinä sen, että lukija itse tulkitsee tekstejä omista lähtökohdistaan, kokemuksistaan ja käsityksistään käsin. Tuomen (2002) mukaan luotettavuutta lisää se, että tutkijalla on riittävästi aikaa tehdä tutkimusta. (Tuomi ym. 2002, 139). Itseläni on ollut kyseessä kohtalaisen pitkä tutkimusprosessi, joita olen käynyt läpi myös ohjaajan kanssa.

Tutkimuksen luotettavuutta katsotaan parantavan sen, että tutkimusprosessi on kuvattu huolellisesti ja selkeästi (Tuomi ym. 2002, 138.) Tässä tutkimuksessa luotettavuutta lisäsi aineiston analyysin dokumentointi vaihe vaiheelta omissa muistiinpanoissa. Tutkimusprosessin vahvistettavuudella tarkoitetaan kirjaamista niin, että toinen tutkija voi seurata tutkimusprosessia. Luotettavuuteen liittyvät myös tutkimusmenetelmien validiteetti, joka tarkoittaa että tutkimuksessa on

tutkittu sitä mitä on aiottukin. Reliabiliteetilla ymmärretään sitä, että toinen tutkija voi samoilla metodeilla päästä samankaltaisiin tutkimustuloksiin. (Tuomi ym.2002, 133).

Tuomen ym. (2002, 130) mielestä hyvä tieteellinen käytäntö tarkoittaa tiedeyhteisössä tunnustettujen toimintatapojen noudattamista, huolellisuutta ja tarkkuutta koko tutkimuksen ajan. Asiakirjojen analyysivaihe on tutkimuksen kriittisin vaihe myös luotettavuuden näkökulmasta. Analysointivaiheessa korostuvat tarkkuus ja johdonmukaisuus. Tutkimuksen alussa luotettavuus syntyy tutkijan esiyymmärryksestä aihetta kohtaan. Esiyymmärrys voi perustua omakohtaiseen kokemukseen, luettuun tietoon tai toisen kautta saatuun tietoon. Huolellinen ja monelta eri näkökulmalta tapahtuva teoreettinen perehtyminen tutkimuskohteeseen lisää tutkimuksen luotettavuutta. Myös kohdeilmiön kuvaaminen ja sen huomioiminen koko tutkimusprosessin ajan lisää tutkimuksen luotettavuutta. Lisäksi tutkijan reflektiivisyys omia valintojaan ja niiden vaikutuksia kohtaan eri tutkimuksen vaiheissa lisäävät tutkimuksen luotettavuutta. (Puusa 2011, 159, 164-165.) Reflektiivisyydellä tarkoitetaan tutkijan tietoisuutta tutkimuslähtökohdistaan ja niiden vaikutuksista tutkimuskohteen valintaan ja tutkimusprosessiin. Tämän tutkimusaiheen valintaa on vaikuttanut oma sitoutuneisuus läheisneuvonpidon työmenetelmään, että oma työkokemukseni lastensuojelutyöstä. Tiedostin myös oman liiankin positiivisen näkemyksen läheisneuvonpidon työmenetelmästä ja sen myönteisestä vaikuttavuudesta lapsen elämään. Toisaalta olen myös kriittisesti katsonut lastensuojelunkäytänteitä ja tietoisesti pyrkinyt tarkastelemaan tutkimusta ulkopuolisen silmin. Tämä on toisaalta tuonut etäisyyttä käytäntöön.

Laadullisen tutkimuksen kirjoittamiseen ja arviointiin on olemassa eri tapoja riippuen esimerkiksi siitä, mitä analyysimetodia on käytetty. Raportin eri vaiheita ei välttämättä voida erottaa toisistaan. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys voi olla väljä ja tutkimuskysymykset saattavat selkeytyä vasta tutkimuksen edetessä. (Tuomi, Sarajärvi 2009, 150.) Tärkeää on kuitenkin tuoda esille miksi ja miten on tehnyt omat tutkimusvalintansa ja limittää ne teoriaan. Tieteellisen tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan kokonaisuutena, jolloin sisäinen koherenssi painottuu ja paranee silloin, kun tutkimuksenteon eri valinnat on perusteltu ja tuotu

avoimesti esiin. (Salonen 2007;Puusa 2011) Tässä tutkimuksessa kuvataan tutkimusaiheen valintaa sekä omaa esiymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Olen pitänyt koko tutkimusprosessin ajan tutkimuspäiväkirja, johon olen kirjannut oivalluksia tutkimusprosessin eri vaiheissa.

Aaltion ja Puusan (2011) mukaan luotettavuuteen kuuluvat tutkimuskäytännön perustelut sekä myös tutkimuksen yleistettävyys. (Aaltio, Puusa 2011, 153.) Salosen ja Puusan (Salonen 2007, 55; Puusa 2011, 154) mukaan tieteen vaatimukset voidaan jakaa kahteen pääkriteeriin; väitteiden tulee olla tosia ja niillä tulee olla yleistä merkitystä. Puolueettomuus on kysymys, jota on hyvä tarkastella muun muassa siitä näkökulmasta, että kuuleeko tutkija tiedon antajaa itseään vai suodattuuko tieto tutkijan oman ymmärryksen läpi. (Tuomi ym. 2002, 133.)

Tutkimuksen vaatimuksena voidaan pitää myös eettistä kestävyyttä. Tuomen ja Sarajärven (2009, 15) mukaan tutkimuksen eettisyys lähtee aiheen valinnasta ja tehtävän määrittelystä. Tässä tutkimuksessa aiheen valinnassa ja tehtävän määrittelyssä on haluttu tuoda esille lapsen näkökulmaa ja tuottaa tietoa siitä, miten lastensuojelussa läheisneuvonpidon työmenetelmän kautta saadaan lapsen hyvinvointi ja osallisuus näkyviin ja miten sitä voidaan edistää lastensuojelussa. Haaparannan ja Niiniluodon (1991) mukaan etiikan suhteen tärkeitä kysymyksiä ovat mm. millainen on hyvä tutkimus, onko tiedonjano hyväksyttävää kaikissa asioissa ja se miten tutkimusaiheet valitaan? Millaisia tutkimustuloksia saa tavoitella sekä millaisia keinoja tutkija saa käyttää? (Tuomi ym.2002, 123.) Tämän tutkimuksen aineistona on lastensuojelun dokumentit, jonka tarkastelussa on syytä olla myös kriittinen. Laaksosen (2011) mukaan sosiaalityön eettisiä kysymyksiä on dokumenttien kirjoittamisessa, joka sisältää paljon valtaa, sillä kirjoitettaessa päätetään, mitä tuodaan esille ja mitä rajataan pois. Näin ollen dokumenttien tarkastelu on vain yksi näkökulma ja sen on kirjoittanut usein viranomainen.

Arkaluonteisten asioiden tutkimuksissa, on huolehdittava siitä, ettei yksilöä voida tunnistaa tutkimuksesta. (Tuomi ym. 2002, 21). Lisäksi on pohdittava tutkimuksen selkeyttä sekä sitä, ketä tutkimus palvelee ja miksi siihen on ryhdytty.

Tämä käy ilmi jo tutkimuskysymyksissä ja -asettelussa. Tässä tutkimuksessa yksittäisen ihmisen tunnistamattomuutta on suojeltu poistamalla nimet, iät sekä tutkimusalueen sijainti. Tämän tutkimuksen lähtökohtana oli tarkastella lapsen hyvinvointia ja osallisuutta. Ne ovat kaikkien lasten perusoikeuksia ja niiden saatavuutta ja mahdollisuutta tulee edistää. Tässä tutkimuksessa lasten hyvinvointia ja osallisuutta tarkastellaan lastensuojelun kontekstista. Mielestäni näitä aiheita voidaan tarkastella sekä paikallisesti että yhteiskunnallisesti ja nostaa esille niitä asioita, jotka edistävät tai kaventavat lasten hyvinvointia ja osallisuutta. Tämän tutkimuksen avulla voidaan tarkastella myös sitä, millä tavalla lastensuojelua ja tässä tapauksessa lastensuojelussa käytettyä työmenetelmää läheisneuvonpitoa voidaan kehittää edelleen lapsen osallisuuden ja hyvinvoinnin mahdollistajana.

7.5 Johtopäätökset

Tämä tutkimus herätti kysymyksen lapsiperheiden varhaisista tukimuodoista ja yhteistyötä yli organisaatorajojen. Lapsiperheiden riskien varhaisella tunnistamisella voitaisiin vahvistaa suojaavia tekijöitä. (Hakovirta ym.2014;Lapsiasianvaltuutetun vuosikirja 2014;Kajantie ym. 2013; Bardy 2009, 239; Sauli 2007;Esping-Andersen 2002; Järvitie 2001, 89) Tämän tutkimuksen mukaan lapsen hyvinvoinnin vajeet näkyvät yhteiskunnallisena haasteina vasta myöhemmällä iällä, silloin kun lapsi aloittaa elinympäristönsä laajentamisen. Lapsen hyvinvoinninvajeiden vaikutukset saattavat näkyä myöhemmällä lapsen epäsosiaalisena ja rikollisena käyttäytymisenä sekä syrjäytymisen uhkana. Onko niin, ettei lasten hyvinvointia tunneta eikä pahoinvointia tunnisteta? Tätä ajatusta tukevat lastensuojelun asiakkaina olleiden lasten asiakirjat ja (esim. Hakulinen ym.2009, 154;Mäenpää,Törrönen 1996) yksi suurin ongelma on viranomaisten välisessä tiedonkulussa. (Piispa 2012) Läheisneuvonpidon työmenetelmän käyttöä voitaisiin laajentaa yhä enemmän peruspalveluiden piiriin. Toiminnan ytimenä olisi varhainen tuki ja perheen aito osallisuus sekä joustava sektorit ylittävä yhteistyö.

Bardyn (2009) mukaan kasvavat asiakasmäärät kertovat lasten ja lapsiperheiden pahoinvoinnista ja yhteiskunnallisesta tilasta. (Bardy 2009, 53 . 54: Heino 2009, 199-211) Lastensuojelussa on usein kysymys siitä, että lasten oikeudet eivät tule omassa kodissa ja omien vanhempien taholta täytetyksi. Tämä tutkimus samoin kuin useat aikaisemmatkin tutkimukset vahvistivat vanhempien hyvinvoinnin vajeiden vaikuttavan lasten hyvinvoinnin vajeisiin ja sitä kautta lapsen pahoinvointiin. Lastensuojelutyön ei tule kuitenkaan painottua vanhempien auttamiseen, vaan lastensuojelussa on kyse nimenomaan lapsen oikeuksien turvaamisesta. (Hurtig 2003, 70;Nätkin 2003, 18:Kajanoja, Turunen 1996, 77.) Itäpuisto (2001, 2005) on tutkinut lapsen kokemuksia vanhempien ongelmallisesta alkoholinkäytöstä. Yksi tutkimuksen merkittävä löydös oli se, että vanhempien juomisesta kärsivä lapsi jää usein yksin huolten ja ongelmien kanssa. Valitettavasti yhteiskunnan keinot tavoittaa näitä lapsia varhaisessa vaiheessa ovat usein heikot. (Holmila ym. 2009, 104-105.) Päihdepalvelut keskittyvät yksilöön eikä useinkaan ole menetelmiä, joilla autettaisiin koko perhettä (Itäpuisto 2005). Tämän tutkimuksen perusteella voidaan myös todeta, ettei aikuisille suunnatuissa palveluissa huomioida riittävästi perheen lapsia.

Yhteiskunnan viranomaiselle on asetettu tehtävä puuttua lapsen riskiolosuhteisiin. Kotiliedessä (16/2012) masennuksesta toipunut äiti kiitti siitä, että onneksi joku puuttui heidän elämäänsä. Äidin kokemuksen mukaan lapsen sijoittaminen kiireellisesti oli elämän vaikein asia eikä aluksi sitä hyväksynyt. Vasta toivuttuaan äiti oli ymmärtänyt lastensuojelun puuttumisen auttavana toimenpiteenä. Tutkimuksessa tuli esille useamman lapsen kohdalla vanhempien moninaiset haasteet elämän eri alueilla. Joidenkin lasten kohdalla lapsen eläminen omassa kodissa ei ollut enää turvallista. Heinon ym. (2013) mukaan voidaan todeta, että kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ovat altistuneet muita lapsia useammin epäsuotuisille tekijöille ja olosuhteille. Lastensuojelujärjestelmä ei pysty kokonaan poistamaan erilaisten lähtökohtien aiheuttamia eroja lasten hyvinvoinnissa. (Heino ym.2013, 56-57.) Lapset tarvitsevat erityisiä terveydenhuollon palveluita.

Lastensuojelutyön erityisyys on siinä, että lapsen tarvitseman erityisen tuen ja palveluiden tuottajat ovat usein lastensuojelun ulkopuolelta. (Heino 2009, 210.) Heikkisen (2007) tutkimuksen mukaan erityisen tuen tarpeessa oleva nuori tar-

vitsee pitkäjänteistä, suunnitelmallista ja yksilöllistä tukea. (Bardy 2009, 53 . 54;Heikkinen 2007, 73.) Tämä tutkimus toi esille lapsen yksilölliset tarpeet ja tärkeitä olisikin, että nuori itse olisi mukana määriteltäessä itselleen sopivia tuen muotoja. Aikuisen tehtävänä on tarjota eri areenoita, joissa nuori voi toimia.

Läheisneuvonpidon perimmäinen ajatus ja toimintakulttuuri haastavat perinteistä sosiaalityötä, sillä läheisneuvonpidon lähtökohtana on kumppanuus ja tasa-vertaisuus ja se nähdäänkin sosiaalityötä demokratisoivana työtapana. (Reinikainen 2007, 13;Möller 2006a). Baumgartenin (2010) mukaan lapsilähtöinen toiminta toteutuu silloin, kun lapsi tulee aidosti kuulluksi ja hän pääsee vaikuttamaan omiin asioihinsa. (Baumgarten 2010, 80.). Lapsilähtöisyys kuuluu läheisneuvonpidon julkilausuttuihin perisaatteisiin. Periaatteesta käytäntöön voi kuitenkin olla vielä pitkä matka ja saattaapa joku vielä kyseenalaistaakin työskentelyn lapsilähtöisyyden (Reinikainen 2007, 11.) Möllerin (2006a) mukaan aikuisilla saattaa tulla lapsilähtöisessä työskentelytavassa myös huoli siitä, että lapsi saattaa joutua ottamaan vastuuta asioista, jotka eivät hänelle vielä kuulu (Reinikainen 2007, 15). Tämän tutkimuksen mukaan yksi lapsen osallisuutta ja hyvinvointia edistävä työmuoto on läheisneuvonpito. Työmuoto ei itsessään takaa edellä mainittuja asioita, vaan se on tietoinen valinta, jossa lapsikeskeisyys ohjaa koko työprosessia. Lapsen avustajan nostaminen esille lapsen edustajana on tärkeä kehittämisen aihe. Nyt se ei näytä dokumenttien mukaan kovin keskeiseltä, koska lapsen avustajan ääntä ei tullut esille asiakirjoissa.

Lapsikeskeisyyden rinnalla nostaisin esille myös lastensuojelua moititun vallan ja negatiivisuuden. Maritta Törröstä (1999, 12) mukaan lastensuojeluasiakkaisiin liitetään «kokonaisvaltainen negatiivisuus», jonka hän näkee osana vallankäyttöä. Jens Qvortrup pitää lastensuojelua eettisesti haastavana, jossa aikuisilla on hyvien pyrkimysten varjolla myös mahdollista leimata, supistaa lapsen oikeuksia ja kontrolloida lasta. (Qvortrup1987, 11; 1994, 333.) Edellä mainitut näkökulmat haastavat lastensuojelun sosiaalityön jatkuvaan refleksiivisyyteen, jossa tiedostetaan viranomaiselle siirretty valta puuttua sekä vastuu suojella lasta ja turvata lapsen kehitys ja yksilölliset voimavarat. Sosiaalityön keskeisiä eettisiä periaatteita ovat itsemääräämisoikeus ja asiakaslähtöinen työote. Tämä

tarkoittaa sitä, että asiakas on oman elämänsä subjekti. Sosiaalityölle ei riitä ylläpitäminen, vaan interventioiden tavoitteena on muutokseen pyrkiminen. Aila-Leena Matthies (2009) tuo esille sosiaalityöhön kuuluvan intervention prosessina, jossa pyritään toimimaan asiakkaan kanssa pikemminkin kumppanina ja näin myös vahvistamaan asiakkaan itsenäisyyttä. (Matthies 2009.)

Lapsen säännöllinen tapaaminen ja luottamuksen syntyminen ovat ydinasioita, jonka kautta lapsella on mahdollisuus osallisuuteen. Vuoden 2014 alussa tuli lastensuojelulakiin lisäys, joka turvaa lapsen oikeuden tavata lapsen sosiaalityöntekijää riittävän usein. (Sosiaaliportti). Tämä on lain laatijan mukaan ollut tarpeellinen lisäys lastensuojelulakiin. Lastensuojeluun tulisi kehittää ja vakiinnuttaa myös tapoja, jossa lapsella on mahdollisuus antaa palautetta. Tässä tutkimuksessa asiakirjojen mukaan lasten tapaamisten yhteydessä lapsilta oli kysytty kokemuksia siitä, miten lapsi on kokenut tulevansa autetuksi. Läheisneuvonpidosta kysytään myös asiakaspalautetta. Tässä tutkimuksessa oli alun perin tarkoitus hyödyntää läheisneuvonpidon palautelomakkeita, joita mielestäni tuli kehittää lapsilähtöisemmäksi. Lapsi voisi vastata kokemuksiinsa hymiöiden tai avoimien kysymysten avulla.

Laajemmin ajateltuna osallisuus on lapsen osallisuutta eri toimintaympäristöissä. (Nivala 2010, 20.) Vornasen (2001) mukaan aikuisten on luotava osallisuuden areenoita siellä missä he lasten kanssa toimivat. Lastensuojelussa lasten osallisuutta voitiin tämän tutkimuksen mukaan lisätä tarjoamalla lapselle osallisuuden mahdollisuuksia, kuten eri harrastusten tukeminen ja mahdollistaminen sekä lapsen koulutuksen ja koulunkäynnin tukeminen. Osallistumisessa lapsella tulisi olla kokemus siitä, että hänen mielipiteillään ja toivomuksillaan on vaikutusta. Vuoden 2013 Nuorisobarometrian teemana oli osallisuus ja vaikuttaminen. Nuoret eivät halunneet vaikuttaa yhteiskunnallisesti, koska siitä ole mitään hyötyä heille itselleen. (Nuorisotutkimusseura 2014)

Yhteiskunnassa on havaittavissa laajemminkin yksilöllisyyden lisääntyminen. Kuitenkin perusolemukseltaan ihmisellä on tarve kuulua yhteisöön ja kokea olevansa yhteisölle merkityksellinen. Lastensuojelussa läheisneuvonpito on yksi tapa tuoda esille yhteisöllisyyden merkitystä yksilön hyvinvoinnin ja osallisuuden

vahvistajana. Tässä tutkimuksessa lapsen läheisverkosto (perhe ja suku) oli merkittävässä roolissa lapsen osallisuuden ja hyvinvoinnin edistäjänä. Osallisuus lähiyhteisössä on lapsella tärkeä asia, joka antaa parhaimmillaan valtaistumisen ja voimaantumisen kokemuksen. Lapsen positiiviset kokemukset lähiyhteisöön kuulumisesta vahvistavat kokemusta omasta toimintakyvystään. (Nivala 2010, 20.)

Heinon (2008) tutkimuksen mukaan lapset ovat kokeneet läheisten mukanaolon läheisneuvonpidossa tärkeäksi. (Heino 2008, 40). Verkoston avulla voidaan lapselle tarjota osallistumisen areenoita. Minkään menettelytavan ei kuitenkaan voida automaattisesti olettaa tuottavan asiakkaalle osallisuuden kokemusta. (Vuorio 2008, 12.) Heinon (2003) tutkimuksessa osa lapsista koki, ettei hänen mielipiteensä olleet tärkeitä ja ettei hänelle tärkeistä asioista keskusteltu läheisneuvonpidossa. (Reinikainen 2007, 20.) Läheisneuvonpidossa lapsella tulisi olla mukana oma edustaja, joka on lapsen äänenä koko läheisneuvonpidon prosessin ajan. (Rousu 2007, 64.) Tässä tutkimuksessa puolet lapsista oli määritellyt myös oma avustaja, joka edustaa lasta läheisneuvonpidossa. Tämä ei kuitenkaan näkynyt millään tavalla dokumenteissa. Tätä itse jäin miettimään, onko syytä vielä korostaa lapsen avustajan tehtävää. Lisäksi näkisin kehittämisen aiheeksi avustaja vakiinnuttamisen läheisneuvonpidon työmenetelmään. Tämän tutkimusaineiston perusteella olennainen asia oli myös lapsen ja verkoston sitoutuminen sekä lapsen ja perheen yksilölliset tukitoimet.

Reinikaisen (2007) tutkimuksen mukaan 80-90% asiakkaista ovat olleet tyytyväisiä läheisneuvonpito työmuotoon ja sen tuloksiin. (Reinikainen 2007). Suomessa on seurattu myös läheisneuvonpidon pitempiaikaista vaikuttavuutta. Läheisneuvonpidosta tehdyn seurantatutkimuksen mukaan oli yleistä, että kahden vuoden päästä verkoston suunnitelmat olivat toteutuneet melko hyvin (Reinikainen 2007, 21, 75). Tämä tutkimus osoitti myös että läheisneuvonpidon suunnitelmat olivat lisänneet lapsen osallisuutta ja hyvinvointia. Tutkimuksessa voitiin todeta, että verkoston avulla saatiin resursseja ja mahdollistettiin lapsen osallistuminen. Tutkimuksessa tehtiin myös suunnitelmia, johon verkosto ei sitoutunut eri syistä.

Tutkimuksessa haluttiin tarkastella sitä, että vastaako läheisneuvonpito työmenetelmänä lain vaatimukseen lapsen osallisuudesta, hyvinvoinnista ja verkoston huomioimisesta? Tämän tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että läheisneuvonpidossa lapsi tulee osalliseksi omassa asiassaan, yhteisössä sekä yhteiskunnassa. Yhteiskunnan tehtävänä nähdään viimekädessä lapsen turvallisuuden palauttaminen ja lapsen huolenpidon ja voimavarojen turvaaminen. Verkoston asiantuntijuuden ja tukitoimien hyödyntäminen olivat tärkeitä lapsen hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäjiä. Uramon (2008, 65) mukaan läheisverkoston avulla voidaan lapselle löytää myös riittävää vanhemmuutta arkeen.

Perinteisessä hyvinvointitutkimuksessa lapsista saatu tieto on tullut ikään kuin sivutuotteena. Tämä tieto ei kuitenkaan kerro vielä tarpeeksi lapsen elämästä. (Kiili 1998, 12-13.) Simpuran (1996) mukaan tarvitaan välineitä, joiden avulla voidaan seurata lapsen hyvinvointia ja sen edistymistä. (Heino 1999, 16; Simpura 1996, 12-13.) Yksistään pahoinvoinnin kokemusten ja vajeiden esille tuominen ei ole mielestäni riittävä, vaan tutkimuksia tulisi myös hyödyntää lapsille suunnattujen yksilöllisten palveluiden kehittämisessä ja tarjonnassa. Lisäksi tarvittaisiin seurantatutkimuksia ja lapsilta saatua näkemystä siitä, miten he ovat kokeneet eri palvelut.

LOPUKSI ESITÄN MUUTAMIA TUKIMUKSEN AIKANA HERÄNNEITÄ KEHITTÄMIS . JA TOIMENPIDE EHDOTUSTA:

- Tutkimuksen aikana olen pohtinut lapsinäkökulmaa ja lastensuojelua. Mielestäni lastensuojelussa lapsinäkökulman huomioiminen ei vaadi enempää resursseja, vaan ajattelutavan omaksumisesta tietoisesti lapsilähtöiseksi. Lastensuojelussa tulisikin kehittää/vakiinnuttaa työkäytänteitä, jotka on havaittu asiakaslähtöisiksi. Tämän tutkimusprosessin jälkeen olen edelleen sitä mieltä, että läheisneuvonpidon avulla lapsen mahdollisuus osallistumiseen ja hyvinvointiin näyttää lisääntyvän. Toisaalta kaipaisin tämän todentamiseen vielä lisää lapselta saatua tietoa.

- Tutkimuksen aikana on vahvistunut näkemys lastensuojelun lasten ja perheiden moninaisista haasteista ja joka vahvistaa näkemystä siitä, että eri tahojen

välinen yhteistyö on tärkeää, sillä lapsen ja perheen auttamisen keinot ja tuen toteuttajat tulevat usein lastensuojelun ulkopuolelta. Itselläni on herännyt kysymys, olisiko lapsen ja perheen tilannetta voitu auttaa varhaisemmassa vaiheessa jo peruspalveluissa? Yhteiskunnan arvot näkyvät siinä, miten yhteiskunta hoitaa heikoimmassa asemaassa olevien ihmisten asioita. Suunnataanko lapsille ja lapsiperheille resursseja ennaltaehkäisevään työhön ja palveluihin?

- Lastensuojelutyöhön on asetettu ristiriitaisia paineita yrittää ratkaista yhteiskunnan monia haasteita, joita muun muassa yhteiskunnan muuttuneet rakenteet ja arvot ovat tuottaneet. Lapsiperheiden tuen muotoja on karsittu tuntuvasti. Bardyn (2009, 39) tuo esille lastensuojelulain vaatimukset, joka kattaa yhteiskuntapolitiikan koko paletin kasvuolojen rakenteista aina huostaanottoon. Bardy (2009) kysyykin voiko kenenkään toimenkuva olla niin laaja että se ulottuu ehkäisevästä aina viimesijaiseen? Ylisosiaalineuvos Aulikki Kajanoja (2014) tuo keskusteluun sosiaalityöntekijän eettisen vastuun tilanteessa, jossa valtion ja kuntien talouteen johtavat paineet vaikuttavat sosiaalihuollon leikkauksiin ja sitä kautta hädässä olevien ihmisten arkeen. Kyseessä on Kajanojan mukaan globaalitason ongelma; Suomen kansantalouden kestävyysvaje, joka heijastuu kansantalouteen. Tässä tilanteessa ei yksittäinen työntekijä eikä ammattikunta voi ottaa asiasta eettistä vastuuta. Voimat kannattaa suunnata sinne, missä voidaan vaikuttaa. (Kajanoja 2014.) Lastensuojelutyö ja sen käytänteet ovat olleet tarkastelun alla. Keskustelun herättäjänä oli 8 . vuotiaan lapsen kuolemaan johtanut pahoinpitely. Peruspalveluministerin asettama työryhmän selvitysraportti toimivasta lastensuojelusta valmistui 2014 sisältäen parannusehdotuksia lastensuojelun laadusta, laajasta valvonnasta, resursseista ja seurannasta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013.) Mielestäni on hyvä, että on tehty selvitys, mutta myös toimintaehdotukset tulisi tuoda myös käytännön tasolle, niille henkilöille, jotka päättävät resursseista.

- Lastensuojelun resurssit ovat rajalliset, joten tulisi kehittää ja vakiinnuttaa menetelmiä, jossa lapsen osallisuus ja lapsilähtöisyys ovat menetelmän ydintä. Lastensuojelu voi vaikuttaa lapsen hyvinvointiin ja osallisuuteen lastensuojelun työn kautta tarjoamalla lapselle resursseja, joissa lapsen voimavarat lisääntyvät. Lapsille tulisi pystyä tarjoamaan erityisiä, yksilöllisiä palveluita, joiden avulla

turvataan kaikille lapsille kuuluvat oikeudet suojeluun, turvallisuuteen, hyvinvointiin ja osallisuuteen.

- Lastensuojelussa suunnitelmallisuus ja sosiaalityöntekijöiden pysyvyys ovat tärkeitä seikkoja, joiden avulla on mahdollisuus pitkäjänteiseen lapsen hyvinvointiin ja osallisuuteen tähtäävään työskentelyyn. Lastensuojelun työmäärän tulisi olla kohtuullinen, niin että työntekijät jakavat toteuttaa työtä.

- Tämä tutkimus on tuonut esille vanhempien moninaiset haasteet, jotka heijastuvat lapsen hyvinvoinnin ja osallisuuden vajeisiin. Vajeiden esille tuominen ei mielestäni yksin riitä, vaan olisi tärkeää kehittää ja vakiinnuttaa sellaisia tukitoimia ja työmenetelmiä lastensuojelussa, jotka edistävät lapsen osallisuutta ja hyvinvointia. Tämän tutkimuksen aineistona olivat lastensuojelun asiakirjat, jotka antavat kuitenkin vain rajallisen kuvan lasten osallisuudesta ja hyvinvoinnista. Tarvitaan lisää sellaista tutkimustietoa, joissa lapsi itse määrittelee osallisuuden kokemustaan ja omaa hyvinvointiaan. Niin ikään tarvitaan myös seuranta tutkimuksia, joissa tarkastellaan sitä, miten lapsen osallisuus ja hyvinvointi pidemmällä aikavälillä on toteutunut ja muuttunut.

8 KIRJALLISUUS

Aamulehti 31.8.2012. STT-uutinen. Viitattu 31.8.2012

<http://www.aamulehti.fi/Kotimaa/1194764930392/artikkeli/is+peruspalveluminist+eri+maarannyt+selvityksen+8-vuotiaan+kuolemasta.html>

Ahonen T, Torppa M, Määttä S, Eklund K (2013): Ovatko oppimisvaikeudet uhka hyvinvoinnille? Teoksessa: Reivinen Jukka, Vähäkylä Leena (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Tallinna, 97-110.

Allardt E (1998): Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa: Roos J P, Hoikkala T (toim.) Elämänpolitiikka. Tampere: Tammer-Paino Oy, 34-53.

Allardt E (1976): Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.

Alanen L, Salminen V-M, Siisiäinen M (toim.2007):Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Antikainen, A (1996): Merkittävät oppimiskokemukset ja valtautuminen. Teoksessa: Antikainen, A, Huotelin, H (toim.) Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja. Kansanvalistuksen seura ja aikuiskasvatuksen tutkimusseura. Helsinki: Gummerus, 251-292.

Araneva M (2001): Lapsen oikeuksien yleissopimus. Teoksessa: Törrönen Maritta (toim.) Lapsuuden Hyvinvointi Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa:Tummavuoren kirjapaino, 108-127.

Bardy M (2009 toim.) Lastensuojelun ytimessä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.

Bardy M (2009): Hyvinvoinnin ulottuvuudet . perheen ja yhteiskunnan suhteissa. Teoksessa: Lammi-Tastula Johanna, Karvonen Sakari, Ahlström Salme (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Terveystieteiden tutkimuslaitos. Helsinki, 226-242.

Eronen T (2007): Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. Lastensuojelun tutkimuskatsaus. Sosiaaliportti. Viitattu 3.3.2011.<http://www.sosiaaliportti.fi/fiFI/lastensuojelunkasikirja/tuke/lastensuojeluntutkimuskatsaus/>, 1-61.

Ervast S-M, Tulensalo H (2006): Sosiaalityötä lapsen kanssa. Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämistä. SOCCAn ja Heikki Waris . instituutin julkaisusarja 8/2006. Yliopistopaino.

Eskelinen P, Marttila M (2013): Osallisuuden kokemus osana yhteisöllisyyttä. Teoksessa: Marjanen Päivi, Marttila Marjaana, Varsa Marjo (toim.) Pienten piirissä, yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Juva:Bookwell Oy, 75-92.

Eskelinen J, Kinnunen P (2001): Lapsuuden loppu vai uusi lapsuus. Teoksessa: Törrönen M (toim.) Lapsuuden hyvinvointi, yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Tammavuoren kirjapaino, 10-19.

Fornäs J (1998): Kulttuuriteoria. Myöhäismodernin ulottuvuuksia. Tampere: Vastapaino.

Forssten K, Laine K, Tähtinen J (2002): Hyvinvoinnin tekijät ja uhat lapsuudessa. Teoksessa: Juhila K, Forsberg H, Roivainen I (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylän Yliopisto. Jyväskylä: Paino Kopijyvä Oy, 81-103.

Garman, N, P (1995): The Schizophrenic rhetoric of school reform and the effects on teacher development. In: Smyth J (ed). Critical discourses on teacher development. Cassell, New York, p 23-28.

Giddens A (1994/1996): Beyond left and right. The future of radical politics. Cornwall: Blacwell Publishers.

Grossberg, L (1995): Mielihyvän kytkennät. Risteilyä populaarikulttuurissa. (suom. Lehtonen M) Tampere: Vastapaino.

Hahto K (2012) Artikkel: «Luokkayhteiskunta palannut» Keski-Pohjamaa- lehti 12.8.2012, s.18.

Hakovirta M, Kallio J (2014): Lasten käsityksiä köyhyydestä ja köyhyyden syistä. Yhteiskuntapolitiikka Thl. Viitattu 13.4.2014 <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116076/Hakovirta.pdf?sequence=2>, 1-162

Hakulinen-Viitanen, Pelkonen M (2009): Lastenneuvola lapsen ja perheen terveyden ja hyvinvoinnin edistäjänä. Teoksessa: Lammi- Taskula J, Karvonen S, Ahlström S (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki, 152-161.

Heikkilä-Laakso K, Heikkilä J (1997): Innovatiivisuutta etsimässä. Irtiottoa keskinkertaisuudesta. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden julkaisusarja B 57.

Heikkinen A(2007): Nuoret lastensuojelun avohuollossa . palvelujen ja menetelmien tarkastelu. Sosiaali- ja terveysministeriön Sosiaalialan kehittämishankkeen lastensuojelun kehittämisohjelman raportti. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2007:1. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Helsinki.

Heino T, Eronen T, Kataja K, Kestilä L, Känkänen P, Paananen R, Pölso T (2013): Suojassa, syrjässä, selvinneenä - huostaan otetut ja sijoitetut lapset Suomessa. Teoksessa: Reivinen J, Vähäkylä L (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Tallinna, 50-68.

Heino T (2000 toim.) Läheisneuvonpito . uusi sosiaalityön menetelmä. Oppaita 40. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Jyväskylä: Gummerus Oy.

Heino T, Berg K, Hurtig J (2000): Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. STAKES, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Aiheita 14:2000. Stakes. Helsinki.

Heino T, Reinikainen S, Bergman M (2002): Läheisneuvonpito . miten uusi sosiaalityön menetelmä vaikuttaa Pohjoismaissa. Suomen tietopohja. http://info.stakes.fi/NR/rdonlyres/952243CC-F72C-4ED6-906A-92927298B920/0/Suomen_kb.rtf

Heino T, Kaatra A, Korhonen L, Possauner M, Vuorio J-P (2014): Läheisneuvonpidon ja sosiaalityön kriittinen kohta: Lapsi. Teoksessa: Satka M, Karvinen-Niinikoski S, Nylynd M, Hoikkala S (toim.) Sosiaalityön käytännöntutkimus. Helsinki: Pamela-kustannus, 279-303. KATSO TEKSTIIN UUSI VUOSILUKU!

Heino T (2007): Keitä ovat lastensuojelun uudet asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. STAKES, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Työpapereita 30:2007. Stakes. Helsinki.

Heino T (2008): Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: Kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämissuhteet. STAKES, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Työpapereita 9:2008. Stakes. Helsinki.

Heino T (2008): Läheisneuvonpito-tutkittu juttu. Teoksessa: Vuorio J-P, Saurama E, Hänninen S (toim.) Verkostojen voimaa vai seittien satimia, kokemuksia läheisneuvonpidosta. Sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris . instituutin julkaisusarja nro 18, 2008, 37-51.

Heino T (2009): Lastensuojelu - kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa: Lammi-Tastula J, Karvonen S, Ahlström S (2009) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki, 198-213.

Heinonen H, Metsälä J (2009 toim.): Lastensuojelua kehittämässä. Kokemuksia pääkaupunkiseudulta. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris - instituution julkaisusarja 19. SOCCA Heikki Waris - instituutio. Helsinki.

Hiitola J (2008): Selvitys vuonna 2006 Tampereen seutukunnassa huostaan otetuista lapsista. Työpapereita 21/2008. Stakes. Helsinki.

Hirsjärvi S, Remes P, Sajavaara P (2007): Tutki ja kirjoita. 13. osin uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hirvihuhta H, Litovaara A (2003): Ratkaisun taito. Vammala: Kirjapaino Oy.

Hokkanen, T (2005): Äitinä ja isänä eron jälkeen. Yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 267. Jyväskylä: Yliopisto.

Holmila M, Ilva M (2010): Näkymätön uhri vai pätevä toimija? Vanhempinsa päihteidenkäytöstä kärsivien lasten mielipiteitä ja selviytymiskeinoja. Teoksessa: Roine M, Ilola M, Takala J (toim.) Lapsuus päihteiden varjossa, Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57. Helsinki, 47-59.

Holmila M, Huhtanen P, Martikainen P, Mäkelä P, Virtanen A (2009): Lasten huoltajien alkoholinkäytön ja haittojen kehitys. Teoksessa: Lammi-Tastula J, Karvonen S, Ahlström S. Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 104-114.

Hokkanen J (2009). Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa: Mäntysaari M, Pohjola A, Pölsö T. Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: SP-kustannus, 315-337.

Hotari K-E, Oranen M, Pölsö T (2009): Lapset lastensuojelun osallisena. Teoksessa: Lastensuojelun ytimessä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 117-132.

Hurtig J, Hautajärvi S, Rantalaiho U-M (2003): Lastensuojelua kehittämässä . Arvioivia näkökulmia Nuorten ystävin Lapsi Lapissa-projektiin. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 46. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Hurtig J (2003): Lasta suojelemassa . etnografia lasten paikan rakentamisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Acta Universitatis lapponiensis 60. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Huuskonen S, Korpinen J (2008): Rungas vuosi lastensuojelun avohuollon asiakkuuden alkamisesta: Mitä lapsille kuuluu nyt? Lastensuojelun tieto . hankkeen loppuraportti. Pikassos Oy.

Ilmonen K (2007): Muuan diskurssianalyysi, esimerkkinä Chydenius-instituutin vaikuttavuus. Teoksessa: Aaltola J, Valli R (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II . Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell Oy, 126-141.

Innanen M (2001): Isyys ja äitiys nuorten kertomana . lukiolaisten tyttöjen ja poikien kirjoituksia. LIKES Research Reports on Sport and Health 130. Jyväskylä.

Isaacs W (2001): Dialogi ja yhdessä ajattelemisen taito. Kauppakaari. Helsinki.

Järventie I (2001): Eriarvoisen lapsuuden muotokuva. Teoksessa: Järventie, Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Helsinki: WSOY, 1-167.

Kajanoja A (2014): Artikkel. Eettistä vastuusta. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Talentia-lehti 1/2014, s.7.

Kajanoja A, Turunen M-M (1996): Tähän suuntaan lastensuojelu! Aiheita 4/1996. Stakes. Helsinki.

Kajantie E, Hovi P, Eriksson J, Laivuori H, Andersson S, Rääkkönen K (2013): Alkaako syrjäytyminen jo kohdussa? Teoksessa: Reivinen J, Vähäkylä L (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Tallinna, 23-36.

Kajava M (1997): Lapsen etu huostaanotto-prosessissa. Tutkimus pakkohuostaanotoista. Acta Universitatis Ouluensis series E, Scientiae rerum socialium 26. Oulun yliopisto - käyttäytymistieteiden laitos. Oulu.

Karisto A (1984): Hyvinvointi ja sairauden ongelma. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja M:46. Helsinki.

Karvonen S, Moisio P, Simpura J (2009): Suomalaisten hyvinvointi ja elinolot 2000-luvulla. Teoksessa: Lammi-Tastula J, Karvonen S, Ahlström S. Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 20-35.

Kiili J (2006): Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kiili J (1998): Lapset ja nuoret hyvinvointinsa asiantuntijoina. Raportti hyvinvointi-indikaattoreiden kehittämiseksi. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen yhteiskuntapolitiikan työpapereita no.105. Jyväskylän yliopisto.

King M (1997): A Better World for Children. Explorations in Morality and Authority. Routledge. London.

Kivinen T (1989): Viimeinen pari verkosta ulos. Selvitys lastensuojelun tilasta ja kehityksestä. Julkaisuja 11. Sosiaalihuolto. Helsinki.

Kokko S, Heinämäki L, Tynkkynen L-K, Haverinen R, Kaskisaari M, Muuri A, Pekurinen M, Tammelin M (2009): Kunta- ja palvelurakenne uudistuksen toteuttamien. Kuntakysely sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisestä ja tuottamisesta. Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 36/2009. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitos.

Kouhia A (2008). Muutosalttius ja pahoinvointia aiheuttavat tekijät lastensuojelun avohuollon asiakaslapsen elämässä. Perhekeskeinen näkökulma. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu . tutkielma. Maaliskuu 2008. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kääriäinen A (2007): Kotikäynneillä lastensuojeluasioissa . havaintoja työstä ja tietämisestä. Teoksessa: Pehkonen, Aini & Pakarinen Eine (toim.) Lasten hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Kuopio: Kuopion Yliopisto, 121-132.

Kääriäinen A (2003): Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan tutkimuksia 1/2003. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Laine T (2007): Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa: Aaltola J, Valli R (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II . Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell Oy, 28-45.

Lammi-Tastula J, Karvonen S, Ahlström S (2009): Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Lapsiasianvaltuutetun vuosikirja (2014). Eriarvoistuva lapsuus. Lapsen hyvinvointi kansallisten indikaattoreiden valossa. Lapsiasianvaltuutetun toimiston julkaisuja 2013:3

Lehtinen A-R (2000): Lasten kesken. Lapsen toimijoina päiväkodissa. SoPhi 55. Jyväskylän yliopisto.

Liikanen H-L, Kaisla S, Viljaranta L (2007): Gerontologinen sosiaalityön pioneerit kentällä. SOCCAn ja Heikki Waris-insituutin julkaisusarja 12. Helsinki: Yliopistopaino.

Lähteenmaa J (2000): Myöhäismoderni nuorisokulttuuri: Tulkintoja ryhmästä ja ryhmien kuulumisten ulottuvuuksista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Laaksonen M, Kääriäinen A, Penttilä M, Tapola-Haapala M, Sahala H, Kärki J, Jäppinen A (2011): Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Lammi-Tastula J, Salmi M (2009): Työnjako ja tyytyväisyys parisuhteessa pikukulupsiperheissä. Teoksessa: Lammi-Tastula J, Karvonen S, Ahlström S. Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 50-58.

Lapsiasiavaltuutettu. <http://www.lapsiasia.fi/perustietoa/taustaa> viitattu 4.5.2014.

Laurila A (2003): Toivoa ja iloa. Raportti lastensuojeluprojektista. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja B raportteja 16. Helsinki: Diakonia ammattikorkeakoulu.

Lastensuojelulain käsikirja. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja> viitattu 22.10.2012

Lämsä A-L (2009): Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Acta universitatis ouluensis. E, Scieniae rerum socialium 102. Oulu: Oulun yliopisto.

Marjanen P, Ahonen J, Majoinen L (2013). Vertaissuhteet ja yhteisöllisyys. Teoksessa: Marjanen P, Marttila M, Varsa M (toim.) Pienten piirissä Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Juva: Bookwell Oy, 47-71.

Matthies A-L (2009): The Concept of Subjectivisation by Adorne-applied in Social work. European Journal of Social work. vol. 12 no.3, p. 319. 332.

Myllärniemi A (2006): Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 7/2006. SOCCA pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Helsinki.

Mäkelä J, Sajaniemi N (2013): Verisuhteet muovaavat lapsen aivoja. Teoksessa: Reivinen J, Vähäkylä L (toim.) Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Tallinna, 37-49.

Neufeld, J, Grimmert P,P (1994): The Authenticity for Struggle. In: Grimmert, P,P, Neufeld, J (eds) Teacher development and the struggle for authenticity. Professional growth and restructuring in the context of change. Teacher College Press, New York, p 205-232.

Niiranen V (2002): Asiakkaan osallistuminen tukee kansallisuutta sosiaalityössäkin. Teoksessa: Juhila K, Forsberg H, Roivainen I (toim.) Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylän Yliopisto. Jyväskylä: Paino Kopijyvä Oy, 63-80.

Nivala E (2010) Lapsen oikeudet osallisuuden perustana. Teoksessa: Taskinen Ilona, Timonen-Kallio Eeva (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51. Tampere: Tampereen yliopisto . Juvenes Print Oy, 18-25.

Nuorisotutkimus ry (2014) viitattu 12.2.2014
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/ajankohtaista/kutsu-nuorisobarometri-2013>

Nätkin R (2003): Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa: Forsberg H, Nätkin R (toim.) Perhe Muutoksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 16-38.

Oranen M (2008): Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Helsinki: Otava.

Pakkanen E (2010): +Jaksaako vai hakeeko apua+. Lasten tarinat varjomaailma . verkkopalveluissa. Teoksessa: Roine M, Ilola M, Takala J (toim.) Lapsuus päihteiden varjossa, Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57. Helsinki, 72-84.

Piispa M, Taskinen J, Ewalds H (2012). Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003-2012. Sisäasiainministeriön julkaisut 35/2012, 1-38.

Puusa A, Juuti P (2011): Tieteenfilosofisista kysymyksistä laadullisen tutkimuksen näkökulmasta. Teoksessa: Puusa A, Juuti P (toim.). Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Painopaikka: Hansaprint. 11-27.

Puusa A, Juuti P (2011): Mitä laadullinen tutkimus on? Teoksessa: Puusa A, Juuti P (toim.). Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Painopaikka: Hansaprint, 47-57.

Puusa A (2011): Laadullisen aineiston analyysi. Teoksessa: Puusa A, Juuti P (toim.). Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Painopaikka: Hansaprint, 114-125.

Pulma P (1987): Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys suomessa. Teoksessa: Pulma P, Turpeinen O. Suomen lastensuojelun historiaa. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki.

Prout A (2003): Participation, policy and the changing conditions of childhood. Teoksessa: Hallett, Prout (eds) Hearing the voices of children: Social policy for a new century. Routledge. London.

Qvortrup J (1987): Introduction. Teemanumerossa Qvortrup J (toim.) The sociology of childhood. International Journal of Sociology Vol. 17, No. 3, p.3-37.

Raatikainen P (2004): Ihmistieteet ja filosofia. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Raunio K (2004): Olennainen sosiaalityössä. Gaudeamus. Helsinki.

Rauhala U (1980): Huostaanotto II. Julkaisuja 2. Sosiaali- ja terveysministeriö, Tutkimusosasto. Helsinki.

Reinikainen S (2007): Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki: Valopaino Oy.

Rimpelä M (2008): Lasten ja nuorten hyvinvointi. Teoksessa: Moisio P, Karvonen S, Simpura J, Heikkilä M (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2008. Stakes: Helsinki, 62-75.

Robson C (2002): Real World Research: A Recourse for Social Scientists and Practitioner . Researchers, second edition 2002.

Rodwell , C,M (1996): An Analysis of the concept of empowerment, Journal of Advanced Nursing 23, p.305-313.

Roos J P (2004 toim.): Huostaanottokirja. Nurmisaari: Desing

Roos J P (1998) Mitä on elämänpolitiikka? Teoksessa: Roos J P, Hoikkala T, Elämänpolitiikka. Tampere:Tammer-Paino Oy, 20-33.

Roine M, Ilva M (2010): Joka neljännessä suomalaisperheessä käytetään lasten näkökulmasta liikaa päihteitä. Teoksessa: Roine M, Ilola M, Takala J (toim.) Lapsuus päihteiden varjossa, Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57. Helsinki, 26-37.

Roivainen I, Heinonen J, Ylinen S (2011): Köyhä byrokratian rattaissa. Kunnallisan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut nro. 64. Sastamala: Vammalan kirjapaino Oy.

Rousu S (2007): Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa. Näkymätön tuloksellisuus näkyväksi. Acta Suomen kuntaliitto 197. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Rousu S, Holma T (2004). Lastensuojelupalveluiden kustannukset ja hinnoittelu. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Rousu S (2009): Lapsi ARVI kehittämissyhmä: Lasten ja nuorten hyvinvointi . suunnitelman laadinta kunnissa. Opas lakisääteisen suunnitelman laadintaan. Osa 2. Suunnitelman seuranta ja arviointi. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Rostila I (2001): Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisten ongelmaratkaisun perusteet. Jyväskylä: Kopijärvi Oy.

Ruuskanen, P (2002 toim.): Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali . ja terveysaloille. Jyväskylä: Otava.

Ruohotie, P (1998): Motivaatio, tahto ja oppiminen. Helsinki: Edita.

Ruohotie, P (1996b): Oppimalla osaamiseen ja menestykseen. Helsinki: Edita.

Räty T (2010): Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Prima Oy.

Räty, T (2010): Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Prima Oy.

Rönkä A (1992) Nuorten aikuisen sosiaalinen selviytyminen: Katsaus kirjallisuuteen. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 319. Jyväskylän yliopiston monistuskampus.

Salmi M, Sali H, Lammi-Tastula J (2009): Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa: Lammi-Tastula J, Karvonen S, Ahlström S Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 78-93.

Salonen Toivo (2007): Tieteen filosofia. Rovaniemi, Lapin yliopistotutkimus. Tampere: Juvenes - Pirit.

Sauli H, Kainulainen S (2001): Yhteiskunnan muutos ja lapsiperheet. Teoksessa: Törrönen M (toim.) Lapsuuden Hyvinvointi Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino, 42-57.

Sameroff A.J, Seifer R, Bartko W.T (1997): Environmental perspectives on adaptation during childhood and adolescence. Teoksessa: Luthar S.S, Burack A, Cicchietti D, Weisz R (toim.) Developmental psychopathology. Perspectives on adjustment, risk and disorder. Cambridge: Cambridge University Press, 507-526.

Sauli H, Simpura J (2005): Hyvinvoinnin käsite pohjoismaisen tilastollisen elinolo tutkimuksen historiassa. Janus vol. 13 (1), 5-20.

Saurama E (2002): Vastoin vanhempien tahtoa. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2002:7. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Seikkula J, Arnkil T E (2005): Dialoginen verkostotyö. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Seikkula J (1996): Sosiaaliset verkostot. Ammattiauttajan voimavara kriiseissä. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Siitonen, J (1999): Voimaantumisteorioiden hahmottelua. Oulun yliopisto. Oulun opettajakoulutuslaitos. Väitöskirja. Julkaisusarja E 37.

Sinko P (2004): Laki ja lastensuojelu Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Helsingin yliopiston tutkimus- ja kehittämiskeskus Palmenian oppimateriaaleja 127. Helsinki: Palmenia-kustannus.

Sinko P (2005). Sosiaalityön näkymiä lastensuojelun uudistamiseen. Sosiaaliportti. <http://www.sosiaaliportti.fi>. Viitattu 5.3.2011.

Sinko P (2001): Lastensuojelu, juridisoituminen ja lapsen oikeudet. Teoksessa: Törrönen M (toim.) Lapsuuden Hyvinvointi Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino, 128-149.

Simpura J (1996): Elintasosta elämänhallintaan. Teoksessa: Ahlgvist K, Ahola A (toim.) Elämän riskit ja valinnat . Hyvinvointia lama-Suomessa? Helsinki: Edita, 10-27.

Sipilä J (1982). Nuorten poikkeava käyttäytyminen ja yhteisön rakenne. Lasten sosiaaliset ongelmat alueellisessa rakenteessa II. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia A1. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Soininen K (2012): +Onneksi joku puuttui elämäämme+. Kotiliesi-lehti 16/2012, 20-23.

Sorvari H (2001): Asiakastiedon suoja sosiaalihuollossa. Tammi. Helsinki.

Sosiaali . ja terveysministeriö (2013): Toimiva lastensuojelu, selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali . ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19, Helsinki.

Sosiaali ja terveysministeriö (2011). Lastensuojelua ja perhehoitoa koskevia muutoksia. <http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/-/view/1567443> viitattu 30.11.2013

Stamm I (2012): Child poverty in Germany:Definitions-Consequences Measures. (päättöseminaari 11.2.2012)

Strandell H (1995): Mikä on lasten hyvinvointia? Tiedon tarpeen kartoitus. STAKES 25/1995.

Strandell H (1992b): Uusi lapsi on syntynyt? +Juden lapsitutkimuksen arviointia. Nuorisotutkimus 10:4, 19-27.

Taskinen S (2001): STAKES Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Stakes. Helsinki.

Taskinen S (2007): Lastensuojelulaki (417/2007) Soveltamisopas. STAKES Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 65. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tuomi J, Sarajärvi A (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 6. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Törrönen M (2001): Eri-ikäiset ja -arvoiset lapset. Teoksessa: Törrönen M (toim.) Lapsuuden Hyvinvointi Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino, 58-84.

Törrönen M (1999): Lasten arki laitoksessa. Helsinki University Press, Helsinki: Yliopistopaino.

Törrönen M, Mäenpää J (1995): Lapsen tie laitokseen. Stakes, Aiheita 5/1995. Stakes. Helsinki.

Törrönen M (1994): Tutkittu Lapsi. Teoksessa: Törrönen M (toim.) Lapsen etu ja viidakon laki. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. SNRO

Uramo M (2008): Läheisneuvonpito osana lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelutyötä. Teoksessa: Vuorio J-P, Saurama E, Hänninen S (toim.) Verkostojen voimaa vai seittien satimia, kokemuksia läheisneuvonpidosta. Sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris . instituutin julkaisusarja nro 18, 2008, 61-75.

Vuori J-P, Saurama E, Hänninen S (2008 toim.): Verkostojen voimaa vai seittien satimia. Kokemuksia läheisneuvonpidosta. Pääkaupunkiseudun osaamiskeskus SOCCAn ja Heikki Waris . instituutin julkaisusarja nro.18. Yliopistopaino.

Vornanen R (2007): Arviointi lastensuojelussa. Teoksessa: Pehkonen, A, Pakarinen E (toim.) Lasten hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Kuopio University Press. Kuopio: Yliopisto, 11-15.

Vornanen R (2001): Lasten hyvinvointi. Teoksessa Törrönen M (toim.) Lapsuuden Hyvinvointi Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino, 20-39.

Väänänen R (2007): Perhedynamiikan yhteydet lasten psyykkiseen hyvinvointiin. Teoksessa: Pehkonen A, Pakarinen E (toim.) Lasten hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Kuopio University Press. Kuopio: Kuopion yliopisto, 103-117.

Zimmerman M,A (1995): Psychological empowerment:Issues and illustrations. American Journal of Community Psychology 23 (5): p.581-599.

Williams F, Popay J (1999): Balancing Polarities: Developing a New Framework for Welfare Research. Teoksessa Williams F, Popay J, Oakley A (toim.) Welfare Research: A Critical Review. London: UCL Press, p.156-18.